Kecskés Éva

DZSUMBUJISTÁK

Szociális Szakmai Szövetség
Budapest, 2005

A kötet megjelenését a Soros Alapítvány támogatta

A szöveget Lévai Júlia gondozta
A borítót Égi Marcell tervezte

ISBN 963 216 528 4

A kiadásért felel Ferge Zsuzsa,
a Szociális Szakmai Szövetség elnöke
1094 Budapest, Liliom u. 8.
Tel.: 061 216 2866; fax: 061 216 2867
e-mail: 3sz@interware.hu

Tartalomjegyzék

Tisztelt Olvasó!

Nem tudományos könyvet tart a kezében. Sem a szociológia, sem a politika, sem a szociálpszichológia nyelvét nem próbáltam alkalmazni a könyv írása során. Író sem vagyok, tehát a szépirodalom is joggal tartja távol magát e kötetecskétől.

Mégis javaslom elolvasásra ezt a Dzsumbujról – erről a több mint 60 éve épült lakótelepről –, és annak lakóiról szóló beszámolót, történetek láncolatát, főként azoknak a segítőknek, akiket nem a sajnálat taszít erre a pályára, hanem inkább a feladat sokrétűsége vonz, valamint azoknak, akik őszintén szeretnének szembenézni azzal a nyomasztó életmóddal, amit legszívesebben mindannyian elkerülnénk.

Kicsi, zárt világ. Egymásra utalt, kiszolgáltatott emberek, még kiszolgáltatottabb gyerekek. Hepciáskodó, sértődött bűnözők. Nyomorgó nyugdíjasok. Szinte mindenre képes anyák. Szegénység. Olyan világ, amelynek már rég el kellett volna tűnnie. De nem tűnik, inkább terjed, terjeszkedik, hiszen a szegénység mélységében és mennyiségben is nő Magyarországon.

A „dzsumbujista" telepi szleng. Annyit tesz: a telephez tartozni. Ehhez nem feltétlenül fontos a Dzsumbujban lakni – a dzsumbujistát láthatatlan kötelék fűzi névadójához. Aki több évig a telep szociális intézményében dolgozik, óhatatlanul maga is dzsumbujistává lesz, én is az vagyok. Nem könnyű ezt a stigmát letörölni önmagáról senkinek, a szociális munkásnak sem, többen talán nem is nagyon akarjuk. A lakók azonban mindent megtennének ezért, ha lehetőségük lenne rá.

Impressziókeltés

A 30-as villamossal megyek a Gubacsi úton. A következő megálló az Illatos út, ott kell leszállnom. Eközben H. Lacika köszön rám:

– Csókolom, Éva néni.

– Hát te, mit keresel itt ilyenkor?

– Fájt a fejem, hazaengedtek az iskolából.

– Most is fáj?

– Kicsit – hangzik a válasz. Közben még a villamosról látom, hogy az L. lányok közül is gyalogol kettő a Kén utca felé, vagy 20 zsömlével a kezében. Vajon nekik is fáj a fejük? Lehet, de az biztos, hogy, „betegek". Ez a standard válasz, ha iskolaidőben itthon látjuk a gyerekeket.

Negyedik napja nem dolgozom a Dzsumbuj Helpnek nevezett családsegítő részlegnél. Még maradék szabadságomat töltöm, tehát végül is „jogosan" jövök ki utolsó munkahelyem színhelyére, a Dzsumbujnak csúfolt, átkozott, mini lakótelepre. Már most rettenetesen hiányzik. Hiába győzködöm magam, hogy végre kipihenem magam, és visszatalálok a pozitívabb gondolkodás mezejére. Itt mindent a „mihez képest" jellemez, az „örüljünk, hogy élünk", és még néha komolyan is vesszük, hogy nélkülünk (a helyben működő szociális munkások, a kollégáim nélkül) rosszabb lenne az itt élőknek. Na mindegy!

Több mint négy és fél évig voltam az itteni csoport vezetője. Nagyszerű emberekkel dolgoztam együtt hosszú ideig, és rövidebben olyanokkal is, akik nem bírták ezt a miliőt. Az előbbiekről érdemes írni, és persze a lakókról, a gyerekekről, a fantasztikus és rettenetes szituációkról.

Emlékszem, négy napja dolgoztam itt, amikor az iroda billenőablakának kb. 20 cm-es nyílásán át kipecázták Váradi Magdi kolléganőm táskáját. Nagy érték nem volt benne. Képek, személyes holmi, egyebek, amint az női táskákban szokás, de lányai és saját iratai miatt Miskolcig kellett utaznia. Akkor még nem gondoltam, hogy néhány hónapnál tovább maradok. Komolyan feltettem magamnak a kérdést: kell

ez nekem? Kellett, és most gyászolom életem egyik legjobb, legroszszabb, mindenesetre ez idáig „legfogósabb" munkahelyét. Elmenni legalább olyan nehéz, mint maradni. Ez a választási lehetőség azonban csak az „ideiglenesen ott állomásozó" szociális munkásnak adatik meg. A lakók maradnak.

Megpróbálom elmesélni, hogyan lehet megélni ma Magyarországon havi 20–25 ezer forintból, mi a világ viszonya ehhez a maroknyi emberhez, mivé torzul, esetenként szépül a rokoni kapcsolat, és azt is, hogyan lesz egyszerű diplomás szakemberből, vagy diploma várományosból igazi szociális munkás. Mert ez egy ilyen hely. Ha akarjuk, szembesülhetünk jó és rossz tulajdonságainkkal, hiányosságainkkal. Még abban is elbizonytalanodhatunk, amit tudunk. Aztán, ha ezeket valahogyan feldolgozzuk, azt vesszük észre, hogy olyan kapcsolatban vagyunk a lakókkal, munkánk „alanyaival" ami kevés helyen adatik meg. Nem paternalista; nem sajnálatból segítés; nem mártíromság; nem csupán kőkemény etikai kódex; nem megalkuvást nem ismerő egyenlősdi; nem diplomácia, – és mindegyikből egy kicsi.

Egyszer volt, hol nem volt...

Amikor elkezdtem a Dzsumbujban dolgozni, elég nagy káoszt találtam. Az előző gárdából ketten mentek el önként – egyikük a vezető –, majd egy hónap múlva (nem egészen önként) egy harmadik kolléga. Maradt két óvónő, egy adminisztrátor, aki minden egyebet is csinált (kiválóan), és egy, csak papíron létező szupervizor. Ez utóbbitól megváltunk, mert úgy ítéltem meg, hogy aktív szerepe volt a kezdő team felbomlásában, mivel nem volt pártatlan két munkatárs nagyon lényeges szakmai vitájában. Volt még egy közhasznú állományú takarítónő, aki biztosított a lojalitásáról, majd zavartalanul folytatta intrikusi tevékenységét, valamint az ELTE-ről egy harmadéves szociális munkás hallgató, gyakorlaton. Ahhoz, hogy érthető legyen az akkori állapot, egy kicsit ismerni kell a telep, illetve az érdekében létrehozott intézmény történetét.

Az előzmények

Budapesten az 1930-as évekre soha nem látott méreteket öltött a szegénység. Hatalmas nyomornegyedek jöttek létre a IX., és a vele szomszédos X. kerületben, a Zita-, a Mária Valéria- és az Auguszta-telepek. Ám nemcsak a hivatalosan is létező nyomornegyedekben tengődtek szörnyű körülmények között az emberek. Akiknek ezekben sem jutott hely, azok maguk eszkábálta, sárfalú, kátránypapír tetejű tákolmányokban húzták meg magukat. Ferencvárosban, a kiserdőben jött létre egy ilyen illegális, ún. „vadtelepülés", amelyet a köznyelv „néger faluként" emlegetett. A telepeken és a vadtelepüléseken élők zöme munkanélküli volt. A mindennapi megélhetési gondok, a kibírhatatlanul zsúfolt, feszültségekkel teli környezet, az egyre aggasztóbb közegészségügyi és járványügyi helyzet, intézkedésekre késztette a főváros akkori vezetését. A két világháború közötti időszak legjelentősebb szociálpolitikai kezdeményezéseként Budapest három új lakótelep építésére szánta el magát: a Hős utcában, a Bihari úton és az Illatos úton. Könyvem helyszíne ez utóbbi telep, amely rendkívül gyorsan

megkapta a pejoratív tartalmú Dzsumbuj elnevezést. Ambrus Péter A Dzsumbuj című, sokat idézett szociológiai munkájában így ír a ragadványnév lakókra gyakorolt hatásáról:

»A telepen élők csak később fogták fel, hogy ebben az elnevezésben ellenséges előítélet rendszer nyert megfogalmazást. Ez ugyan a szegényeket nem érte teljesen váratlanul, de volt benne számukra valami szokatlanul új is: lakóhelyük puszta ténye mindnyájukat egységesen megvetett és kitaszított kisebbségi létbe kényszeríttette, ami a „rongyos de tiszta", „tisztességes" szegényektől – azaz saját fajtájuktól is – mint még azoknál is megvetendőbbeket elkülönítette, sőt szembefordította velük. Ez a kisebbségi lét hamar alapélménnyé vált. Az ellenséges külvilággal szembeni külvilággal ellenséges „Dzsumbuj identitás" azonnal kialakult. Még legalább egy évtized el fog múlni, amikorra úgy-ahogy létrejön a telep belső életét szabályozó normák, mindenki által nagyjából elfogadott rendszere, és talán több, mire ez valódi, életmódot formáló belső erővé válik. De az alapvető érték- és normarendszer, ami köré minden további szerveződni fog, már ekkor megszületett. A „Dzsumbuj-tudat" igazi kisebbségi tudat.«

E nagyon gyorsan kialakult előítélet rendszernek az okait keresve Ambrus Péter és csapata elsősorban a telep szerkezetét teszi felelőssé, nem véletlenül.

A Gubacsi út és az Illatos út kereszteződésénél lévő szabálytalan alakú, kb. 100×50 méteres telken három, négyszintes ház áll – ez maga a mini lakótelep. A házak nyújtott téglalap alakúak, és egyenként két-két épületből állnak, amelyeket közös, az épületrészek között önállóan álló lépcsőház köt össze. Az egymáshoz közelebbi oldalaikon futnak a függőfolyosók, amelyekről a lakások nyílnak. A három ikerház merőleges az Illatos útra, így onnan remekül be lehet látni a házak közötti, 8 méter széles udvarokba és a gangokra. Miután az élet – különösen jó időben – itt zajlik, kívülről mindent láthat, aki kíváncsi rá. Már ez is nagyon zavaró lehet, azonban ennél sokkal siralmasabb a lakásokon belüli helyzet. A házak átadásakor, 1937-ben összesen 426 lakás volt a telepen, egyenként 28 m^2–es alapterülettel. A házmesterlakások és a viceházmester-lakások, saját WC-vel, és az előbbiek két szobával rendelkeztek.

A lakások eredetileg egyetlen helyiségből álltak, a szobát a konyharésztől pusztán a padlózat anyagának különbsége választotta el. Falat csak 1965-ben húztak a két helyiség közé. Építészeti újdonság

volt, hogy két-két lakás egy közös, 120 cm széles belépőből nyílt jobbra és balra, s a bejárati ajtóval szemben állt a két lakás közös WC-je. Ez a csöpp előtér, az úgynevezett fülke láncolja össze a „fülkelakásokban" élőket, és teremt alig elviselhető társbérlői viszonyt. A falak papírvékonyak, minden áthallatszik, a családok zárt ajtó mögött sem érezhetik egyedül, egymás között magukat. Az intimitás lehetősége a telepen szinte nulla.

Alighanem ebből ered az a jelenség – megszokni azóta sem tudtuk –, hogy amikor a lakók közül valaki bejött az irodába, szinte „beleállt a szánkba", úgy magyarázta el, hogy mit szeretne. Biztos vagyok benne, hogy ez is a telep zsúfoltságából fakadó magatartás. Azért is hiszem, hogy a telepi mindennapos, abnormális és megszüntethetetlen közelség okozza ezt a kommunikációs hibát, mert ha megkérjük, figyelmeztetjük az illetőt, azonnal érti, és elnézést kérve hátrál.

Valószínűleg, ugyancsak ebből – a dzsumbujisták kényszerű összezártságából, a zsúfoltságból – fakad az is, amit a gyerektáborokban tapasztaltunk.

Valahányszor bementünk este a gyerekekhez, hogy meséljünk nekik, azt láttuk, hogy az egész szoba egyetlen hatalmas ágy. Összetolták egymás mellé a fekhelyeket, és a takarók alól öt, hat, nyolc kuncogó, vigyorgó, irtó helyes fejecske kandikált ki, szorosan egymás mellett. Az egyszemélyes ágyakkal nemigen tudtak mit kezdeni: a Dzsumbuj sokgyerekes családjainál ez ritka luxus, de egyébként is, megszokták egymás, a testvér – édes- vagy sokadik unokatestvér, mindegy – megnyugtató, biztonságos testközelségét.

Egyik munkatársam megfigyelte, hogy ha esik az eső, a Dzsumbuj a szó szoros értelmében megbolondul. Sokkal hamarabb felhorgadnak az indulatok, gyakrabban kezdenek verekedni, mint máskor. Nyilván az eső elől be kell húzódni, a lakásokban pedig ismét a kevés hely, a kényszerű összezártság következményei érvényesülnek.

Mindemellett a lakások túlnyomó többségében feltűnően, szinte már kínosan nagy a rend. Ez csak részben magyarázható azzal, hogy a lakók többségének kevés a holmija, sokszor valóban megdöbbentő az igénytelenség a használati tárgyak terén. Csakhogy nincs az a kevés holmi, amit ne lehetne hanyagul, koszosan szétdobálni. 28 m^2 egyéb-

ként is, mire elég? Ahol sok a gyerek, ott – bármennyire is szegények – jó pár alapvető tárgynak lennie kell: tanszereknek, ruháknak, edényeknek. Még sincs rendetlenség. A dzsumbujos asszonyok keserves mindennapjaikban folyamatosan küzdenek az egész telepet elborító mocsok és káosz ellen. Egyáltalán nem csökkenti az irántuk táplált tiszteletemet az, hogy ha benézünk a szekrényekbe, nincs mindig szépen behajtogatva a ruha, elrendezve a holmi. Állandóan mosnak, mindenhol száradó ruhák, szellőző ágyneműk lógnak, igaz, ez a gyerekek öltözékén nemigen látszik. Hogyan is látszódhatna, amikor a legizgalmasabb játszóhely a szemetes konténerekben és a szétszerelésre váró roncsautókban van?

Nincs hely

Semmire sincs hely. Bizonyára így volt ez a történelmi kezdőpillanatban, és – dacára az elmúlt 67 év ilyen-olyan jobbító intézkedéseinek – így van ez ma is. S bár jóval kevesebb a lakók száma, mint az első beköltözések idején – nagyjából az akkori egynegyede –, az udvarok nem lettek nagyobbak, az alaplakások most is 28 m²-esek, és továbbra is a legszegényebbek laknak ezekben, sok gyerekkel. A nagyobb, csatolt lakásokban viszonylag „jobb módú" dzsumbujisták élnek. Azok a régebben itt élők, akik képesek voltak megragadni a 90-es évek elejétől adódott lehetőséget, az úgynevezett csatolást. Tipikusan dzsumbujos jelenség, kulcsfogalom. Kizárólag a tulajdonos, vagyis az önkormányzat engedélyezheti kettő – egyazon előtérből nyíló, közös WC-jű –, fülkelakás összevonását, vagyis csatolását, természetesen akkor, ha az egyik fülke megüresedik. Az életfeltételek jelentős javulásának ígéretét hordozza magában, ezért a telepi vágyak egyik netovábbja.

1980-ig a Dzsumbuj házai nem sokat változtak, a lakások állapota olyan volt, amilyennek egy majdnem ötven éves lakást elképzelünk. Csupán annyit változott, hogy a telep történetének egy pontján (1970-ben) a lakók feltörték a mosókonyhákat és beköltöztek, mert a második generációs, együtt élő családok már sehogyan sem fértek el a szoba-konyhákban. Az akkori tulajdonos, a tanács formailag felszólította az embereket a kiköltözésre, de egyúttal gyorsan kiutalta a mosókonyhákat lakásnak. Sőt, ezzel egy időben a közös fürdőszobákat

is megszűntette, és lakásként szintén kiutalta azokat. Erre vezethető vissza, hogy 2001-es felmérésünk során miért találtunk olyan sokféle, változatos összetételű lakás-formát. Ami közös, az a kicsiny alapterület. A házak külső képe e változásoktól érintetlen maradt.

A 70-es években, a nagyarányú panellakás-építési program során viszonylag sok család elköltözött. Az új lakások szociális bérlakások voltak szerte a fővárosban, melyeket elsősorban a többgyermekes nagycsaládok igényelhettek.

A lakók összetétele a '80-as évek második felében kezdett nagy arányban és rohamos gyorsasággal megváltozni. A Dzsumbuj létszáma ismét megnőtt. A munkanélküliség és a szegénység által leginkább sújtott, észak-keleti országrészből jelentős vándorlás indult meg a nagyvárosokba, elsősorban a főváros olcsóbb részeibe, így a IX. kerületbe is.

Tovább éleződtek a korábbi feszültségek, és újakkal súlyosbodott a telep infrastrukturális és szociális helyzete. Megjelent a „bevándorlók" fogalma, és ez a megkülönböztetés ma is erősen tartja magát. A bevándorlók azok, akik akkoriban – és azóta is – vidéki életük ellehetetlenülése, elszegényedésük miatt érkeztek a városba, magukkal hurcolva kilátástalan helyzetüket, előre vetítve annak mai, reprodukciós változatát. A „bevándorlási hullámot" megelőzően kevés cigány család élt a Dzsumbujban. Ők az azonos élethelyzet, a szegregáció mindenkire vonatkozó, negatív megléte miatt teljesen belesimultak a telep életébe. A bevándorlók zöme azonban roma volt, hiszen az alacsony iskolázottság, a szakma hiánya miatt elsőként ők kerültek az utcára. Először egy-egy családfő, majd utána az egész család jött „szerencsét próbálni". Ha valamelyest meg tudták vetni a lábukat, jött a tágabb rokonság is. Nagyon triviálisan azzal érzékeltethető a jelenség, hogy Budapesten még kukázásból is jobban meg lehet élni, mint egy borsodi vagy szabolcsi kis faluban a teljes és tökéletes semmiből. Munkalehetőségek terén is reménykeltőbbnek gondolták a jövőt. Ebben keservesen csalatkozniuk kellett, hiszen a nagyváros farkastörvényeit hamar megtapasztalhatták. A munkanélküliség a képzetlenek és a romák között itt is nagyarányú, a munkaadók válogathatnak, válogatnak is a rengeteg jelentkezőből, és legtöbbször nem kérnek a cigány munkavállalóból. A tragikus helyzet állandósult, a visszaút oda, ahonnan eljöttek, csak elméletben létezett, hiszen általában nem maradt mögöttük számottevő egzisztencia (lakás, ház vagy egy akár ná-

luk jobban élő rokon). Ami a házat illeti, az éppenséggel gyakrabban marad, mint ahogyan azt eleinte gondoltuk, csak vagy fenntarthatatlanul nagy, vagy azonnal összedől.

Az iskola megtelt az új lakók gyerekeivel, akik egyrészt hozták a maguk kultúráját, másrészt ezzel együtt az előző életkörülményeikből fakadó ismerethiányaikat, így az iskolai oktatásra éretlennek bizonyultak. Gyenge általános iskolai eredményeik nem sok esélyt biztosítottak számukra sem továbbtanulásukhoz, sem a munkaerő-piaci jobb pozíciók megszerzéséhez. Szüleik küszködése munkáért, vagy bármilyen megélhetésért szintén nem nyújtott számukra pozitív szocializációs mintákat. A szakemberek nyilván felfigyeltek e jelenségekre, és nem ártott volna már ebben az időszakban meghozni néhány prevenciós intézkedést. Akkor talán nem veszítettük volna el azt a generációt, amely úgy nőtt fel, hogy szüleit – elsősorban apját – csak munka nélkül látta, és most fiatal szülőként ab ovo ezt a mintát nyújtja. De a folyamat ennél bonyolultabb.

Nem csupán a felzárkóztató, képességfejlesztő foglalkozások hiányáról van szó, hanem arról, hogy az oktatási intézményekben is jelenlévő szegregáció és intolerancia szintén okolható amiatt, hogy ezeknek a gyerekeknek az esélyei oly jelentéktelenekké váltak. A helyi kis közösségekben tovább élnek a társadalom (politika által diktált) szolidaritási szokásai. A rendszerváltás lázában égő ország elsősorban a politikára koncentrált. A demokráciát biztosító intézmények létrehozása, az elvi, politikai döntések megszületése ellenére bizonyos, hogy a gazdasági változásoknak ez a réteg a legnagyobb vesztese.

Gettósodás

A Dzsumbujban felgyorsult a gettósodás folyamata. Sok üres lakást feltörtek, vagy egyszerűen csak beköltöztek. Voltak, akik a rokonaikra „költöztek rá". A „ráköltözés" szintén telepi kifejezés, és ennél képszerűbben nem is lehetne érzékeltetni, hogy mit is jelent, ha egy 2-3 gyerekes családhoz odaköltözik egy másik, ugyancsak többgyermekes család. A dolog úgy kezdődik, hogy meglátogatják az ott lakókat, együtt laknak a szoba-konyhában, aztán hosszabb-rövidebb ideig, esetleg végleg maradnak: rájuk költöznek. Egy idő után a frissen érkezett família persze igyekszik leválni a befogadó rokonságról, és értelemszerűen az üres lakások felé fordul a figyelme. Ezért sem lenne szabad hosszabb ideig üres lakásokat hagyni. Súlyos felelőssége ez az önkormányzat lakásbizottságának és a testületnek is. Ha nem homályosítaná el látásukat az a törekvés, hogy mindenáron meg akarnak szabadulni a „nem ide való alakoktól", talán rugalmasabb lehetne a telepen a legális lakáshoz jutás. A Dzsumbuj Help kidolgozott erre egy lehetséges megoldást, amely az önkormányzat és a Help kapcsolatáról szóló fejezetben olvasható.

Az önkényes lakásfoglalók értelemszerűen nem törődnek túl sokat sem a megszerzett lakással, sem a környezetükkel, végtére bármelyik pillanatban kilakoltathatják őket. Talán eleinte nem is gondolják véglegesnek az ott tartózkodást, otthonuknak pedig végképp nem érezhetik a helyet.

Nem elég, hogy a telepet masszív előítélet-rendszer övezi, a Dzsumbujon belül is leképeződött ez a folyamat, és persze a bűnbakkeresés vágya. Az ember természete már csak ilyen – mondhatjuk tudománytalanul –, örül, ha talál egy önmagánál is nyomorúságosabbat, és azonnal bele is rúg. Minden baj okozói, a bűnbakok a bevándorló cigányok lettek. Nem egyszer éri az a vád a Családsegítőt, hogy csak a romáknak segít, de azoknak aztán nagyon. „Majd bemázolom a pofámat feketére, lemegyek a családkisegítőbe, mindjárt kapok harminc-ezret." Eközben a telepen működő, családsegítő-szerű intézmény, a Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ nem segélyez pénzzel. Alapkoncepciója.

Ebben az időszakban – még mindig a 80-as években, igaz a végén – vagyunk, meredeken nőtt a bűnözés, a droghasználat, sőt a drogterjesztés is; a tényleges munkanélküliség az egekbe szökött, vagyis a devianciák súlyosbodtak, a negatív tendenciák erősödtek. A telep történelme ismét eljutott egy olyan pontra, amikor a fenntartó (és a külvilág) számára világossá vált a helyzet tarthatatlansága.

Ezen a ponton érezte a fenntartó önkormányzat, hogy valamit tennie kell, hiszen hiába, hogy a kerület egyéb részein látványos eredmények születtek, ezek nem ellensúlyozhatják a Dzsumbuj okozta súlyos problémagócot. Jegyzőkönyvek, feljegyzések tanúsítják, hogy komoly gondot okozott a döntési helyzetben lévők számára a telep.

Az önkormányzat intézkedései

Számtalan ötlet merült fel, melyek mögött érzékelhető a jó szándék. Mivel azonban az önkormányzat pusztán a törvény betű szerinti betartásának szigorával szerette volna megoldani a telep problémáját, nem bizonyultak használható megoldásoknak. Felmerült például, hogy az egyik épület legfelső szintjét alakítsák át a fiatal rendőrök legénységi szállásává. Magyarul: telepítsenek oda egy büntető jellegű munkásszállást. A jelzőt már én teszem hozzá, mert gondoljunk bele, mi minden fölött kellene szerencsétlen rendőrnek szemet hunynia ahhoz, hogy nyugodtan élhessen, ha pedig nem teszi, mi történik? Szerencsére nem volt ez komoly elképzelés, én is csak az „ötletelés" szélsőségeként, a gondolkodás széles körének példájaként szeretném érzékeltetni. Végül három terv valósult meg, amely kifejezetten a Dzsumbuj helyzetét volt hivatott jobbítani, de ezeket az intézkedések meglehetősen lassan, szakaszosan, csak több év alatt sikerült bevezetniük.

1. Az első, fontos lépés az volt, hogy az egykori Művelődési Ház épületébe, az Illatos út másik oldalán rendőrőrsöt telepítettek, 24 órás ügyeleti renddel. Emellett – megelőzve a mára elterjedt módszert – a teleppel szembeni, Gubacsi úti parkolót kamerával is felszerelték, s a képet folyamatosan rögzítették. Sajnos, akkoriban a videofelvétel nem minősült manipulálhatatlan, tehát objektív bizonyítéknak, így egy idő után ez a kezdeményezés elhalt, ahogyan maga a 24 órás rendőri jelenlét is. Manapság nagyobb létszámú akciócsoportok jönnek mikrobusszal, intézkedni, razziázni.
2. A másik fontos döntés a már említett lakás-összenyitási rendelet – egyszerűsített nevén csatolás – volt. Ha két szomszédos, úgynevezett fülkelakásból az egyik hivatalosan is megüresedik, akkor a másik fülke bérlője kérheti a csatolást, vagyis azt, hogy ő és a családja kizárólagosan birtokolhassa az addig közös vécét, valamint a kétszer 28 m^2-t. Ennek fejében kötelező a lakást komfortosítania, tehát fürdőszobát kell kialakítania, és persze ha bírja anyagilag, falat bontani, festeni. Utóbbiak azonban nem kötelezőek. A csatolás intézménye korábban is létezett, ám csak kevesen éltek vele – éppen azért, mert a családok jelentős részének rendkívül nagy terhet jelentett a tervezéssel kapcsolatos utánajárás, és a tervek kifizetése. Ebben az új intézkedés-csomagban elfogadták azt a javaslatot, amely szerint az önkormányzat a komfortosítás egységes tervének ingyenes átadásával segíti a pályázókat. Ez a lehetőség a mai napig létezik, pusztán az egyéb feltételek szigorodtak. Aki csatolásra pályázik, annak úgynevezett nullás számlákkal kell rendelkeznie napra készen, vagyis semmilyen közüzemi tartozása nem lehet. Ugyanígy a lakbért is rendesen fizetnie kell. A komfortosítást – amelynek ha nem is rövid, de kényszerítő erejű a határideje – az önkormányzat műszaki osztálya ellenőrzi, amely nagyjából a fölött is diszponál, hogy ki kap ehhez vissza nem térítendő támogatást, és ki nem. Nekem négy és fél év alatt nem sikerült kiderítenem a hivatal ide vonatkozó rendelkezését. Főszabály szerint nem jár támogatás a felújításra, mégis akadtak ügyfeleink, akiknek sikerült kisebb-nagyobb összeget elintézniük. A tárgyalások azonban többnyire négyszemközt zajlottak.
3. A harmadik téma – a kidolgozatlansága miatt – nem jutott el a határozati javaslat szintjéig sem, holott ez volt a legjelentősebb – valóban szociálpolitikai – elképzelés. A Családsegítő lehetséges szerepe vetődött fel, tekintettel arra, hogy a telepen a problémák egy része kifejezetten szociális jellegű. Igazából innen indul a Dzsumbuj Help története, bár még három évnek kell eltelnie ahhoz, hogy a tervek alapján valóságos intézmény jöjjön létre.

Itt ugrom egy kicsit az időben, hiszen nem az a célom, hogy leírjam a Dzsumbuj történetét, és végig kalauzoljam az olvasót, hogy milyen szociálpolitikai vívmányok és próbálkozások után ünnepelhette a telep a század- és ezredfordulót. Mindezekről Ambrus Péter könyve az autentikus forrás – legalábbis 1983-ig, én is szinte mindig őt idézem a múltról.

Annyit leszögezhetünk, hogy az Illatos úti telep átvészelte a II. világháborút (amely nem sok nyomot hagyott sem az épületeken, sem a lakók mindennapi küzdelmein), a szocializmus négy, küzdelmes évtizedét (egy generáció, ha sok gyermeke volt „felemelkedhetett" a panel lakótelepekig), sőt túlélte a gazdasági-politikai rendszer-változást is, bár az utóbbitól kicsit megroggyant.

Dzsumbuj Help

Az első munkacsoport

1997 februárjában kinyitott a Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ. Nem túl szerencsés a név, bár van logikája, hiszen a help=segítség-/segítés kifejezés rég bevonult a közbeszédbe. Mégis azt gondolom, hogy egy előítéletekkel övezett hely segítő intézményének talán jobb lett volna kevésbé fennhéjázó, mindenki által azonnal érthető, magyar nevet választani. Idegen szónak elég a Dzsumbuj is.

A Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ alapfeladata a családgondozás, és a – nehezen megfogható – közösségfejlesztés volt. Ez utóbbit a settlement-ek mintájára úgy próbálták megoldani, hogy mindenféle tevékenység, csoportok számára helyet és találkozási lehetőséget biztosítottak a Help helyiségeiben. A munkatársak aktívan részt vállaltak a tevékenységek szervezésében, a programok lebonyolításában, s támogatták az ad hoc jelleggel szerveződő társaságok csoporttá válását.

Klub az óvodás korúaknak. Ez volt az első szolgáltatás, melyet a kezdő csapat megszervezett. Rengeteg csellengő kisgyereket találtak napközben az udvarokon, ezért egy szakképzett óvónő, Csonkáné Lakatos Klára indította el az óvodás klubot, eleinte 9-től 13 óráig. Komoly szakmai programot dolgozott ki, speciálisan a telep gyerekeinek. Ismerte elmaradásaikat, az a tény pedig, hogy maga is roma, növelte az anyák bizalmát az óvodás klub iránt. Némi idő elteltével a kerületi Nevelési Tanácsadó elfogadta az óvodánkat, mint az iskolára való felkészítés szervezetét. Ez ügyben valójában nemigen volt választási lehetőség, hiszen az önkormányzat 12 ezer forintos büntetése, ha a gyerek nem járt óvodai iskola-előkészítőbe, nem jelentett semmiféle visszatartó erőt. Ezt az összeget ugyanúgy nem tudták kifizetni, mint az állami óvoda 50 vagy 100 százalékos térítési díját. A kerületi önkormányzat 2003-as rendelete alapján ma már minden olyan gyerek ingyen járhat az óvodába, aki rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül. Ezenkívül az óvoda vezetője

méltányosságból is biztosíthat ingyenességet, pillanatnyilag 4 fő számára.

A nagyobbaknak különböző, játszóház jellegű foglalkozásokat tartottak a szociális munkások. Filmklubokat szerveztek, minden korosztály számára. A vallást is beemelték a telep életébe, a Fülöp atya klubban zenés bibliaórákat, áhítatokat tartottak. Ide családostól jártak az érdeklődők. Nyáron táborozni, kirándulni vitték a gyerekeket. Mindeközben folyt az egyéni esetkezelés, és ha valamelyik munkatársnak éppen nem volt egyéb dolga, beszélgetett a csámborgó, betévedő emberekkel, főként fiatalokkal. Nagyon fontos ismereteket szereztek a telep életéről e beszélgetések alatt. Az első társaság tagjai közül – és ez újdonságnak számított – hétből négyen roma származásúak voltak. A tempót azonban nem lehetett sokáig tartani. Óhatatlanul szakmai ellentétek is gerjedtek, hiszen az emberek állandóan együtt voltak, szinte csak aludni jártak haza. Érzelmileg nagyon bevonódtak a telep életébe, így sem idejük, sem energiájuk nem maradt regenerálódásra, a saját magánéletükre. A Dzsumbuj kaotikus viszonyai a Dzsumbuj Help működésére is rátelepültek. A segítő szerepeket gyakran váltogatták, megfelelő, valóban hatékony szupervízió lehetősége nélkül. A kiégés tünetei hamar jelentkeztek. Nem lehetett könnyű döntés, de adekvát megoldásnak tűnt, hogy először a vezető, majd később két munkatárs távozott. Az első társaság másfél év alatt szétesett.

A második munkacsoport

1998 októberében – ekkor kezdtem a Dzsumbuj Helpben dolgozni – a fent leírt állapotot találtam a munkatársak között. A szolgáltatások, ha döcögve is, de mentek. A legnagyobb problémát az egyéni esetkezelés megoldása jelentette, hiszen akik addig ezt végezték, azok majdnem mind elmentek. A vezető óvónő vitte tovább a saját ügyeit, 13 óra után, de az igényekhez képest az ő kapacitása nem volt elég. Szerencsére gyorsan sikerült az összes státust betöltenünk, és nekiláthattunk, hogy megváltoztassuk a struktúra bizonyos elemeit. A sikeres, bevált tevékenységeket megpróbáltuk folytatni: az óvoda, a délutáni klubok maradtak. Nagyon fontos volt, hogy kijelöljük azokat a határokat, amelyek a nyugodt munkavégzéshez elengedhetetlenül

szükségesnek tűntek. Meghatároztuk a nyitva tartást, az intézmény rendjét, s igyekeztünk következetesen betartani és betartatni azokat. Ugyanilyen lényeges volt a munkatársak szerepének, feladatainak, hatáskörének tisztázása is. Igyekeztünk olyan szabályokat hozni, amelyek még elfogadhatóak a telepiek számára, és a mi munkavégzésünk kereteit is megteremtik. Egyszerű, máshol természetes dolgok ezek: a nagyobb gyerekek, felnőttek ne járkáljanak ki-be az óvodába, ne használják az irodánkat üldögélő-helynek, ne dohányozzanak, és ne fogyasszanak alkoholt vagy kábítószert a Help helyiségeiben! „Beállva" lehetőleg ne látogassák az intézményt, tekintettel a folyamatos gyermekprogramokra!

A különböző munkakörökben dolgozó munkatársak tevékenysége jelentős mértékben eltért, ezért az egyéni felelősségeket is jobban meghatároztuk, mint korábban. A délelőtti és a délutáni munka élesen elvált egymástól. Délelőtt zajlott az egyéni esetkezelés, családgondozás, ekkor működött az óvoda, délután pedig a szabadidős klubok nyitottak ki az iskoláskorú gyerekek és a fiatal felnőttek számára. Az esetkezelés és a délutáni klubok vezetése a négyórás munkatársak feladata volt. Az álláshelyeket – mint már említettem – a teljes, nyolcórás munkakörök szétszedésével alakítottuk át. Arra nagyon ügyeltünk, hogy az előzőnél pontosabban definiált határokat lehetőleg minden munkatárs egyformán értelmezze, már csak azért is, hogy a telep felé egységes csapat képét mutassuk. Igyekeztünk minél egyöntetűbben képviselni a közösen kialakított álláspontot.

A társaság gyorsan összecsiszolódott, s gőzerővel építettük a teamet. Az akkori – a Dzsumbuj Help életében már második – szupervizor nem is tudott lépést tartani velünk. Amikor érzékelte, hogy az általa korrekt módon felépített stábépítő tematikát rég túlhaladtuk, maga kezdeményezte a búcsút. A munkacsapat (team) összeállt.

Eközben „fogadtuk" a telep igényeit, szívtuk magunkba hangulatát, rácsodálkoztunk az emberek problémamegoldó módszereire, vagyis igyekeztünk alaposan felmérni az igényeket és saját cselekvési lehetőségeinket. A lakók ügyes-bajos dolgai kapcsán a társintézményekkel is megismerkedtünk. Viszonylag gyorsan kezdtek kirajzolódni azok a területek, amelyekre reagálnunk kellett.

Kezdettől nem a megszokott családsegítős struktúrában és alapkoncepcióval dolgoztunk. Hamar rájöttünk, hogy mindenképpen prioritásokat kell felállítani, hiszen nem tudunk minden problémát

egyforma intenzitással felvállalni. Ehhez sem helyünk, sem létszámbéli kapacitásunk nem elégséges. Elsősorban a telepen élő gyerekekre fókuszáltunk a programjainkkal, de természetesen egyéni esetkezelés, családgondozás is zajlott, csak a Dzsumbuj sajátosságaihoz igazodva. Innen nem nagyon lehet senkit „kigondozni", ritkán lehet lezárni a segítő kapcsolatot – leginkább csak akkor, ha elköltözik, vagy ha meghal a lakó. Ha egy probléma megoldódott, vagy legalább úgy tűnt, hogy lezáródott, hamarosan került egy-két újabb.

Miközben megpróbáltunk kialakítani egy áttekinthető és tisztességgel vállalható munkamenetet, állandóan váratlan eseményekkel kerültünk szembe. Hol valamelyik magáról megfeledkezett lakót kellett valahogy leszerelni, hol egy-egy fontosnak mondott látogató kíváncsiságát kellett kielégíteni. A látogatók rendre azt várták tőlünk, hogy mindenben rendelkezésükre álljunk: kísérgessük őket a telepen, és mutassuk be az intézmény összes szolgáltatását. Mivel valóban egyedülálló intézményről van szó, a szakma természetesen kíváncsi rá, jó esetben, mint követendő példára, rosszabb esetben, mint valamiféle kuriózumra. Természetesen sokakat az őszinte, szakmai érdeklődés vezérelt ide, de némelyek látogatása olykor inkább egy „állatkerti sétára" emlékeztetett. Legkevésbé az újságírókat kedveltük, mert ők semmit nem tiszteltek – néhány valóban tisztességes és jó szándékú kivételtől eltekintve.

Előfordult, hogy egy bulvárlap újságírónője és fotósa gondolta úgy: majd az ő cikkük lesz az, amely sokat segíthet az itt lakóknak. A következő válasszal tették helyre őket: „Én segítek maguknak, mert ezért kapják a fizetésüket. Tűnjenek innét, nekünk semmit nem segítenek!" A nehézségektől és a váratlan eseményektől függetlenül egészen jól formálódtak a dolgok. A lakók a kezdeti „kóstolgatás" után lassacskán elfogadtak minket. Ebben sokat segített, hogy az első gárdából maradt három, a lakók által már ismert ember. Tisztességes, egyáltalán nem leereszkedő hangnemre törekedtünk mindannyian, de – úgy vélem – a legnagyobb erőnk mégis, az egységesség volt. Nemigen találtak fogást rajtunk még azok a lakók sem, akik pedig mindenáron ki akartak hozni minket a sodrunkból, akik képtelen igényekkel hozakodtak elő, vagy egyszerűen csak mindig elmentek a végső határokig. Kis idő múltán azonban megszűnt a szándékos „piszkálódás", s elfogadták az új működési feltételeket. Tudom, valójában nem is igen volt más választásuk, mint hogy elfogadják, rosszabb esetben tudomásul vegyék a jelenlétünket. Sok apró jel utalt azonban a jól működő kapcsolatra.

Az idősebb lakókat leszámítva, szinte mindenkivel tegeződnek a munkatársaim. A tegeződést a lakók igényelték, és kollégáim kielégítették ezt az elvárást. Bizonyos helyzetekben máig ambivalens vagyok e ténnyel, különösen férfiak esetében, mégis alapvetően jól van ez így. Egyedül én nem tegeződöm szinte senkivel. Már a 15-16 éves fiúkat is magáztam – tudatosan –, gondolva a jövőre, hiszen egy-két év, és máris felnőttek. Fontosnak tartottam, hogy így legyen, s ma sem tennék másként. Ez is a vezetői funkció átgondolt része volt, elsősorban a munkatársaim megvédéséhez szükséges eszköz. Bármennyire jó is a kapcsolatunk, mindig előállhat olyan helyzet, amelyben kínos döntést kell hozni, vagy megfeneklik a vita. Az ilyen helyzetekben jó, ha létezik egy távolságtartásra kényszerítő fék. E szituációk megoldására javasoltam munkatársaimnak, hogy ha már semmilyen érv nem segít, nyugodtan „kenjenek mindent rám" és kérjék meg a reklamálót, hogy magyarázatért forduljon a főnökhöz. Arra számítottam, hogy vagy nem is élnek ezzel a lehetőséggel, és elfogadják az aktuális döntést, vagy mire beérnek a szobámba, indulataik csillapodnak, higgadtabban tudunk szót váltani. Ráadásul – és ez a legfontosabb –, lekerül, „lejön" a kellemetlen szituáció felelőssége a munkatársaimról. Azt is bekalkuláltam, hogy az emberek általában tekintélytisztelők, ezért teljesen mindegy ki a vezető, a státusz, a titulus némi távolságot, megfontoltságot, netán tiszteletet eredményez. Négyszemközt, a „parancsoljon, foglaljon helyet" hangulatában, bármennyire is felháborodott, mérges volt ezelőtt, a legtöbb ember hangnemet vált. Szinte mindig bevált ez a módszer, s ráadásul elterjedt a híre, hogy így is lehet. Egy idő után néhányan eleve úgy jöttek be, hogy a „főnökasszonnyal" akarnak beszélni, na, akkor már tudtam, hogy itt valami kényes ügyről lesz szó.

Senki ne gondolja, hogy a munkatársaim nem, vagy kevésbé vállalták a felelősséget, szó sincs erről! Anélkül nem is lehet a Dzsumbujban dolgozni, minden percben észnél kell lenni. Ők csak akkor éltek ezzel a módszerrel, amikor már nem volt más lehetőség. Elsősorban a veszélyt jelentő, agresszív esetekre találtam ki a „főnökre kenést", de az évek során szerencsére egyre ritkábbak lettek ezek az egyébként nagyon utált helyzetek. Ugyanakkor, a házirend szabályaival együtt, egyéb, kínos ügyekre is megoldás volt. Olyannyira, hogy az efölötti

megkönnyebbülésükben azután néhányan azonnal velem is össze akartak tegeződni... Nem szívesen, de mindig visszautasítottam.

Tehát alapvetően megtaláltuk a hangot, és nem pusztán egy-egy szituációban, hanem generálisan.

Amikor elkezdtek főnökasszonynak, meg Éva néninek – sőt, a nálam idősebbek Éva nénjének – hívni, tudtam, a helyemen vagyok.

Ugyanakkor azonban az állandó készenlét, a folyamatosan feszített tempó, nagyon fárasztó – nem csoda, hogy a legelső társaság másfél év után feloszlott. Az első gárda három szociális munkása – éppen, akik sok mindent meg akartak oldani, nem kímélve szabadidőt és energiát – elment. Bizonyára ők is húztak határokat, de ezeket nem tudták következetesen betartani és betartatni. A Dzsumbujban valóban annyit dolgozik az ember, amennyit akar, de ezzel a másik oldalon a végtelenségig visszaélhetnek a lakók. Ha például, elindul egy szolgáltatás és jól működik, meglepő gyorsasággal megtanulják a lakók, hogy miként használhatják, majd a többieket is felvilágosítják – végül is arról, hogy ez a dolog itt nekik jár. S ettől kezdve nincs megállás, mert ami „jár", az megszokottá válik, tehát várják az újat, a következőt. Ezért már csak önvédelemből is alaposan át kell gondolni, mibe fogunk bele. Parázs szakmai vitáink voltak például arról, hogy a délutáni klubfoglalkozásokat milyen életkorú gyerekeknek, milyen tartalommal, milyen időtartamban tervezzük.

Mindezek azonban nem mentettek meg minket attól, hogy olykor-olykor egy burleszk szereplőivé váljunk.

Segélyezés

„Ide a pelenkákkal!"

Arról, hogy nincs segélyezés, nem volt vita közöttünk – már tudni illik – a szociális munkások között. Sem pénzbeli, sem természetbeni. Nem vállalunk sem ruha-, sem élelmiszer-osztást, és nemcsak azért, mert ilyesmire nincs is helyünk.

Néha azonban kapunk olyan adományokat, amelyeket egyszerűen nem lehet visszautasítani. Ilyen volt 2002-ben egy igen tekintélyes mennyiségű, eldobható pelenka, univerzális méretben. Rengeteg a csecsemő a telepen, óriási segítség az anyáknak. A „köteles" rész leadása után (a Családsegítő másik egységeivel szoktunk osztozni a romlandó vagy a túl sok adományon, oda-vissza) annyi maradt, hogy alig tudtuk hová tenni; gyorsan kellett cselekednünk. Úgy gondoltuk, rövid idő alatt és objektív szempontrendszer alapján szétosztható. Összeírtuk, mennyi idős korig, hány darabot adunk, és kialakítottunk egy adminisztrációs adatlapot, a gyerek nevének, életkorának, és címének regisztrálásával. Az osztás idejét korlátoztuk, vagyis igyekeztünk mindent elkövetni, hogy zökkenőmentesen menjenek a dolgok.

Pillanatok alatt elterjedt, hogy pelenkát osztunk – és elszabadult a pokol. Jött egy anyuka, aki egy négy és fél éves ikerpárt nevelt. – Pelenka kell nekik – mondta. – De hiszen az ikrek már régen óvodások – válaszoltam, mások elől veszik el azt, amire nekik nincs is szükségük. Feleletként lenéző kioktatást kaptam: jó lenne, ha nem szólnék bele az ő gyereknevelési módszereibe. „Én tudom, mi kell az én gyerekeimnek, nem gondolja? Ha pelenkázni akarom, akkor pelenkázom őket!"– fejezte be felháborodott mondókáját. Nekem az ő érvei tetszettek a legjobban.

Mit akarnak ennyi pelenkával?!

Mindazonáltal megtartottuk a következetességünket. Sokan üres kézzel távoztak tőlünk, hogy azután otthon, a kocsmában vagy az udvaron hergelni kezdjék egymást. Kisvártatva szinte teljesen részeg férfiak érkeztek hozzánk, karjukon egy-egy kisgyerekkel.

– Mi a gyerek neve? – kérdeztük. – Fogalmam sincs – mondta némelyikük. Néhány ingyen pelenkáért mindennek kitették a gyerekeket. Volt ordítozás, fenyegetőzés, olykor szinte tettlegességig fajult a „vita". Ezután kénytelen-kelletlen lezártam a kérdést, és „megüzentem" a telepnek, hogy nem osztunk tovább. Szervezzék meg önmaguknak a pelenkaosztást, ehhez várok öt asszonyt a telepről, akikkel megbeszélem a feltételeket. Meg is jelent három asszony, és egy férfi. Ez utóbbi meglehetősen rettegett figura a telepen. Börtönviselt, kiszámíthatatlan, és rendkívül agresszív viselkedésű ember. Igazi nehéz fickó. A telepen is tartanak tőle a „népek", általában mi is elkerüljük, ha lehet. Hiába erőlködtem, hogy nőket vártam, addigra már a helyzetet ő uralta. Persze, megint azt gondoltuk, hogy függetlenedhetünk a telep íratlan szabályaitól, de ez – nem lehetséges. Hiába viselik aránytalanul nagymértékben a terheket az asszonyok, a telepen akkor is a férfiak „fújják a passzát szelet". Egy ilyen jelentős esetnél, ingyen javak szétosztásánál, csak a legerősebb befolyással rendelkező csoport tagja kerülhet kulcspozícióba. Most ez a „csúcsmacsó" vette kezébe az irányítást, hozott egy kézi targoncát, és hanyag eleganciával már pakolni is akart. Kérdezem: hol rendezik meg az eseményt. – Mit érdekli az magát? Erre elmagyarázom: a szétosztás és annak adminisztrációja az én felelősségem. Jó, akkor hajlandó meghallgatni a kéréseimet.

Nincsenek illúzióim, arra vonatkozóan, hogy a személyiségemből sugárzó tekintély miatt fogadta el szempontjaimat. Dehogy! Megértették, hogy ha nem tárgyalnak, elegünk lesz az egész, siralmas procedúrából, és esetleg elszállíttatjuk az összes, maradék pelenkát a Családsegítő Szolgálat központjába. Ott valamivel jobb, és egyúttal szigorúbb feltételek közt bonyolítható az adományozás. Volt ennek esélye, igaz, nagyon kicsi, de ezt tudhatták. Nem akartak kockáztatni, tehát azt kellett elérnie a férfinak, hogy kikerüljön a cucc is, és a jogosultság is a Dzsumbuj Help falai közül. Megkértem, hogy egyrészt próbálják érvényesíteni az általunk felállított szempontrendszert – kinek, mennyit adunk –, másrészt adminisztrálják rendesen, és hozzák nekünk vissza a listát.

Nos, a „kiokosított" delegáció elvitte a még mindig tekintélyes mennyiségű pelenkát, mi pedig elégedetten dőltünk hátra, hogy lám, milyen ügyesen haladunk a közösségfejlesztés felé. Sok mindent mesélnek arról, hogy miként zajlott az osztás. Kisebb verekedés egészen biztosan volt, de végül nagy botrány nem kerekedett. Az általunk elkezdett listát visszakaptuk, kiegészítve a tőlünk független osztás adataival. A mennyiség stimmelt. A nevek alapján jól látszott, hogy a rászorultságot a telep bizottsága másként ítéli meg, mint mi. Jócskán akadt a listán olyan, akinek nemcsak azért nem kellett volna kapnia, mert nincs kisgyereke, hanem mert telepi viszonylatban ő nem annyira szegény, hogy a pelenkák eladása révén, önmaga számára fontosabb holmit vásároljon. Számomra mindebben az volt az elgondolkodtató, hogy a telep nem játszik egyenlősdit. Olyan anyukák, akiknek mi is adtunk már egy megbeszélt mennyiséget, kaptak még akár plusz két adagot is. Mi ezzel szemben azt terveztük, hogy mindenki kap gyerekenként egy havi adagot, s a maradékot folyamatosan apasztjuk, szigorú adminisztráció mellett. Kénytelen voltam felismerni a saját eljárásunkban a paternalista elemeket. Meg akartuk „védeni" ügyfeleinket a pazarlástól, vagyis meg akartuk határozni, hogy nekik hogyan legyen jó, ha már egyszer kapnak valamit ingyen. Márpedig ez veszélyes attitűd, hiszen így mi is a gyerek szerepébe kényszerítjük, és csibészkedésre, machinálásra késztetjük az embereket. Nem csoda, ha többen agresszíven reagálnak, az érettebb személyiséggel rendelkezők pedig azt mondják, hogy „köszönöm úgy nem kérem, ha mindenbe beleszól az adományozó".

Mint már írtam, a Dzsumbuj Help – kivételes esetektől eltekintve – nem segélyez, sőt nem is törekszik rá, amit a társintézmények, civil szervezetek eleinte furcsállottak is. Ezzel kapcsolatban több érvünk is volt: az egyik, hogy ehhez nincs helyünk, a másik, hogy az itt dolgozó segítők nem akarják vállalni a segélyezéssel járó konfliktusokat, hiszen képtelenség mindenkinek megfelelni.

Nem titkolható el azonban az sem, hogy nem akartuk összemosni az intézményt egyéb olyan szociális szolgáltatásokkal, amelyeknek a lényege a kiszámíthatóság, a rendszeresség a rászorulók számára. A rendszerességet csak akkor lehetne vállalni, ha az alaptevékenységek közé emelnénk szolgáltatásként a ruha-, vagy ételosztást; egyebeket.

A legfontosabb ok azonban az, hogy a segítők kapcsolatát a lakókkal, nem szerencsés megterhelni egy állandó reklamálásra, elégedetlenségre és követelőzésre inspiráló tevékenységgel. Az intézmény olyan, mint egy másik lakás a telepen, ezért annak igénybe vétele is különbözik a megszokottól. Nálunk a tervezett segítségkérés ritka. Nem időpontra érkezik a potenciális ügyfél, betartva azt, hiszen számára fontos a közös probléma-megoldás. Tesz érte valamit, motivált.

Nem, egy ilyen kicsi gettóban nem így történik. Nálunk az sem ritka, ha papucsban, pizsamában esnek be a lakók. Amikor a probléma előadódik, leszaladnak hozzánk.

A Dzsumbuj Help esetében a telepiek készen kapták a céget, és próbálnak – érthető módon – kicsikarni tőle mindent, amit csak lehet. Már csak azért is meg kell fontolni minden kezdeményezést, és emiatt nem adományoznánk akkor sem, ha több helyünk lenne. Vagy ha mégis, akkor inkább egy szociális bolt létrehozását kezdeményeztük volna. Lehet vitatkozni ezzel a felfogással – a mi csapatunk így látta jónak.

Tehát alapvetően nincs adományozás. Pénzbeli segélyezés sincsen. Túl azon, hogy a pénzkezelés technikailag is körülményes egy ilyen kicsi intézményben, s a szubjektív megítélés felelőssége sem vállalható, a szociális munkára vonatkozó elveinkkel is ellentétes. Egy havonta ötven- vagy százezer forintos segélykeret esetében például aggályosan szigorú elosztási szempontrendszert kellene kidolgozni, ugyanakkor ez sem lenne garancia arra, hogy naponta ne gyanúsítsák meg a szociális munkást részrehajlással, vagy azzal, hogy ellopja a pénzt.

Természetesen mindig akadnak kivételes helyzetek ilyenkor kértünk és kaptunk is rendkívüli segélyt a családsegítőtől, akár fél napon belül is. A szolgálat vezetője is tudta, hogy csak a végső esetben fordulunk hozzá ilyen jellegű problémával, feltételezte, hogy a kérés indokolt, és mi körültekintően járunk el. Három ilyen alkalom volt eddig, s mind a háromnál megkaptuk a támogatást.

Az egyik eset egy régi, nagyon sok problémával bajlódó ügyfelünkhöz kapcsolódik. Zs-né súlyos rákkal küszködött, tudta Ő is, mi is. Rengeteg ügyét tisztázatlanul hagyta, mert már csak a tehetetlen várakozás és mások hibáztatása határozta meg az állapotát. Ha nincs miből megélni, nincs lakhatás és még egy gyógyíthatatlannak minősülő betegség is sújtja a kilátástalan helyzetben élőt (a betegség behelyettesíthető bármilyen súlyos, váratlan szituációval), az illető problémamegoldó képessége csődöt mond, aktivitása elvész. Zs-né számára is a jövő beláthatatlan volt, már nem is érdekelte. Utolsó erejéből hazament egy pirinyó szabolcsi faluba, ahol rosszul lett. Bevitték egy közeli kórházba, ahol meghalt. Két fiatal, felnőtt gyereke a Dzsumbujban csövezett, és az odautazáshoz kért segítséget. Kaptak egy nagyobb összegű, rendkívüli segélyt a Családsegítő kasszájából, egy nap alatt. Azt gondolom, a gyorsaság ebben az esetben legalább olyan fontos volt, mint maga a pénz.

A telepi hierarchia

Férfiak

Középkorúak

A telepi hierarchia – az én szubjektív megítélésem szerint – a következő képet mutatja.

Legfelül az idősebb, büntetett előéletű, 40-es 50-es férfiak állnak. Ők szinte folyamatosan a kocsmában vannak, jó időben a kocsma előtti járdán. Mindenről tudnak, mindent számon tartanak. Ritkán avatkoznak bele az eseményekbe, ha mégis, akkor általában vér folyik. Tekintélyük biztosítja a nyugalmukat, senki nem mer ellent mondani nekik. Sokan félnek tőlük. Tekintélyüket – megítélésem szerint – elsősorban a személyiségük, habitusuk alapozza meg, de ezt növeli elkövetett bűneik súlya is. (E bűnök miatt általában visszaesőként hosszú időt töltöttek börtönben.) Az is számít, hogy ki melyik telepi nagycsalád, „klán" tagja, s emellett nem lényegtelen, hogy hány gyereke, esetleg unokája van, s hogy milyen a viszonya családjához. Azokat, akik öncélúan bántalmazzák a gyerekeiket, a feleségüket, ez a társaság is kiveti magából – nagyon ritkán meg is regulázza őket.

Vannak azonos korú, családos, vagy idősebb, egyedülálló férfiak is, akik távol tartják magukat a kocsmai macsóktól. Vélhetően habitusuk, értékrendjük miatt utasítják el a „rovott múltúakhoz" való csatlakozást. A tisztes szegénységben megélt öregedés belőlük nem azt váltja ki, hogy az élet férfias örömeinek élvezetét hajszolják, inkább a kiábrándulás jellemzi őket. Persze köztük is vannak olyanok, akik elkövetnek apró sumákságokat: az egyik nyugdíjas bácsi például rendszeresen el szokta csenni a Dzsumbuj Help számára előfizetett Expressz újságot. Ezek azonban csak apró stiklik, az a csoda, hogy nem sodorta el jobban őket is a telepből áradó, az emberi tartást romboló hangulat.

Fiatal férfiak

A fiatal felnőtt férfiak közül szinte mindenki drogos, de legalábbis kipróbálta már a szereket. Ők azok, akiknél a szülők munkanélkülisége volt a meghatározó minta. Ugyanakkor nagyon eltérő értékek mentén szerveződnek csoportokba. Azok, akik némi időt eltöltenek a telepen, jól el tudják különíteni egymástól az összetartozó bandákat. Alapvetően két, nagy csoport létezik: a kriminalizálódó, és az ezt kerülni igyekvő fiúk csapata. Ezen belül mindegyik csoport differenciált. Átmenetileg akadnak magányos alakok is, de az a legkevésbé jellemző a telepen, hogy valaki függetlenedjen a kortárs csoportjától. Felosztásom szubjektív, nem felmérés vagy kutatás eredménye, pusztán a megfigyeléseimre támaszkodom.

Bűnöző fiatalok

Számukra a tanulás, a konszolidáltnak nevezhető életpálya semmilyen vonzerővel nem bír. Legalábbis ezt hangoztatják, különösen társaságban. Sokuk Tökölön, Aszódon keményedett meg serdülő korában. Szabadulásuk után azt tapasztalhatták, hogy kiskirályként tisztelik őket a telepen, amiért elviselték a korai büntetéseket. Fiatalon családot alapítanak, húszas éveik elején már egy vagy több gyermekük van, akiket el kellene tartaniuk. Mindezek együtt oda vezettek, hogy sem esélyük, sem szándékuk nincs arra, hogy elkerüljék a totális kriminális karriert. Ez a csapat is két részre osztható: a gátlástalanokra és az „úri csibészekre".

A gátlástalan, a környezetét is meglopó, senkit és semmit nem tisztelő, egyre komolyabban drogozó stricik azok, akik, például, kirabolják a kamionokat, amelyek véletlenül a Dzsumbuj előtt parkolnak. Mindig időben beérnek a lopott holmival a házak közé, a telep pedig néma, senki nem lát, nem hall semmit. Ha baleset történik a Gubacsi–Illatos út kereszteződésében, villámgyorsan kipakolják az autót, amíg a vérző sofőr segítséget keres. A vízszerelők, villanyszerelők, sőt a mentősök sincsenek biztonságban tőlük. Amíg ők a lakásokban végzik munkájukat, egészen biztos, hogy a banda feltöri a magára hagyott autót. Ezért nagyon sok cég nem vállal munkát a telepen. Akik mégis kénytelenek kijönni, azok – okulva az előző, rossz

tapasztalataikból – mindig hagynak valakit az autóban, őrnek. A fiúk mindent elemelnek, ami mozdítható és eladható. Seftelnek mobil telefonnal, műszaki cikkekkel, kábítószerrel, és mindennel, amihez hozzájutnak. A legteljesebb mértékben egymásra vannak utalva; a balhék koreográfiájában mindenkinek megvan a fontos szerepe. Ez a társaság okolható elsősorban azért a lesújtó képért, amely az egész Dzsumbujt bűntanyának, rettegett, elkerülendő helynek láttatja. A tisztességes lakóknak esélyük sincs, hogy ne vetüljön rájuk is a negatív megítélés.

Az „úri csibészek" adnak a látszatra. Náluk értéke van a betyárbecsületnek, ők mindig a Dzsumbujtól távol „dolgoznak" (messzebbre mennek lopni, csalni, betörni). Idősebbek a huszonéves, gátlástalan striciknél. Számukra fontos és hangoztatott érték a rokoni kapcsolat. (Szavakban ezt a másik csoport is vallja, de ha úgy adódik, bárkit átvernek, meglopnak és becsapnak.) Ez a társaság nagyobb balhékat csinál. Nagyobb a haszon, de a büntetés is az, ha lebuknak. Az előző bandáénál nagyobb a tekintélyük a telepen. A csoport nem homogén: legalább kettő, hasonló mechanizmus szerint szerveződött gárda él a telepen. Ezek a férfiak jobban megjelennek individuumként. Akadnak közöttük nagyon udvarias, normális modorú férfiak, akik szinte úriemberként viselkednek, és akadnak, akiket jobb messzire elkerülni, mert kiszámíthatatlan, nagyon agresszív, többnyire zavaros személyiségű alakok.

A baj az, hogy a kamaszodó, 10–14 éves fiúk számára rendkívül vonzó a náluk csupán 8–10 évvel idősebb fiatalok viselkedése. A Dzsumbujban szinte minden az erő és az agresszió alapján dől el. A deviáns magatartás feltűnő, törvényszerű tehát, hogy a mintakeresésnél, az azonosulási vágyak kiéléséhez ezek a bandák adják a kínálatot a gyerekek számára. Néhány szülő azzal próbálkozik, hogy igyekszik minimálisra csökkenteni a gettó szívó-hatását (több családot ismerünk, ahol nem engedik ki a lakásból gyerekeket, ha nem az iskolába vagy az elengedhetetlen programokra megy), de ezek hiábavaló törekvések. Sajnos ezek a gyerekek is tökéletesen ismerik lakóhelyüket, szocializációjuk pedig nem csupán emiatt torzul, hanem azért is, mert az iskolán kívül nincsenek számukra kortárscsoportok. Egyébként is sziszifuszi a szülők küzdelme, hiszen a telepi gyerekek 90-95 százaléka ugyanabba az általános iskolába jár.

A nagyobb részt bűnözésből élő csoportok közös tevékenysége a bandázás. Ha nem ezt teszik, szinte senkik és semmik egyedül. Közösen járnak szórakozni, „dolgozni", és – ha éppen semmi dolguk – csoportosan álldogálnak, unatkoznak a telepen.

Vesztesek

Természetesen akadnak olyan huszonéves fiúk, akik nem szeretnének a bandázó, kriminalizált fiatalokhoz hasonlóan élni. Nekik különösen nehéz a helyzetük, hiszen a legtöbbjük szintén képzetlen, jó, ha valahogy befejezte a nyolc általánost, ám továbbtanulásukra még akkor sincs esély, ha lenne rá indíttatásuk, hiszen pénzt kell keresniük. Rosszul fizető, alkalmi munkákat vállalnak, egyik napról a másikra élnek. Szegénységben nőttek fel, s családjuk helyzete ma is siralmas, fiatal felnőtt korukra a helyzet semmit sem javult, sőt romlott.

Szüleik szintén alkalmi munkából, vagy az ellátórendszer biztosította segélyekből gazdálkodhatnak, a nyugdíjhoz még fiatalok. Az is kétséges, hogy szereznek-e jogosultságot. Ez a probléma 10-15 év múlva robban. Szomorú, de az ilyen srácok szülei közül azok a szerencsések, akiknek sikerül rokkantnyugdíjas státushoz jutniuk. Ez kevés, de biztos havi jövedelmet jelent a számukra. Még szomorúbb, hogy az esetek zömében valóban jogosultak is erre. Kötegekben őrzik zárójelentéseiket, orvosi igazolásaikat; mindegyik irathalmaz egy-egy rosszul sikerült, sivár életutat, korán elkoptatott testet vagy lelket takar. A felülvizsgálatok során azonban sokukat visszaminősítik 50 százalékos csökkent munkaképességűnek, tehát a csekély rokkantnyugdíj helyett marad az aktív korúak szociális segélye, ami még kevesebb. A sorozatos visszaminősítés egyébként tendenciának látszik. A járni alig tudó mozgássérültek vagy a sclerosis multiplextől szenvedő ügyfeleink kapcsán gyakran tűnődik el a családgondozó, hogy vajon mennyire kell betegnek lenni ahhoz, hogy valaki 67 százalékos rokkant legyen?

Az ő gyerekeiknek ezzel a háttérrel nincs túl sok valódi választási lehetőségük. A kínálat, a kortársak bűnözésből finanszírozott „dolce vitája", vagy a tisztességes, de örömtelen billegés a létbizonytalanság határán. Nagyon kevés töltettel rendelkeznek ahhoz, hogy életüknek

irányt, célt tudjanak adni. Mivel fiatalok, természetesen ők is szeretnének divatos holmikban járni, sóvárognak a szórakozás, értelmes párkapcsolat után. A telepen azonban minden erő afelé mutat, hogy engedjenek a könnyebb ellenállásnak, és hagyják, hogy az ő életük is kriminalizálódjon. Mégis akadnak, akik nem ezt az utat választják. Csakhogy a másik, vázolt lehetőség – a tisztességes nyomor – deprimáló. Több, hasonló élethelyzetben lévő fiatal kliensünk is volt, és egyiküket sem tudtuk rávenni a tanulásra.

Az egyik fiúnak például rendszeres munkája volt – természetesen nem bejelentett –, és nagyon akart továbbtanulni, konkrétan restaurátor szeretett volna lenni. Érdekes, hogy a telepen nagyon sok a jól rajzoló, tehetséges gyerek, akinek kárba vesznek a képességei. Esti iskolát szerveztünk neki, ahol leérettségizhetett volna, ám az első akadálynál azonnal megtorpant. Azt mondta, nem lehet majd összeegyeztetni az állandó éjszakai munkáját a heti két- vagy háromszori alkalommal, amikor iskolába kell mennie. Azt sem tudta elképzelni, hogy miként tudna a lakásban nappal aludni is, meg tanulni is, hiszen sokadmagával él a 28 m²-en. Anyja, nagyanyja, és három kisebb testvére járkel ugyanabban a térben. Ráadásul egyedül ő keres rendszeresen a családból, s a halvány árnyékát is szeretné elkerülni annak, hogy elveszítse a munkáját. Tulajdonképpen minden érv, esetleg ürügy érthető, ami miatt letett a tanulásról. Mit lehet mondani erre? Hol az az indok, amely ott tarthatja őt a tanulásnál? Másoknál hasonló, szintén súlyos érvek szólnak amellett, hogy nem lehet kilépni a csapda-helyzetből. Olyan is akad, akinek egyszerűen nincs ereje az elmozduláshoz. Ezek a fiúk – bár nyilván nem nevezik néven az állapotukat –, nagy számban depressziósok. Tele vannak kisebbrendűségi komplexusokkal, mindig rosszkedvűek, passzívak, érzelmileg labilisak. Egy húszéves fiú néhány hónappal azután lett öngyilkos, miután eljöttem a Dzsumbujból. Köveket kötött a lábára, és beugrott a Dunába. J-nek hívták, s még arra is képtelen volt, hogy a hetedik és nyolcadik osztályt elvégezze – igaz, csak 9 évesen kezdték iskolába járatni. Így csak alkalmi jellegű fizikai munkát vállalhatott, különböző építkezéseken. Jóravaló, kedves srác volt, az a fajta, aki mindent megtett az együttműködésért. A „minden", azt jelenti, hogy pontosan megjelent a megbeszélt időpontokban, majd nagyon szimpatikusan mentegetőzött, hogy miért nem tett meg semmit abból, amit megbeszéltünk. Számára két-három év beláthatatlan távlat volt, kisebb időintervallum azonban nem hozott volna

értékelhető változásokat az életében. Így inkább nem csinált semmit. Illetve mégis. Meghalt. Fiatalon, értelmetlenül. Talán nem kellene, de van bűntudatom, hiszen a szemem előtt zajlott a folyamat. Nemcsak J-é, más gyerekeké is. Bocsánat fiúk, nekem még azok a kamaszok jelennek meg a szemem előtt, akiket munkába állásom elején ismertem meg, akik még eleinte jártak filmklubjainkra, aztán lassan elmaradoztak; akik nagyon-nagyon hasonló cipőben járnak.

A vesztes fiatal fiúk között vannak néhányan olyanok is, akik homoszexuálisok, és ezt „kihasználva" 15–16 éves korukban a testüket kezdik árulni, hogy esetleg ezen az áron végre el tudjanak menni a telepről. Kevesen, de ilyenek is előfordulnak.

Nők

A nőknél bonyolultabb a helyzet, mint az „embereknél". A Dzsumbujban is él az a szóhasználat, mely szerint az „ember" férfit jelent, a „gyerek" pedig fiút.

Anyák

Közel sem homogén, de igen meghatározó a gyermekes anyák csoportja. Nagy az életkori szórás, hiszen van köztük olyan, aki még önmaga is gyerek. A 35-40 körüli mamák többsége, a nagyon is reális nagymama szerepre készül. Néhányan még szülnek közülük is, de ez sokkal ritkább, mint a középosztály tagjai között. A Dzsumbuj képét, hangulatát erősen meghatározzák az anyák. Üres kézzel ritkán lehet látni őket. Csípőjükön ott ül a legkisebb gyerek, mögöttük a nem sokkal nagyobbak sleppje. Gyakran több láda zöldséget vagy ruhákkal teli szatyrokat is cipelnek – egy-egy közeli, tömegközlekedéssel elérhető forgalmas utcasarkon, aluljáróban próbálnak ebből valami kis pénzt összehozni, de árulnak a telepen is.

A közterület-felügyelők és a rendőrök gyakran elkapják őket. Ilyenkor elveszik az árut, és a büntetés vagy a feljelentés sem marad el.

Mindig érdekelt, mi történik az elkobzott holmival. Hát az, hogy beviszik a tettenérés helye szerinti illetékes önkormányzatra, ahol elméletileg nyílt árverezésen kellene eladniuk. A hivataloknál erősen tartja magát az a hit, hogy ezek lopott holmik. Pedig az asszonyok a zöldséget a „banin" (nagybani piacon), a ruhaneműt a kínain vásárolják, és pici haszonnal adják tovább. Hajnalban kelnek, megveszik a holmit, gyalog vagy busszal-villamossal szállítják, majd' megszakadnak, miközben gyakran a pici gyereket is magukkal viszik. Nem is igen hitte el ezt az egyik osztályvezető az önkormányzatnál, akinek elmeséltem. Ekkora mennyiséget nehéz lenne rendszeresen lopni, amennyit ők visznek: egy-két rekesz gyümölcs, leveszöldség, két-három hálózsákos paprika, egyéb. Megtisztítják, újracsomagolják, és ismét elindulnak vele, hogy eladják az utcán. Aztán jön az elkobzás, amitől értelmetlenné vált a befektetett munka; marad a tehetetlenség és a keserűség. A megaláztatásról már ne is beszéljünk. Egy alkalommal a Dzsumbuj Help is „részesedett" az elkobzott javakból. Egyik nyáron, amikor az addiginál jóval több gyerek fordult meg programjainkon, és azoknak is akartunk enni adni, akik nem a mi ovinkba járnak, költségvetés-kiegészítést kértem.

Gyerekeknek nem lehet azt mondani, hogy neked nem jut, most itt csak azok esznek, akik eddig is hozzánk jártak. Plusz pénzt nem kaptunk, de felajánlotta az önkormányzat, hogy küld nekünk az elkobzott zöldségekből. Nem találtuk ízlésesnek, de egy láda zöldséget, gyümölcsöt elfogadtunk. Kaptunk is: rothadt brokkolit, fonnyadt sárgarépát, penészedő paradicsomot. Azóta is ott szárad a lelkiismeretünkön.

Nem mondok újat azzal, hogy a szegény családokban az igazi családfenntartó az asszony. Elsősorban a nők igénylik a biztos jövedelmet jelentő juttatásokat: az alanyi jogon járó családi pótlékot, GYES-t, a rendszeres gyermekvédelmi támogatást. Az egyéb pénzkijárási ügyekben is ők azok, akik bírják a szívós könyörgéssel, utánajárással, esetenként ordenáré veszekedéssel járó testi-lelki megpróbáltatásokat. Ha van férfi a családban és talál munkát, az valósággal a sors ajándéka. Sajnos alapvetően feketemunkáról van szó. Nagyon kevés családfenntartót ismerünk a Dzsumbujban, akinek állandó és bejelentett munkahelye van. Ezek a családok elérik a szegény-lét felső határát, a legritkább esetben keverednek a bűnözés közelébe.

Elég gyakori, hogy azok a férfiak, akik okkal félnek a találkozástól a törvényességet betartató intézményekkel, saját ügyeikben még hozzánk sem jönnek be segítséget kérni, hanem a feleségüket, esetleg édesanyjukat küldik be. Pedig nem nagy dolgokról van szó. Telefonálni kellene a pártfogónak, hogy nem tudtak a megbeszélt időpontban bemenni, vagy valami igazolás-félét kell összehozni, hogy miért nem reagáltak a katonai behívóra, egyebek. Néha meg is kérdeztük, hogy vajon ezek a „nagyfiúk" miért tolják maguk előtt a nőket a saját, elintézetlen ügyeikben, de ezek költői kérdések maradtak. Egy-egy jelentőségteljes mosoly, vagy hálás tekintet volt a válasz; lám, valaki mégiscsak értékeli, amit teszünk.

A lányok, a lányok, a lányok angyalok...

A lányok! Nagyon szépek, divatosan öltöznek, bár szinte kizárólag a kínai piacról. A cigánylányok különösen kecsesek. Korán érnek – bár ez általános tendencia –, ehhez képest rettentően keveset tudnak a saját testükről és a szexről. Általában nagyon korán, 16–17 évesen szülnek. Megfigyeléseink alapján az egész telepen 19–20 év az átlagéletkor az első gyermek világra hozásakor. A folyamatos összezártság miatt ugyanakkor bőven van lehetőségük nőiességük próbálgatására, s élnek is ezzel. Alig van külön gyerekszoba, így túl korán és túl sok mindent látnak a testi szerelemről, ez azonban nem vezetheti el őket a saját testük ismeretéhez. A menzeszen és a gömbölyödő pocak jelentésén kívül mit sem tudnak az egészről. Fogamzásgátlásról még a mai fiatal lányok sem nagyon akarnak hallani, bár a tablettáról van némi fogalmuk. A spiráltól, egyéb fogamzásgátló eszközöktől rettegnek, elképesztő hiedelmek terjednek arról, hogy a születendő gyermeket mennyire károsítják azok. Mindenkinek van legalább egy története arról, hogy egy ismerőse vagy annak az ismerőse mennyire megjárta valamelyikkel. Különösen a spiráltól félnek. A még szaporább gyermekáldás elkerülésének szinte egyetlen eszköze a terhesség megszakítás. Gyakran emlegetik az elköttetést, mint a legbiztosabb megoldást. Azok a 20–30 éves fiatal asszonyok is a petevezeték lekötését látnák a fogamzásgátlás megoldásának, akiknek már több gyermekük van, és akik nem akarnak negyediket-ötödiket szülni. Mivel fiatalok, nem gondolnak a jövőre, nem tudják elképzelni, hogy egyszer

megváltozhatnak a körülményeik, jöhet egy új szerelem is, és akkor ismét gyerekre vágynak majd. A gumióvszer használatától szintén idegenkednek, bár ennek rutinszerű használatát inkább a férfiak akadályozzák. Férfiasságuk élő bizonyítékának tekintik a megszülető gyermekeket, már csak ezért sem hajlandóak családtervezéssel foglalkozni. A nemi szerepek hagyományos értelmezése szerint – különösen a roma népesség körében – az összes, gyerekekkel kapcsolatos teendő, a nők feladata. A kicsire nagyon büszkék az apák, sajátos módon, valamilyen felelősséget mindig vállalnak érte. Egyetlen esettel sem találkoztam, amikor az apaság vállalása kérdéses lett volna; inkább az ellenkezője fordult elő.

Ha az asszony a régi házasságát nem bontatta fel törvényesen, akkor a gyerek is automatikusan a volt férj nevét kapja. Ez a tény nem akadálya annak, hogy tehetségéhez mérten a biológiai apa is igyekezzék gondoskodni a gyerekről. Ha kisfiú születik, szinte mindig a vérszerinti apja keresztnevét kapja a régi férj vezetéknevével természetesen, jelezve a valódi összetartozást. Mindezek mutatják, hogy menynyire fontos, értékes a gyerek a telepen. A fogamzásgátlás képtelensége kapcsán erről sem szabad megfeledkezni, de azt is tegyük hozzá, hogy mindig a fogantatás *után* hangoztatják nők és férfiak egyaránt, hogy a gyerek, ha jönni akar, jöjjön, bűn ellene tenni bármit. Ez a komolyan vett érték gátolja meg, hogy a jelenleginél is még sokkal több művi abortuszt legyenek kénytelenek a telep lányai, asszonyai elviselni. Más kérdés, hogy amint szaporodik a család, úgy veszíti el a gyermek – látszólag – a nimbuszát, hiszen a szutykos, elhanyagolt kisgyerekek láttán nehezen jut eszünkbe, hogy ő valakinek a „szeme fénye".

Lehetne ez akár egy demagóg mondat is, de ez a könyv egy szegénytelepről szól, éppen arról, hogy milyen rombolást képes véghezvinni az emberek személyiségében a kilátástalanság, a nyomor, hogy mennyire sokadrangúakká válnak a valaha fontos elképzelések, értékes tulajdonságok.

Nem szabad azt gondolni, hogy ezek a nők promiszkuitásban élnek, és ész nélkül szülik a gyerekeket. Nagyon is fontos számukra az érzelem, és talán ezért sem hajlandóak olyan kapcsolatban „aszalódni", amely már nemigen működik normális párkapcsolatként. Ilyenkor váltanak, és mivel szerelmesek, vágyódnak a közös gyerek után, hamarosan szülnek is. Objektív események is kikényszerítik a válto-

zást, például, ha a férj hosszasan vagy gyakran tartózkodik távol, esetleg börtönben van. Minden asszony megpróbálja önmagát és gyerekeit valahogyan a víz felszínén tartani, jogos és elfogadható elvárásuk, hogy néha segítsen nekik valaki ebben. Ha akad férfi, aki az asszony birtoklásáért cserében hajlandó, a már meglévő gyermekek eltartásában is részt venni, egészen jól működő kapcsolatok jöhetnek létre. Persze, előbb-utóbb ebből a kapcsolatból is kell gyereknek születnie, nehogy az eltartó férfit csökkent értékűnek gúnyolja a környezete.

A kamaszodó lányok különösen vonzódnak a szórakozás, a tanulás nélküli élet felé. A számukra közvetített minták ma talán még kevésbé időszerűek, mint 15-20 éve, pedig már akkoriban is konzervatívnak hatottak. A telepi családokban szinte egyetlen reális lehetőségük, hogy korán „férjhez menjenek" – az együttélés is ezt jelenti, – gyerekeket szüljenek és neveljenek, miközben pedig még meglehetősen infantilisek, éretlenek ezekre a szerepekre. Tágabb környezetük viszont ezerféle módon sugallja számukra azt a modellt, amely egyébként éppen az ellenkezője a telepinek. A mai trend, napjaink „szingli világa" – egyelőre valószínűleg még nem „fertőzi meg" a dzsumbujos fiatalságot. A hagyományos női szerepek továbbélése és folyamatos közvetítése követendő modellként egyre erősebben diszharmóniába kerül a külvilág elvárásaival. Azt gondolom, hogy ha fáziskéséssel is, de lassan változni fog a telep értékrendje. Azt majd az idő eldönti, hogy ez jó lesz, vagy sem.

Az is kérdéses, hogy ha a Dzsumbuj lányai továbbra is sok gyermeket szülnek, ahogyan anyáik is tették, vajon ugyanúgy képesek lesznek-e ugyanarra a mutatványra. Nem biztos, hogy ezek a lányok – a női szerepek megváltozott prioritásai, arányeltolódásai miatt – a számukra is vonzó lehetőségek láttán továbbra is azt tekintik életcéljuknak, hogy érdekeiket maximálisan alárendelve, teherbíró képességük végső kiaknázásával csak a gyerekek, illetve a család ellátásának szenteljék minden idejüket. A mindenkor a területen dolgozó szociális munkásoknak fontos feladataik lesznek, ha mégis megindulnak a változások. A gyerekek számára egyre több a kedvezmény, nagy a törekvés a tanulás, a képzés támogatására, s mindez a családon belüli értékrend megváltozásával járhat. Persze, a szülők örülnek, hogy tanul a gyerek, túllép rajtuk, – mégis, nehéz ezzel a mindennapokban együtt élni.

Középkorú anyák, nagymamák

Élnek a telepen középkorú asszonyok, akik nagymamák, vagy potenciális nagymamák, de nem ez a legfőbb jellemzőjük. Ők a szó legkonkrétabb értelmében családfenntartók, akik több generáció gyerekeit nevelik. Akad olyan nagyi, aki hivatalosan is az unokái gyámja. Hihetetlen nyomorban, elképzelhetetlen szegénységben, bizonytalan lakáskörülmények között, csak a gyerekek ellátására gondolva küszködnek a létfenntartásért. Ha kell, árulnak feketén, ha sikerül, takarítanak valamelyik közeli gyárban, bevásárlóközpontban, esetleg egészségügyi intézményben. Utóbbi azért szerencsés, mert ugyan nagyon keveset fizet, de többnyire bejelentett állás, és ha megfelelő ideig el tudják látni, kiesésük után jár a munkanélküli ellátás, sőt még azután a közhasznú munka is. Ez ugyan utcatakarítást jelent, amire senki sem vágyik, de legalább szemmel tartható a gyerek, amikor kijön az iskolából, és biztos minimálbért jelent. Rendkívül kevés pénz a munkanélküli segély is (25–30 ezer Ft), az utána igénybe vehető járadék is (kicsit több mint tíz ezer Ft), de az alanyi jogon járó juttatásokat is felhasználva (családi pótlék, rendszeres gyermekvédelmi támogatás) valahogy kibűvészkedik a hónapot. A IX. kerület nagy szociális vívmánya, hogy a gyerekek túlnyomó többségének ingyen biztosítanak tankönyveket, már évek óta. Ez valóban óriási segítség.

A családfenntartó nagymamák mindannyian romák, legalábbis akiket én megismertem.

Prostitúció

Homályos utalásokból, elejtett megjegyzésekből tudunk esetekről, amikor prostitúcióra kényszerítenek lányokat. Illetve ezt inkább múlt időben kell írnom, mert utólag szokott kiderülni, hogy X. Y. azért tűnt el a telepről, mert futtatják valahol, vagy azért menekült el vidékre, hogy ez ne történjen meg. Zsarolás is előfordul nyomatékosító eszközként, és persze a verés. Nagy a diszkréció ez ügyben, nem is akarnék tájékozottabbnak mutatkozni, mint amilyen vagyok. Ennél több értékelhető, hiteles információm nincs.

Árnyéklakók

Azokat nevezem így, akik minden igyekezetükkel arra törekednek, hogy észrevétlenek maradjanak. Nemigen vesznek részt az össznépi ordítozásban, csendben elosonnak a dolgukra és ugyanúgy haza. Közülük sokan dolgoznak, de a nyugdíjasok zömét is ide sorolom. Az „árnyéklakókkal" igen ritkán találkozunk, szinte soha nem kérnek segítséget. Csak szűrések során ismerkedtünk meg néhányukkal, ők azok, akik próbálnak úgy élni, mintha egy átlagos bérházban laknának, bárhol a fővárosban.

B. néni szintén árnyéklakó, kilencven éves. Elvileg nyugdíjasnak kéne lennie, de hosszú élete ellenére nem sikerült összeszednie a jogosultsághoz szükséges éveket. Nagyon sokat dolgozott, de ritkábban a „hivatalos" helyeken, például gyárakban, ahol biztosított lehetett volna. Ahogy ő mondja: „az urak mocskát sikáltam, házaknál". Nem tévedés, B. néni – aki aktív éveinek java részét a szocializmus alatt élte – cselédlány volt. Őslakos dzsumbujista, több mint ötven éve él a telepen. Hat gyereket nevelt fel, szinte egyedül, mert férje, miután hazajött az amerikai hadifogságból, megbetegedett, és négy év múlva meghalt. Egyszer megpróbáltuk megrajzolni a családfáját, de maga sem tudja pontosan az unokái, dédunokái számát. Persze azért csak összeszedte, 23-an vannak. Gyermekei törődnek vele, el is vinnék magukkal, de B. néni nem megy. Ugyanabban a szoba-konyhában él, ahol felnevelte a gyermekeit. Csak annyi változott, hogy a mellette lévő fülkét megkapta és komfortosította, formailag azért, mert az egyik fia tüdőbeteg. A csatolás valódi oka azonban az volt, hogy nem akart úgymond „rabló, bűnöző" szomszédot. Neki ugyanis az a nagyon markáns véleménye, hogy régen itt „palota" volt, rend volt, nem lehetett ordibálni, a házmester és a rendőr rendet tartott. Szegények voltak, de nem kellett félni. Most viszont ez egy „rablótanya", a bűnözők az urak, s miket művelnek még a nők is! Mindent tud, lát, nekünk sok mindent elmesél, de azért módjával, mert tökéletesen tisztában van a telep számára új törvényeivel. A Dzsumbuj Helpből Szombath Tibor családgondozó kollégánk volt a kedvence. Amióta elment, gyászolja. Valóban nagyon szeretetteljes volt kapcsolatuk, Tibor sok mindent megtett B. néninek, olyasmit is, ami szorosan nem tartozik a segítő feladatai közé. Feladta a csekkjeit, amit B. néni az élete árán is fizetett – a rendszeres szociális segélyéből, öt éve ez 18 ezer forint volt, de jelenleg sem több 22 ezernél – kiváltotta gyógyszereit, megjavította a gázkonvektorát. Az utóbbit mi szereltettük be neki, rafinált pénzügyi tranzakciók és szabálytalanságok árán, B. néninek ugyanis a büszkesége a legvonzóbb tulajdonsága, így segíteni sem egyszerű neki. Ahogyan egyre jobban elfogadott bennünket, úgy vált könnyebbé legalább azoknak a szolgáltatásoknak az elfogadtatása, amelyek számára is igénybe vehetőek. Több évig fárasztottuk azzal, hogy igényeljen ingyenes ebédet az Idősgondozási Központból, végül elfogadta, de még most is szívesebben eszi a tőlünk kapott ovis ebéd-maradékot, amit teljesen szabálytalanul hord fel mindennap számára a dadusunk. Amikor úgy tűnt, hogy elfogy a Soros Alapítvány támogatása, amelyből az ebédet fizettük, és megszűnik a meleg étel lehetősége (az önkormányzat nem szavazta meg számunkra az ehhez szükséges, évi 700 000 Ft költségvetés-kiegészítést), végre belátta, hogy nem szabad mindig a Dzsumbuj Help méltányosságára bíznia magát. Azért tettünk kivételt B. néni ellátásával, mert nem bírtuk nézni, hogy a kétnaponként vásárolt fél kiló kenyér és egy liter tej képezi a napi táplálkozásának gerincét. Amíg nem szereltettük be számára a gázkonvektort, lejárt hozzánk az irodába melegedni. Így tűnt fel, hogy milyen jól esik neki egy-egy pohár meleg tea, vajas kenyérrel. Lassacskán kiderült, hogy valóban 18 ezer forintból él, és soha nincs rezsi-elmaradása, de akkor vajon mit eszik? Soha „nem maradt adósunk", a legkörmönfontabb módszerekkel csempészett be egy-egy apró hála-ajándékot a táskánkba, zsebünkbe. Nekem például egyszer az asztalomon hagyott egy nagyon pici üveg, borotválkozás utáni arcszeszt. B. néni ugyanis nem tud írni-olvasni – nem volt ideje megtanulni. Mostanában kezd leesni a lábáról, már nem tud lejárni a Helpbe, zsörtölődik is eleget, hogy nem intézik az ügyeit megfelelő gyorsasággal. Szerencsére még szellemileg nagyjából friss, szarkasztikus humora is fel-felvillan néha. Sem kórházba, sem valamelyik gyerekéhez nem akar elmenni, félti a lakását. Igaza is van, hiszen az elmúlt fél év alatt háromszor törtek be hozzá, pedig mindig otthon van. Aggódunk érte, de azt hiszem, innen akar majd örökre elmenni. Az emlékeiben szép Dzsumbujból.

Gyerekek

A Dzsumbuj legfeltűnőbb rétege a gyerekhadsereg, melynek „tagsága" az egészen pici totyogóktól a kiskamaszokig sokféle gyerekből toborzódik. Játékaik időnként durvábbak, mint amit szívesen lát az ember, de a felnőttek viselkedési normái láttán ez cseppet sem meglepő. Életkori csapatokba verődnek és ki-ki nagyon hamar megtalálja helyét a kortárs csoportokban, hiszen a nap minden percében próbálgathatják szerepeiket. Szinte lemásolják, amit a felnőttek világában látnak. (Később részletesen is lesz szó a telepi szocializáció sajátosságairól.) A legjellemzőbb látvány a következő: az udvarok, a függőfolyosók mindig teli vannak gyerekekkel (iskolaidőben is). Az tartósan egyedül kószáló kölyök ritka. Lehetőleg csoportosan játszanak, jönnek-mennek. Szüleik gyakran küldik őket bevásárolni a Dzsumbuj és a környék egyetlen boltjába. Senki nem csodálkozik azon, hogy alkohollal vagy cigarettával is kiszolgálják, akár az óvodásokat is. A törvények és a rendeletek oly messze vannak innen – alkotóikkal együtt! A kocsmába szintén bejárhatnak egyedül is, igaz, ezt csak a nagyobbacska – 12–14 éves – fiúk tehetik meg a szüleik nélkül. „Gépeznek", mint a nagyok. Az összbenyomást szerencsére mégis az önfeledten rohangáló, játszó kisgyermekek képe adja, mint bármelyik más lakótelepen. Játszótér is lenne, ha a felnőttek nem vernék szét újra és újra, nem gyújtanák fel éjszaka a fából készült eszközöket, ha nem lenne tele a homokozó mindig szeméttel, kutyapiszokkal. Mégis, ha kisüt a nap, felmelegszik az idő, még az addiginál is sokkal több gyerek (és felnőtt is) lepi el a házak közötti területeket, mintha ilyenkor várna a lakótársadalom valamire. Talán vár is – a csodára.

Óvoda

Szembeötlő, hogy sokkal több gyerek jár – vagy járna – óvodába, mint ahogyan az a szegények, különösen a romák körében megszokott. A szülők kezdik belátni, hogy hasznos a gyerekeik számára, ha rendszeresen közösségbe járnak, és jó, hogy foglalkoznak velük. Különösen azok a mamák vannak meggyőzve az óvodai felkészítés fontosságáról, akiknek nagyobb gyerekeik rosszul kezdték az iskolát, és azóta is bukdácsolnak. Nyomós indok a megőrzés is, hiszen hasznossá teszi

számukra az óvodát az is, hogy míg a kicsi oviban van, az anya ezer dolgot el tud intézni, esetleg elmehet dolgozni, árulni. Amint szobatiszta a kicsi, már jönnek, és megpróbálják a mi ovinkba „benyomni" a kisgyereket. De miért éppen ide hozzák ezeket az egész pici gyerekeket? Egyfelől egészen biztos, hogy korábban nagyon nagy vonzerő volt az ingyenesség. Ugyanakkor néhányan azok közül is ragaszkodtak a mi óvoda-klubunkhoz, akiknek nem kellett volna sokat fizetni a tőlünk kb. 200 méterre lévő, hagyományos állami óvodában (50 százalékot, vagy semmit). Nem szabad elfelejteni, hogy az ingyenesség azt jelenti az óvodákban, hogy nem kell étkezési díjat fizetni a gyerek után. Ám a havi papír zsebkendő, a WC-papír-hegyek, a tisztasági csomag, a benti cipő beszerzése nem két fillér. A megjegyzések pedig, amelyek az otthoni körülmények kapcsán érik a szülőket, szintén lehetnek visszatartó hatásúak. „Mondd meg anyádnak, nem azért megyünk uszodába, hogy ott mosakodjatok" – üzenték kedvesen az egyik kisfiúval. Ráadásul a gyerek mindig tiszta volt, az eset után áthozták a mi ovinkba. Az óvoda csak az iskola előtt kötelező egy évig. Ha sok megalázó élménnyel párosul az óvodai lét, nem viszik a gyereket, még akkor sem, ha nagy segítség a napi rendszeres étkezés. Talán a másfajta bánásmód, a rugalmas reagálás az a speciális módszer, amely a Dzsumbuj Help óvodát megkülönbözteti a többitől. Természetesen nálunk is előfordulnak konfliktusok, nem is akármilyenek. Mégis. Óvónőink szinte mindig roma származásúak voltak, és jelenleg is azok. Nem állíthatom, hogy ez tudatos választás volt mindig, de nagy szerencse, hogy így alakult. Ez is segítheti a cigány családok döntését, hogy már hároméves korukban hozzák a gyereket. Vannak nem roma gyerekeink is, de kevesebben.

Óvodánkba általában a telep legproblémásabb családjainak gyerekei járnak. Rengeteg gond adódik a mindennapokban. Az egyetlen helyiségünket használjuk délelőtt óvodának, két óvónővel, és egy négyórás dadussal (ő egyébként takarítónői státusban van). Általában 10–15 fős a csoport, 15-nél több gyereket nem tudunk befogadni. A szoba valójában tökéletesen alkalmatlan erre a funkcióra. Itt zajlik a foglalkoztatás, az étkezés, az altatás, délután itt működnek a klubok, a munkatársak csoportmegbeszélése is itt folyik (a gyerekek szerint a „felnőttkub"), emellett a szupervízió is; valamint minden rendezvényünket itt tartjuk, – farsang, Mikulás, Karácsony, versenyek – és esetenként a vendégeket is itt fogadjuk.

A terem összes ablaka a rendkívül forgalmas Gubacsi útra nyílik, ráadásul majdnem földig érő, kirakat-ablakokról van szó, amelyeket már egy közepes esőnél is körbe kell rakni rongyokkal, annyira beáznak. Értelemszerűen vegyes korosztályú a csoportunk, s az iskola előkészítést is itt kell megoldani. Helyünk szinte semmire sincs, ezért az értékesebb játékokat az irodákban tartjuk. Színes ceruzából, gyurmából, krétából vagy kifestőből nincs az a mennyiség, ami elég lenne. Ennek részben az is oka, hogy az óvoda szobában délután az iskolások klubfoglalkozásait tartjuk, ez jelentősen gyorsítja az elhasználódást.

Az anyákkal sem könnyű. A legkisebb szabályozást is nehéz elfogadtatni, és következetesen betartatni velük. Ha kérünk valamit – például, hogy adjanak alsóneműt vagy zoknit a gyerekre, kezeljék otthon is a fejtetűt, fektessék le korábban a gyerekeket, mert nagyon fáradtak stb. stb. –, azonnal megemelkedik a hangerő: „Nem igaz, hogy mindig az én gyerekemmel van baj!" „Ibi néni pikkel rám". A különösen fiatal anyákra jellemző, hogy fogalmuk nincs, miként kell viselkedniük szülőként hivatalos helyen. Folyamatosan szélsőségek között mozognak. Az egyik véglet, hogy a túlságosan is öntudatos felnőtt szerepét játsszák. Lényege, hogy követelőzni kell, a végtelenségig tagadni bármilyen hibát, vagy amit annak gondolnak, bűnbaknak kell megtalálni a másik anyát, a más gyerekét, esetleg az egész intézményt, az óvónővel együtt. Nem egyszer a „Főnökasszony" szobájában végződik a purparlé, ahol szinte mindig kiderült, hogy ezek a technikák valójában a tehetetlenség és a bizonytalanság palástolására valók. Nem tudatos magatartás ez, az asszonyok részéről, a tapasztalat arra tanította őket, hogy „legjobb védekezés a támadás". A félelem, a szégyenkezés amiatt, hogy valamit ismét rosszul csináltak, agresszív magatartást generál. Érthetőek ezek az elhárító mechanizmusok, hiszen még szinte maguk is gyerekek. Gyakran azért támadják az óvónőket, mert nem tudnak mit kezdeni saját zavaros érzelmeikkel. Miközben partnerként kellene beszélgetniük velünk a gyerekekről, anyát, esetleg tekintélyszemélyt látnak bennünk. Feltétel nélküli elfogadásra, figyelemre vágynak, holott az csak a gyerekeknek jár. A másik véglet, ami végső soron szintén a felnőtt-identitás problémájából fakad, „a vérig sértődés". Nincs hangos szó, nincs veszekedés, lesújtó tekintettel, fogaik közt elmorzsolt kívánságok kíséretében faképnél hagynak bennünket. „Büntetésképpen" hetekig elkerülik a

Dzsumbuj Helpnek még a tájékát is, és a gyereket sem hozzák. Ám miközben tart a duzzogásuk, a telep szerkezetéből és a gyerekek szabadjára eresztéséből adódóan előbb-utóbb megérkezik az óvodába a pici, amiről az anyuka bölcsen nem vesz tudomást. Az ilyen helyzeteket többnyire a gyerekek oldják meg, mert oviba akarnak járni, nyúzzák az anyjukat, hogy hozza le őket. Maradnak délelőtt, majd ebédre is. Ettől kezdve hiába minden, kapcsolatba kell lépnünk a mamával, mert azt a szabályt nagyon komolyan vesszük, hogy tőlünk csak – lehetőleg szülői – felügyelettel mehet el az óvodás. Ha nem jönnek értük, valamelyikünk hazaviszi a gyerekeket, figyelmeztetve egyúttal a családot, hogy a gyerek „ismét" óvodás, tessék ennek megfelelően működni. Így aztán lassan elmúlik a sértődöttség is. Újabb játszma, amely hivatalos keretek között nem játszható, de előnyös, mert néhány napnál tovább nem marad ki a gyerek az oviból, anyukája pedig emelt fővel próbálgathatja még kis ideig a szerepeit.

Egyáltalán nem túlzás azt állítani, hogy ezek a gyerekek ellátatlanok lennének iskolába kerülésükig, a Dzsumbuj Help egyébként egyáltalán nem teljes szolgáltatásai nélkül. A középosztálybéli családok csemetéi, ha nem is járnak óvodába, 6–7 éves korukra nagyjából birtokolják azokat a készségeket, amelyek szükségesek az iskolai követelményrendszer sikeres teljesítéséhez. A mi gyerekeink lemaradása elsősorban a kommunikáció és a koncentráció terén nagy és kétségbeejtő, amelyhez jelentős adat- és ismerethiány is társul. Tény, hogy azok az ovisok, akik tőlünk mentek iskolába vagy másik óvodába, sokkal több hátránnyal kezdték volna meg iskolás éveiket, ha nincs a Help óvoda-klubja. A Dzsumbuj Helpből évente 5–7 gyerek megy iskolába, vagy másik óvodába. Az intézmény indulása óta tehát 40–50 gyerek számára mi biztosítottuk az első gyermekintézmény élményét, nem beszélve az „átmenő forgalomról". Az utóbbi azt jelenti, hogy azok a családok, akik átmeneti időt töltenek a telepen – mert vagy kilakoltatják őket önkényes lakásfoglalás miatt, vagy csupán néhány hónapra költöznek fel a fővárosba átmeneti munka reményében –, szintén a mi ovis klubunkba „íratják" be pici gyerekeiket. Kerületi bejelentett lakás híján semmilyen kedvezményt nem kapnának, s bármikor előfordulhat, hogy egyik percről a másikra kénytelenek továbbállni. Tőlünk egyszerű elvinni a gyereket, nem szükséges semmilyen nyakatekert hazugságot kitalálni. A telepi reklám is működik. Akik

még nem rendelkeznek helyismerettel, a szomszédok, rokonok által hamar értesülnek a Help óvodáról. Rugalmasak vagyunk, nálunk elég egy orvosi igazolás az egészségről, és akár már holnaptól jöhet a gyerek. Az ebéd utánrendeléséből sem csinálunk problémát, egy-egy pótebéd kiszorítható. Azok a cégek, amelyekkel együttműködünk ételszállításban (Sodexho, Elamen), rendkívül rugalmasak, és egy kicsivel egyébként is mindig több ebédet hoznak. Gondolom, másutt is így járnak el, mégis előfordul, hogy egy hónapot is kell várni arra, hogy a klasszikus óvodába mehessen a gyerek. Ezekben az óvodákban ugyanis az ebédet csak bizonyos napokon lehet befizetni, addig pedig nem előlegeznek bizalmat a szülőnek, mert hátha nem fizeti be. Ha megpróbálunk rávilágítani arra, hogy az eljárás nem éppen gyermekbarát, azt a fellebbezhetetlen választ kapjuk, hogy a törvényt és a rendet „még ezeknek is be kell tartani". Abban is egyedül vagyunk a kerületi gyermekintézmények között, hogy mi nem zavarjuk haza a tetves gyerekeket. Igaz, néha be kell zárnunk az óvodát néhány napra, hogy megfékezzük az élősködők invázióját, de ez ritka. Inkább a szülőkkel kell megvívnunk emiatt, mert még tőlünk sem fogadja el mindenki, hogy tényleg tetves a gyereke, és engedje meg, hogy kezeljük.

Persze, nem akarom azt állítani, hogy azoknak a gyerekeknek, akik a Dzsumbuj Helpbe járnak oviba, egyenes és töretlen a fejlődése a későbbiekben. Pusztán az esélyeiket próbáljuk növelni, az intézmény korlátok közé szorított lehetőségeivel.

Kisiskolások

Az ovisok után ez az a korosztály, amellyel kapcsolatban nagyon sok a tennivalónk. Szerencsére ez is hálás feladat. Kedvesek, aranyosak a gyerekek, és boldogok, ha foglalkoznak velük. Aktívak, és ha jó módszereket alkalmazunk még kezelhetőek. Özönlenek a foglalkozásokra, bár nem könnyű hónapokig fenntartani a figyelmüket ugyanazzal a tevékenységgel. Ha bemegyünk egy-egy klubba, meglepődünk, mennyire eltérő korúak és magasságúak a gyerekek, akik részt vesznek ugyanazon a foglalkozáson. Ennek több oka is van. Egyrészt a bukások miatt akár 2-3 év eltérés is lehet azok életkora közt, akik egy osztályban, és iskolán kívül is többnyire együtt vannak. Másrészt a

klubvezetők is igyekeznek szelektálni aszerint, hogy a gyerek – függetlenül az életkorától és az osztályától – mennyire bírja az adott tevékenységet, mennyire érett rá, érdekli-e, baráti köre szerint hova húz, és így tovább. Nyári táboraink gyermekeinek többségét e korosztály alkotja.

Amióta a Dzsumbuj Help létezik, minden stáb fontosnak tartotta a nyári táboroztatást. Egyértelmű, hogy a telepen élő gyerekek sehová nem tudnak nyaralni menni. A család saját erejéből nem tudja finanszírozni, még a legolcsóbb üdülést sem. Ma már azt is tudjuk, hogy ahova mi visszük őket, azok a szülők számára is ismeretlen vagy elérhetetlen helyek. Nem egy ehhez hasonló sóhajt hallunk: „menjen csak a gyerek, én úgysem láttam még soha a Balatont". Számunkra az is igen fontos jelzés, hogy a szülők az egészen kicsi gyerekeket is elengedik velünk. Ettől mindig nagyon megtisztelve érezzük magunkat.

Felső tagozat, és ami utána van

Az elszakadás kora. A már említett, felnőtt-hatások itt már látványosan éreztetik hatásukat. Az ember kiskamasz korában radikálisan megváltozik. A gyerekek mintakövető próbálkozásaik során a felnőtteket is utánozzák, de a kortársaik közt is keresik az azonosulási lehetőségeket, ilyenkor nyegléskednek. Az addig csupán együtt lógó, baráti társaságok egyszerre bandákká alakulnak át, és ha szinte csak egyfajta minta áll rendelkezésre, nem nehéz megjósolni milyen jellegű csoportok válnak hangadóvá a növekvő gyerekekből. A felsős gyerek már kisebb számban és rapszodikusabban járnak programjainkra. Sokukat korrepetálták a Dzsumbuj Help munkatársai, változó eredménnyel, hiszen nem vagyunk pedagógusok. A nagyobbak, de az alsósok számára is nagyon üdvözítő lenne a tanoda jellegű felzárkóztatás. Tapasztalataink szerint – a több helyen is bevezetett kötelező napközi – nem hoz átütő eredményeket.

A 14–18 évesek közül még kevesebben járnak hozzánk. Persze, ez sem ilyen egyszerű. Ha számukra szimpatikus programok futnak, s ha a délutáni klubvezetők között nem túl nagy a fluktuáció, tehát a gyerekek ugyanahhoz az emberhez tudnak kötődni – jönnek, nagyon is szívesen.

Nemrég örömmel döbbentünk rá, hogy jó néhány gyerekünk továbbtanul. Többnyire szakmát tanulnak, már ez is óriási eredmény. Ugyanakkor sajnos még mindig sokan járják az általánost 15 évesen is.

Gyerek-dzsumbuj

Ha jó az idő, a picitől, épp csak totyogóstól kezdve a nagykamaszokig szinte ellepik a gyerekek a Dzsumbujt. A kicsik általában hiányos, egyúttal nagyon szutykos öltözékben lógnak a kerítéseken, mászkálnak a bontásra váró autóroncsok között, kukáznak a szemetes konténerekben és általában olyan helyeken gyakorolják a világ megismerését, amelyek meglehetősen veszélyesek. Ráadásul a telepet két oldalról is forgalmas út (az Illatos, illetve a Gubacsi) határolja, mégis elenyészően kevés a baleset. Szerencsecsillagzat, vagy ki tudja, mi védi őket, de ritkán esik bajuk. Persze, az udvaron lézengő felnőttek is elkapnak időnként egy-egy, a világról megfeledkező hároméves, aki éppen az úttesten, a kocsik között szeretne elmélyülni valamiben.

A legtöbb sérülés játék közben vagy a verekedések során keletkezik, és néha sajnos az otthoni fegyelmezés során. Az utóbbi egyáltalán nem általános, de előfordul. Van olyan szélsőséges eset, amikor mindenki tudja, hogy az apa egy (bocsánat) „vadbarom", s ha iszik, annak egyenes következménye a feleség- és gyerekverés. A verést általában a feleség kizárása követi, tekintet nélkül az időjárási viszonyokra. Az asszonyhoz a gyerekek automatikusan csapódnak, így a család nagyobbik része kétségbeesve bolyong odakinn, esőben, sárban, jéghidegben. A szóban forgó apát, a telepi drogosok néhányszor már helyben hagyták emiatt. A mínuszokban ténfergő, elvert család látványa valószínűleg nekik is sok. Egyébként, ha józan, „egész jó apa", pecázni viszi a gyereket, de ha úgy adódik, a tőle ajándékba kapott csavarhúzóval szúrja hátba fegyelmezésként – a saját fiát. A fiú ez idő tájt, gyilkosnak öltözött farsang alkalmából. A történethez tartozik, hogy a feleség és a két gyerek egyaránt enyhe fokban értelmi fogyatékos. Ez a tény, az alkoholizáló, alapvetően agresszív apa számára feldolgozhatatlan.

Török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja

A telep két, nem utcára néző oldalán ipari területek húzódtak. Az egyik oldalon ez ma is így van; magas betonkerítés, s a tetején szögesdrót a határjelző. Az ezzel derékszöget bezáró oldalon szintén valamilyen üzem elhagyott telephelye árválkodott, üres épületeit azonban nem bontották le. A Dzsumbuj területe és az elhagyott objektum közé beékelődve kis ideig még tartotta magát egy gumis, de legalább három éve ez a bolt is bezárt. Az ő, kissé romos műhelye is ott maradt, elbontatlanul.

A pusztuló épületek mindig nagyon vonzzák a gyerekeket. A felnőttek hamar elhordták, ami használható vagy csupán mozdítható. Félő volt, hogy valakire egyszer rászakad egy darab tető. Ha lehet ilyet mondani, rosszabb történt. Egy alkalommal több kamasz fiú – 10–12 évesek – felmászott a tetejére, s az egyikük leesett. Nagyon súlyos koponyasérüléssel szállította el a mentő, kis ideig az életben maradása is, majd maradandó károsodás nélküli felgyógyulása is kétséges volt. Szerencsére egy különösen kiváló orvoshoz került, aki az általa kidolgozott, új eljárással operálta és kezelte őt. Nagyon hosszú kórházi kezelés, s több, igen komoly műtét után ma már iskolába jár, de néhány operáció még mindig vár rá, a növekedés miatt. A hiányzó koponyacsontot kell mindig újabb, nagyobb idegen anyaggal pótolni. A telepiek közül nagyon sokan mentek vért adni, amikor a kórház kérte, s természetesen mindenki aggódott érte.

Az aggodalommal párhuzamosan azonban a felháborodás és bűnbakkeresés mechanizmusa is hamar elindult a lakók között. Egy másik fiúval, L-el játszottak együtt a tetőn – a többiektől elkülönülve – így elég hamar megfogalmazódott L. feltételezett bűnössége, hogy biztosan ő lökte le. Lehet, hogy volt valami érintettsége a dologban, a helyzet azonban tisztázhatatlannak bizonyult, s néhány nappal az eset után az apjával együtt eltűnt. Hogy valójában miért, az is tisztázhatatlan. Egyébként is nagyon kifelé állt már a kétszemélyes család, apa és fia szekerének rúdja, a lakásukból és a telepről egyaránt. Rengeteg lakbér- és rezsi elmaradásuk volt, emellett a gyámügy is érdeklődött irántuk, mert a gyerek nem járt rendesen iskolába. Emellett lopkodott, nehezen kezelhető magatartása miatt sok panasz volt rá. A fiú végtelenül szolidáris volt az apjával, aki egy nagy hantás, piti bűnöző. Közösen titkolták, hol tartózkodik az anya, s összevissza hazudoztak erről, mindenféle képtelenséget. Azt gyanítottuk, börtönben

van. Mindez önmagában is indokolta, hogy „lelépjenek", mielőtt kiteszik őket a lakásból. De az is lehet, hogy volt valóságmagja a többiek vádaskodásának, és a fiúnak valóban volt valami része a balesetben. Ma – különféle hallomások alapján – annyit lehet tudni róla, hogy egy vidéki gyermekotthonban él.

Mindenesetre a baleset után végre elbontották a romokat, és némi huzavona után építettek egy kispályás fociplaccot és nem kevésbé balesetveszélyes szögvaskerítéssel vették körül. Nemrég láttam, hogy a kerítés eltűnt, tehát most néhány négyzetméter beton a semmi közepén az új Dzsumbuj-pálya.

Muskátlis ablakok

Az „őslakosok" rendre visszasírják a „gyüttmentek" (a bevándorlók) előtti, idilliként emlegetett időket.

Amikor rend és fegyelem volt a telepen.

Amikor az ajtókat akkor is nyitva lehetett hagyni, ha nem volt otthon senki.

Amikor meleg, nyári éjszakákon a gangon lehetett aludni, és az ablakok teli voltak muskátlival.

Amikor „magyar" és cigány gyerek közt nem volt különbségtétel, annak adtak a szomszédok enni, aki éhes volt.

Amikor a „nagyházaknak" és „kisházaknak" saját iskolájuk és óvodájuk volt, ahol így aztán nem volt miért diszkriminálni, és az emlékekben az él, hogy nem is történt semmi ilyesmi.

Amikor az udvarokon rend és tisztaság volt, és senkinek sem jutott eszébe, hogy az ablakon dobja ki a szemetet...

Amikor...

Régen a Dzsumbujt hívták „nagyházaknak", a Kén utcai, három tömböt tisztviselő házaknak, és a kettő közötti területen álltak a „kisházak". Ez utóbbiak eltűntek már. Ma már nincs lényeges különbség a maradék, két mini-lakótelep között. A két hely kb. 200 méterre van egymástól, közöttük egy tágas telek helyezkedik el, rajta a már megszüntetett Hazafias Népfront és egy klub – valaha Kultúrház volt könyvtárral – régi épületével. Ma egy orvosi rendelő, egy rendőrőrs és az Alternatív Iskola asztalos műhelye működik benne.

Ma a magányos nyugdíjasok kutyát tartanak, hogy ha elmennek vásárolni, ne maradjon üresen a lakás. Mert ma mindenkit kirabolnak, kímélet nélkül, a lehető legpimaszabb módokon. Bármit pénzzé tudnak tenni, akik ezt a megélhetési forrást választják. Az elemes rádiótól a hűtőben lévő ételig, ágynemű és használt ruha, cipő, minden préda lehet. Szinte biztos, hogy ez a jelenség a telepen, a drogozás eszkalálódásából fakad. Már nem csupán a fiatal felnőtt férfiak szerhasználók, hanem sajnos a családanyák is jócskán.

Láthatatlan hierarchia

Van egy másik rétegződés is a telepen, amelyről pusztán közvetett információink vannak, mégis legalább annyira meghatározó, mint a látható viszonyok rendszere. Fontos reprezentánsai a *„tőkések"*, a telepi elit. Róluk úgy beszélnek, mint a felső osztályba tartozókról. Azért tartják őket jómódúaknak, mert mondjuk boltot visznek a telepen, vagy, mert nagyon szép a lakásuk, s láthatóan sok pénzt fektettek bele. A pénz eredetéhez gyakran lenne mit hozzáfűzni, de ez nem változtat a lényegen. Ez a csoport is kiterjedt rokonsággal képviselteti magát a telepen, ám inkább az egyenes-ági leszármazottak (gyerekek, unokák) révén. Az „elit" fiataljai általában a telepről választanak párt. Mindenki legálisan, többnyire csatolt lakásban él, elfogadható színvonalon. Erőszakosak és gőgösek, de mégsem meghatározó résztvevői a telep életének, inkább csak színesítik a népességet. Számuk az összlétszámhoz viszonyítva nem számottevő.

Feltételezhetően nincsenek túl sokan a Dzsumbujban az *uzsorások*. A többiek annyira tartanak tőlük, hogy soha senki nem merte megnevezni őket, még előttünk sem. Ők azok, akik a „kamatos pénzt" adják. Terepen dolgozó szociális munkás kollégáimnak sajnos nem újdonság, hogy a nyomorúság vámszedői alaposan meggazdagodnak a többiekhez képest. Amikor a sovány fizetés, segély vagy bármilyen járandóság elfogy – nem ritkán a hónap második hetében –, akkor tőlük lehet kölcsönkérni, 100 százalékos kamatra. Régebben még volt 50 százalékos is, de az utóbbi időben már csak a legdurvább arányokról hallottam. Kölcsönkérni lehet a gyerek iskolai felszereléseire, ételre, cipőre, de lehet „anyagra" is. Aki ez utóbbira kér, annak végképp csak kamatos kamattal jut, esetenként akár csak néhány órá-

ra. A Dzsumbujban olyasmiről még nem hallottam, hogy valaki az évi segélykeretét adná kölcsön kamat fejében, de attól félek, hogy ami késik, nem múlik.

A telepi postások közül néhányan elég jól jövedelmező rendszert találtak ki önmaguknak. Hozzájuk kerülnek a nyugdíjak, gyes-ek, gyedek, s mielőtt kivinnék, kölcsönadják néhány napra, esetleg egy-két hétre. A címzett, aki napokkal-hetekkel később kapja meg a járandóságát, nem tehet mást, mint hogy várakozik. A nyugdíjasok, kismamák kevésbé mozgékonyak, nem szívesen szaladgálnak a postára. Ráadásul a postahivatal, ahova a Dzsumbuj tartozik, messze van, háromszor kell átszállni. Emellett arra is gondolni kell, hogy bármikor rászorulhatnak a postás szolgáltatásaira. Amíg kint dolgoztam, próbáltuk felemelni a hangunkat az eljárás ellen, de nem sok sikerrel. Egyébként annyi pénzzel járkálni a telepen, mint amennyi például nyugdíjfizetésnél van náluk, nem kimondott életbiztosítás. A szegénytelepeken igen alacsony a frusztrációs tolerancia, ha tehát az érdekelt szerint késik valamilyen járandósága, azonnal a postáson verik el a port. Amikor számon kérnek rajtuk bármit – lehet ez levél is, nemcsak pénz – gyakran szerencsétlen postás is kénytelen elviselni azt az ordenáré stílust, amely bárkinek kijár, aki rossz hírt közöl.

Kölcsönkérni mindenkitől szoktak, de a legjobb attól, aki a helyzetéből adódóan nem mondhat nemet. Ilyenek az idős, önmagukat megvédeni nem tudó emberek is. Legjobb, ha a kunyeráló rögtön a postás után érkezik meg – akkor nehéz azt mondania a házigazdának, hogy „nincs". Ilyenkor a jelzésszerű fenyegetés, zsarolás is elég. A fizikai fölényen kívül az is alkalmas a félelemkeltésre, ha éjszakai betöréssel fenyegetőznek. Ezt a módszert a gyermekes anyák alkalmazzák előszeretettel, ilyenkor nincs kamat. A kényszerkölcsönző örülhet, ha egyáltalán visszakapja a pénzét. Elsősorban azért adják vissza – persze nem túl hamar –, hogy ezután újabb kölcsönkérési lehetősége legyen. Drogos a drogostól, rokon a rokontól, szomszéd a szomszédtól kérhet, s végső kétségbeesésben néha tőlünk is próbáltak.

A nem könnyen megragadható hierarchiát az erő, az agresszivitás, a valamivel való sakkban tartás lehetősége határozza meg. Nagyon leegyszerűsítve, akitől félni kell, az feljebb áll a telepi „ranglétrán", még akkor is, ha mindenkinek meg van a véleménye az illető magatartásáról, életviteléről. Olyasmiről még nem hallottam, hogy valakit ne az agresszív viselkedése okán tisztelnének, hanem csak úgy önmagáért.

Mindenki, aki azt szeretné, hogy a Dzsumbujt kezeljük közösségként, azt várja el, hogy emeljük ki, keressük meg azokat az embereket, akiket mindenki elfogad. Csakhogy a telepen csupán azért „tisztelnek" bizonyos személyeket, mert félnek tőlük. Félelemre pedig nem lehet közösséget építeni. Egyfelől ezért is nincs „vajda". Mondom ezt azért, mert hiába hangoztatjuk, írjuk le ezerszer, hogy a Dzsumbuj lakóinak csupán durván a fele roma vagy fél roma, a közszájon forgó vélekedés annyira egyenlőségjelet tesz a szegénység és annak folyományai, valamint a cigányok közé, hogy a külvilág számára a Dzsumbuj cigánytelep. Ha cigánytelep, akkor nagyon egyszerű a feladat, keressük meg azt a néhány nagy formátumú, véleményformáló embert a telepen, akik segítenek a szociális munkásnak a viszonyok megismerésében, és nem utolsó sorban, a rend fenntartásában. A telep lakószerkezetéből adódóan a köztiszteletet kiváltó ember, csak férfi lehetne, hiszen a hagyományok, az évszázadokon át jól működő családmodell utáni vágyak élnek az emberek fejében. Semmit nem szeretnének jobban, mint egy patriarchális felépítésű családban – ha nehezen is – tisztességgel élni. Ehhez szervesen hozzátartozna a nagyobb közösségbe való betagozódás, amelynek értékadó személyiségei vannak. Valóban, ilyen viszonylag kis létszámú (kb. 800–900 fő) lakóközösség akár fel is építhetné a saját optimális struktúráját. Csakhogy ahol az elemi szükségleteket is mindennapos gigászi küzdelemmel lehet biztosítani, nem kérhető számon az egyénektől valamifajta közösségépítő magatartás. A szegénység ismérvei mellett (lakhatás elégtelensége, anyagi források szűkössége, iskolázatlanság, rossz egészségi állapot, sok gyerek, származás, kulturális tőke hiánya, rossz munkaerőpiaci pozíció), a Dzsumbuj lakóit a masszív kirekesztettség is sújtja. Nem pusztán a térbeli szegregáció a gond – hiszen a telep szigetként áll egy ipari terület közepén, foghíjas kerítéssel körülvéve, minimális infrastruktúrával – hanem a társadalmi élet számos területén is megfosztottak a lakók. A térbeli és cselekvési kirekesztettség, amely szinte törvényszerűen hozza magával a környezet intoleranciáját, logikussá teszi, hogy az ebben a satuban élő emberek miért nem képesek „önmaguk megszervezésére". A létfenntartás és az előítéletekkel való dacos szemben állás felemészti energiáikat.

Egyéni esetkezelés – olyan dzsumbujosan

Ahogyan az a családsegítő intézményeknél alapfeladat, egyéni esetkezelés mindennap folyik a Dzsumbuj Helpben is. Mégis inkább családgondozási próbálkozásainkról írok, mert ezek is a helyi viszonyokhoz igazítva, nem szokványos módon zajlanak. Nem arról van szó, hogy különleges, másutt nem tapasztalható problémákkal kerülünk szembe, hanem arról, hogy ezek a gondok halmozódnak egy-egy család vagy egyéni ügyfél életében, és szinte konzerválódnak. A megoldandó feladatok olyan sűrű szövetével küzd ügyfél és szociális munkás együtt, amitől időnként az utóbbi azt sem tudja, melyikkel kezdje. Mivel maguk a szülők is visszatérő ügyfeleink, a hozzánk járó gyerekeiken keresztül igyekszünk komplett gondozási munkát végezni.

A szülők aktuális gondjai bőven adnak munkát a számunkra, elsősorban az egyéni esetkezelést végző kollégának van mit tennie, de a tiszteletdíjas pszichológus is részesévé válhat a gondozási folyamatnak, ha ez szükségesnek vagy célravezetőnek látszik.

Az óvodánkba járó gyerekek családjainak gondozása kitüntetett helyen szerepel a Dzsumbuj Help tevékenységei között. Számtalanszor megpróbáltuk, hogy egységben kezeljük a problémákat, s valóban családgondozást végezzünk.

Az óvodában nem szakképzett szociális munkások dolgoznak. A családsegítőhöz való tartozás miatt persze maga a státus családgondozói, tehát szociális és nem pedagógiai munka, ami egy sor munkajogi problémát okoz, de ezt feljebbvalóink a Dzsumbuj Help egyébként is nehezen meghatározható – köztes – szakmaisága miatt „elnézik" nekünk. Pedagógusok vagy óvónők viszik az óvodát, hiszen ezen a téren sokkal fontosabbak a speciális nevelési ismeretek, mint a szociális munka terén felmutatott, módszertani profizmusok. Az intézmény azonban mégis segítő hely, s mindenkori vezetője is szociális szakember, aki e szakma ismérvei alapján határozza meg az elvárásokat. Egyébként mindenki úgy is gondolja a Dzsumbuj Helpben, hogy nem „csak" óvodát, nem „csak" klubokat, nem „csak" családgondozást, esetkezelést kell alkalmaznunk, hanem valahogy integrálni kell

ezt a sok mindent, és lehetőleg eredményesen. Tudni akarjuk, honnét hová tartunk, mi a minimális program, amelynek eredményeként mondjuk minden gyermek elvégzi az általános iskolát, lehetőleg minél kevesebb bukással. Tudjuk, hogy hosszú távra dolgozunk, ennek érdekében építjük a kapcsolatot a szülőkkel, „mellesleg" aktuális gondjaikon is érdemben igyekszünk segíteni. Pillanatnyi problémáik is olyan súlyosak, hogy ezekkel a klasszikus családsegítős struktúrában az adott területre specializálódott kollégák foglalkoznak.

Néhányat felsorolok ezek közül:

- Nincs lakhatása a családnak, néha még állandó bejelentett lakcímmel sem rendelkeznek, tartózkodási helyük sincs. A gyerek nyilván ellátatlan az állami rendszerben, az alanyi jogon járó családi pótlék, esetleg GYES, GYED jön, és kész. Természetesen bevesszük az óvodába.

  Volt olyan családunk, amelyben senkinek semmilyen törvényes lakcíme nem volt, még tartózkodási helye sem, a közterületre való bejelentkezéstől pedig ódzkodtak. Mégis sikerült mindkét gyermeküket iskolába indítani a Dzsumbuj Help óvodájából (a korkülönbség a testvérek között két év), és most a legokosabb gyerekek között tartjuk számon őket a telepen. A család mindvégig egy nem legalizálható albérletben lakott a telepen. Mindkét szülő keményen dolgozik, de életük végéig esélytelenek arra, hogy Budapesten lakáshoz jussanak. Az immár általános iskolás gyerekek külsején mindig meglátszik, hogy éppen milyen a család anyagi helyzete. A kiemelkedő intelligenciahányadossal rendelkező kislány többször billegett a bukás szélén pusztán azért, mert elérte az iskolai hiányzások kritikus óraszámát (ez 250 óra).

- A családnak semmilyen jövedelme sincs, legfeljebb az imént felsorolt alanyi jogon járó segélyeket kapják. Aki előzőleg feketén dolgozott, annak nem jár a munkanélküli segély. A gyerek éhezne, természetesen bevesszük az óvodába; nálunk legalább kétszer, bőségesen ehet.

- A családnak van ugyan lakása, de rettenetes rezsihátralékot halmoztak fel (nem olyan nehéz), emiatt a kilakoltatás réme fenyegeti a családot, vagy az adósságkezelő program miatt kell hetvenszer elmenni, sorban állni, igazolásokat beszerezni, hogy együttműködőnek minősítsék. Munkalehetőség után szaladgálnak, hogy a nagy nehezen megítélt részletfizetési lehetőség – az adósságkezelő programban – ne ússzon el amiatt, hogy az aktuális rezsi mellett az elmaradás részleteit is fizetniük kell.

- Az apa börtönbe került. Amit eddig „szerzett", hozott, az megszűnik, ráadásul csomagot is küldeni kell a drága embernek, mert anélkül megőrül a sitten, meg aztán fenyegetőzik is, hogy lesz agyabugya, ha kijön.

- Önkényes lakásfoglalók, egyszer még kilakoltatják őket, hová költözzenek? A gyerekeket átmenetileg sem engedik elvinni semmiféle intézetbe, életveszélyes fenyegetések érkeznek tőlük, egy megfoghatatlan hatalom felé.

- Válnak, az apa eltűnt, gyerektartást nem fizet, anélkül pedig nem jár a rendszeres nevelési támogatás. Nyilatkozatokat kell írni, hogy az apa készpénzben fizet, ami vagy igaz, vagy nem. Közben a bírósággal is levelezni kell, mert ha nem jelenik meg az egyik fél, megszüntetik a bontópert, és elúszik a pénz, amelyet a válóper beadásánál kinyögtek.

- Rettegnek a betörésektől, segítsünk rácsot felszereltetni, de a standard harmincezer forintos költség meghaladja a lehetőségeiket.

- Munka, munka és megint csak munka. Segítsünk bármilyen munkát szerezni!

- Kistestvér született, indítsuk útjára a szükséges papírokat, hogy mihamarabb hozzájuthassanak a garantált juttatásokhoz.

- Nem akarják, hogy kistestvér szülessen, segítsünk az abortusz bonyolításában, diszkréten.

Ízelítőnek ennyi. A felsorolás, amely közel sem teljes, jól mutatja, hogy mi mindennel kell foglalkoznia a Dzsumbuj Help maroknyi csapatának: adósságokat, a gyermekjólét biztosítását, álláskeresést, és még ezer „apróságot" kellene jól, hatékonyan kezelni. Ezt nem mindig sikerül kielégítően megoldanunk.

Be kellett látnunk, hogy óvónőink nem tudnak megbirkózni a családok szerteágazó és változatos problémáinak kezelésével. Ezek-

kel a családgondozó foglalkozik, aki hivatalosan négy órás mellékállású szociális munkás. Ez az idő rettenetesen kevés erre a tevékenységre, s így utólag rátekintve inkább a szokásos szegénygondozásra hajaz. Az 1998-ban felállt, második gárda nem is elégedett meg ennyivel. Az információkat és intézkedéseket a magunk részéről igyekeztünk összehangolni az oviban folyó törekvésekkel, próbáltuk felerősíteni egymás elképzeléseit. Ezzel sikerült kiküszöbölnünk a kliensek azon próbálkozásait, amelyek a kollégák kijátszására, illetve a saját, pillanatnyi érdekeik jobb kielégítésére irányultak. Ezek azonban ma sem egyszerű ügyek. Rengeteg vita, tanácstalanság, és szerencsére kreativitás is kísérte azt az időszakot. Természetesen senki nem volt egyedül. A délutános kollégákat, akik az iskolások és nagyobb kamaszok klubjait vezették, ugyanúgy terhelte ez a helyzet, hiszen többgyerekes családok gyerekei jártak, illetve járnak valamelyik programunkra, vagy veszik igénybe a Dzsumbuj Help szolgáltatásait. A testvérek, vagy az együtt lakó unokatestvérek többnyire a gyerekprogramokra jöttek, a szülők, elsősorban az anya, mindenre járt.

Amilyen az Adjon Isten...

A kliens-segítő kapcsolatban lassacskán igen bensőséges, a hagyományos felállást messze-messze meghaladó, érzelmekkel telített viszonyok alakultak ki. Meglepő, de jó volt látni, ahogyan az összes alkalmazottra kiterjedt a bizalom. „Nem baj, ha nincs itt a Tibor, maga/te is jó lesz/leszel. Elmondja neki, ugye?" – hangzott el gyakran efféle mondat, legfeljebb a nevek változtak. Azt gondoltam, s ma is úgy vélem, hogy jó úton jártunk, a team felépítése nagyon jól sikerült. Lám, a lakók egységként kezelnek bennünket. Ez számukra is előnyös, hiszen ugyanolyan mentalitással, etikával találkoznak, bármikor, bárkihez fordulnak.

Sajnos azonban a lakók egy része kimaradt mindebből – nem jöttek el hozzánk. Sokat kerestük ennek az okait. A telepen, alkalmi találkozásaink során néhányan elmondták, hogy azért nem jönnek, mert nem akarnak „azokkal" keveredni, akiket folyton a Help körül látnak. Az „azok" a legproblémásabb családokra utalt. Többen azt is mondták, hogy nekik nincs olyan súlyos gondjuk, amivel hozzánk kéne szaladniuk, vagy ha van, inkább megoldják maguk. Talán szégyellik is kicsit, ha rászorulnak a külső segítségre. Többször előfordult, hogy egy jól sikerült beszélgetéssel fel tudtuk oldani az illető félelmeit vagy tartózkodását. Ahhoz azonban, hogy felkutassuk a telepen a még potenciális ügyfeleket, többnyire nem maradt energiánk. Kénytelenek voltunk megelégedni az önként jelentkezőkkel, ők is éppen elég munkát adtak nekünk.

Ebben az időszakban már egyre biztosabban láttuk, hogy melyek hatókörünk lehetőségei, de észleltük korlátainkat, hiányosságainkat is. Törvényszerű volt, hogy előbb-utóbb kinőjük az önmagunk számára alkotott kereteket. Ezek a felismerések vezettek minket el az egyesület alapításához, amelyről a következő fejezetekben részletesen írok. E civil szervezet létrehozása szintén modell értékű történet. Nem véletlenül jutottak eszembe a fenti gondolatok éppen az ovi kapcsán, hiszen ez, akár az állatorvosi ló, mindig is magán viselte az összes, lehetséges gondot, mint afféle „nem normális keretek közt működő, nem normális intézmény, nem normális, kicsit őrült munkatársak jelenlétével", ahogyan mondani szokás. Nem baj, vígan vállaltuk. Nekünk így sikerült az adott körülményekhez, a gettóhoz passzítani a koncepciót és az eljárásokat.

A szocializáció buktatói

Kicsi vagyok én, majd megnövök én...

A Dzsumbujban született, vagy nagyon kicsi korban ideköltözött gyerekek szocializációjára természetesen erős hatást gyakorol a telep. A helyzet napjainkban bonyolultabb, mint 15–20 éve volt. A „legnagyobb kincs a gyerek" alapérték ugyan nem változott, de az az állapot már a múlté, amelyben a szomszédok és az ismerősök megetették az éhes, elhanyagolt gyerekeket. Esetenként ugyan most is előfordul, hogy a sokat síró, éppen egyedül hagyott csecsemőt megszoptatja a szomszédasszony, de ma már sokkal kevésbé fontos, hogy figyeljenek egymás gyermekeire. Legfeljebb a rokongyereken tartják rajta a szemüket, illetve ha a szülők bajban vannak, akkor a szerteágazó nagycsalád összefog a gyerekek érdekében. Ilyen esetekben megható és erejüket meghaladó áldozatokra is képesek néhányan. A többség mégis inkább közönyösnek tűnik. Ettől persze még tudják, melyik családban mi történik, véleményük is van erről, de ha működne az igazi odafigyelés, nem fordulhatna elő, hogy a nagyobbacska fiúk „gépezhetnek", és egyre fiatalabb korban próbálják ki a kábítószereket.

A felnőttek figyelmét nélkülöző, de a telep kaotikus viszonyait annál inkább megszenvedő kisgyerekek mentális állapotáról az óvónők tudnák a legpontosabb leírást adni. Nekik kell szembesülniük azzal a hangulati labilitással, koncentrációzavarral, vagy egyszerűen csak álmossággal és fáradtsággal, amit a gyerekek az otthoni körülmények miatt az óvodába hoznak. Szerencsés, ha a gyerek csupán a sokáig zörgő TV miatt kialvatlan, és nem kilakoltatás, razzia, verekedés vagy drogos randalírozás miatt. Az óvónő, aki alapvetően a gyerek ügynöke, ilyenkor biztosan konfliktusba keveredik a szülővel, a kollégákkal, de néha még önmagával is. Nehéz mások szempontjait is figyelembe vennie, amikor a gyerekkel együtt van kilenctől délután négyig, és ő áll tehetetlenül a kicsik félelmei, szorongásai előtt. A gyerekek rossz állapotainak, magatartásuk megváltozásának szinte mindig tudjuk az okát, a hatásunk azonban kevés, mert általában nagyon

súlyos problémákról van szó. A felzaklató éjszakai eseményeken túl ott van még a válás, a különköltözés, a kistestvér születése, ott van a veszekedés, a „börtönbe be – börtönből ki" állapota, s eközben időnként rokonok, barátok költöznek be az agyonzsúfolt lakásba. Súlyos, felnőttek számára is nehezen viselhető helyzetekben élnek ezek a kisgyerekek. Csodálkozunk is, hogy ehhez képest mégis milyen jól teljesítenek a foglalkoztatások során.

Kevés olyan óvónő dolgozott nálunk, akit a gyerekek védelmében nem ragadott el a felháborodás vagy az indulat. A szupervíziókon és a team-megbeszéléseken újra meg újra figyelmeztetni kellett önmagunkat arra, hogy nem feladatunk a szülők átnevelése, el- vagy megítélése. Igen ám, de eközben pontosan látjuk: mi milyen reakciót vált ki a gyerekekből, s azt is tudjuk, hogy ha ezt vagy azt nem tennék meg a szülők, a gyerekkel sokkal kevesebb probléma lenne. Belátható, milyen nehezen kezelhető helyzet az, amikor a kicsik az óvónő pénztárcájában kotorásznak, az 5–6 évesek pedig a közösülés pozitúráinak egyértelmű imitációját mutatják be az asztal alatt. Néhány munkatársam tanúja volt annak is, amikor egy hatéves kislány a belövés mozdulatait tökéletesen eljátszotta. Nehéz ilyenkor nem felelőssé tenni a szülőt. Ugyanakkor, hogy lehet úgy megbeszélni velük a gyermeküket veszélyeztető helyzeteket, hogy eközben ne hasonlítsunk a velük szemben folyamatosan kirekesztő, rideg, ítélkező külvilágra? Hiszen ha nem vagyunk képesek meghaladni reakcióinkkal ezeket a sémákat, mi sem teszünk többet, minthogy hibáik kiemelésével frusztráljuk őket. Ha a munkatársak meggyőződésből hirdetik az előítéletesség, a rasszizmus értelmetlenségét, fel tudják oldani ennek a komplex problémának az ellentmondásait. A hitelesség az egyik legfontosabb tényező ezekben a kényes történetekben, s ez a minimum-elvárás a Dzsumbuj Helpben az óvónőtől, a szociális munkástól, de még a takarítónőtől is.

Volt időszak, amikor nagyon szerettem volna, hogy legalább az egyik óvónőnk felsőfokú végzettségű, sok éves tapasztalattal rendelkező óvodapedagógus szakember legyen. Nem vált be. A hagyományos működtetésű óvodai rutint senki sem tudta levetkőzni. Ezek apróságok, legalábbis a Dzsumbuj-konzerválta problémákhoz képest, a klasszikus gyakorlatot követő óvó nénik mégsem tudtak hosszú távon átlépni ezeken. Miről van szó? Bizonyos nehézségeket nem tudtak megszokni. Például azt sem, hogy nem kérünk – mert nem is tudnának hozni – váltóruhát, benti cipőt. (Néha jön adomány, balettcipő-szerű tornapapucs formájában, télen abban vannak a gyerekek. Nem praktikus, mert csúszik és lapos, de jobb híján megteszi.) Nincs szeparált udvar, kert, de még egy másik szoba sincs, ahol meg lehetne mozgatni a gyerekeket. Különösen télen kell megbolondulni a rengeteg, felesleges energiáját levezetni nem tudó kölyök között. Sétálással a festői Gubacsi vagy Soroksári úton, jobb elfoglaltsággal egy-egy játszótéren próbálkoznak a munkatársaim. A baj csak az, hogy a legközelebbi játszótér a Boráros térnél, a Duna parton van. Valóban jó hely, csak éppen hat megállónyit kell buszozni odáig a három-hat évesekkel. Ezeket a nehézségeket az állami óvodákhoz szokott, professzionális óvónők nemigen bírják. A struktúra is teljesen más. Nálunk nem lehet a többi kollégát ugráltatni, mint a dadusokat, és a szülőkkel sem lehet éteri magasságokból, leereszkedően tárgyalni.

Azok az óvónők azonban, akik el tudják fogadni e körülményeket, nagyon szívesen dolgoznak a Dzsumbuj Help óvoda-klubjában. Van, aki semmiért el nem cserélné – legfeljebb néha pihenne egy kicsit, néhány hetet, hónapot.

Változik a világ, változik a telep. Az élet fenntartása olyan erőfeszítéseket igényel, hogy mindenekelőtt egyéni technikák, létfenntartó mechanizmusok kialakítására készteti a lakókat. Így a gyerekek – egyébként mindig is meglévő – felnőttes szabadsága még inkább érzékelhetővé válik. Sajnos a gyerekek szabadsága ma már az elhanyagoltság szinonimája. Ahogy nőnek a gyerekek, úgy válik egyre világosabbá, érzékelhetővé, mennyire magukra hagyták őket. A legkisebbekre még nagyon figyelnek az anyák, majd ahogyan újabb gyerekek születnek, s a kisebből nagyobb, majd legnagyobb lesz, az odafigyelés ugyanarra a gyerekre vonatkozóan csökken. Amikor az iskolába kerül, ez még kitüntetett alkalom, de eljárni a szülői értekezletre, segíteni a tanulásban – ez a legtöbb anya erejét meghaladja. A speciális foglalkozásokra, például a nevelési tanácsadóba is kevés gyereket visznek el rendszeresen. Még hozzánk is kevesen képesek pontosan, a megbeszélt időpontokban hozni vagy küldeni a gyereket, nagyon sokszor nekünk kell felmenni értük, amikor várja őket logopédus, pszichológus. Korrepetálásra viszont szívesen, önszántukból jönnek a gyerekek – persze összevissza, miért pont ők tartanák be az időpontokat –,

úgyhogy ez ügyben bizakodóak vagyunk. Egyébként a szociális munkások jó viszonya az anyákkal jelentős eredményeket hozott e téren.

A helyben működő segítő intézmény létjogosultságának egyik legfontosabb ismérve, hogy hozzásegíti, illetve biztosítja a gyerekek bejutását az adekvát tanintézetekbe. E téren nem tudunk hatékonyan tevékenykedni, a szülők, elsősorban az anyák nélkül, ezért akár filozófiai mélységekig is hajlandó vagyok elgondolkodni azon, hogy milyen jellegű segítő kapcsolat lenne megfelelő a cél érdekében. Ezt akkor is rendkívül fontosnak tartanám, ha egyéb komoly eszköz is lenne a kezünkben. Ha azonban igazán őszinték vagyunk önmagunkhoz, be kell látnunk, hogy a saját személyiségünkön kívül sok „segéderő" nem áll a rendelkezésünkre. Kreativitással, jó kapcsolatrendszerrel kicsit tovább nyújtózkodhatunk, de a takaró akkor is igen rövid. Magyarán szólva: amíg a segélyek összegének a tologatásai, vagy a nem túl hatékony munkahelykereső akciók képezik a szegénység elleni küzdelem gerincét, addig nagyon nehéz a szociális szakemberek dolga azokon a helyeken és területeken, ahol ilyen mértékű problématömeg koncentrálódik. Persze ez így nagyon pongyola megfogalmazás, de valóban nem politikai lózung csupán, hogy jelentős állami segítség nélkül mérhető eredmények nem várhatóak.

A civil szféra erősödése fontos és törvényszerű trend, az alternatív módszerek alkalmazása üdvözítő, és lokálisan hatékony lehet. Ám a társadalom szolidaritása és a központi, pozitív diszkriminációs intézkedések, az egyértelmű akarat nélkül, csupán érdekes és tiszteletreméltó helyi erőfeszítések maradnak a Dzsumbuj Helphez hasonló modellkísérletek. Ezzel együtt persze a civilek szerveződései, és a jobbítani akaró, állami finanszírozású segítő helyek próbálkozásai azt is megmutatják, hogy a legelkeserítőbb helyzetekben is kell és lehet keresni az újszerű, a nem szokványos megoldásokat. Az eróziós folyamatokat addig sem szabad a társadalom felelőssége mögé bújva, tehetetlenül szemlélni, amíg nincsenek meg a törvényi garanciák. Emiatt koncentrálunk a gyermekprogramokra, ám közben az összes problémára nem tudunk reagálni. Valahol meg kell húznunk a határt, különben szétforgácsolódik az energiánk.

Ugyanolyan csapongás jellemzi a hétköznapokat is a telepen, mint ahogyan én írok róluk. Támad egy aktuális probléma, amiről

eszünkbe jut ez is, az is. Az okokat boncolgatva, a megoldásokat keresve látjuk meg az ellátórendszer hiányosságait vagy igazságtalanságait, képtelenségeit, de a megfelelő elemeit is. Nem akarom azt a benyomást kelteni, hogy folyton elégedetlenkedünk. Vannak jó folyamatok is, például az ombudsmanok egyre táguló körének léte nagyon fontos; egyre inkább megfelelő módon használják az emberek ezeket az intézményeket.

A segítő szakemberek gondolkodása a végzettségüktől függetlenül mindig kicsit szociálpolitikusi is. Ez nem tévesztendő össze a politikai meggyőződés hangoztatásával (ami mindenki számára jog, de magánügy). Nagyon nem szerencsés bármilyen előjelű politikai kampányt „beengedni" egy szociális intézménybe, mondjuk a pillanatnyi előnyökért, vagy mert az ott dolgozók szimpatizálnak az adott párt elképzeléseivel. Ez megengedhetetlen. Végigéltük a Dzsumbujban a 2002-es választásokat, ami országosan is durva, kritikán aluli stílusban és módszerekkel zajlott. Soha annyi újságírót nem kellett visszautasítanunk, mint akkor, de ami sokkal szomorúbb: soha annyira nem volt fontos a pártoknak az a maroknyi, egyszerre első osztályú választópolgárrá avanzsált „dzsumbujista", mint abban az időszakban. Kolbászosztás, zenés rendezvény, lakossági fórum. Hirtelen mindenki a lenézett, a fejfájást okozó telepen akart szolgáltatni. Egy svéd újságíró az itt dolgozók politikai nézetei iránt érdeklődött. Azután érzékelvén a visszautasítást, ő legalább úgy tett, mint aki megérti, hogy mi még a stokholmi TV-nek sem fogunk színt vallani.

A telepen, az újszülötteket is beleértve, minden korosztályból ismerünk jócskán gyermekeket, hiszen – mint már írtam – ők állnak munkánk fókuszában. Megkockáztatom, a telepi gyerekeknek legalább a 70 százalékát ismerjük. Szinte nincs olyan korú gyerektársaság, akiknek a Dzsumbuj Help ne szervezett volna klubfoglalkozást. Na jó, a bölcsiseknek nem!

Az első perctől kezdve az volt a legfontosabb, hogy olyan lehetőségeket teremtsünk számukra, amelyek nélkülünk – a Dzsumbuj Help szolgáltatásai nélkül – nem léteznének, vagy csak korlátozottan jönnének létre. A legmarkánsabb forma az óvoda-klub, de a rendszeres bábszínház, a mindennapi közösségi ház jellegű foglalkoztatások sora, a rendszeres táboroztatások, a nyári egynapos kirándulások, a ké-

sőbbiekben kialakított fejlesztő- logopédiai és pszichológusi lehetőségek sem léteznének, ha a Help nem dolgozik mindezekért. Nagyon fontosnak tartottuk, és ezt folyamatosan hirdettük is, hogy a gyerekeknek rendszeresen kell iskolába járni.

Ennek érdekében még a körzeti általános iskola „ugráltatását" is elviseltük. Ez úgy festett, hogy ha egy gyerek hosszabb ideje hiányzott és az iskolának nem volt információja arról, hogy miért, minket kértek meg, hogy nézzünk utána. Természetesen megtettük, kötelességünk is, így, hogy helyben vagyunk. Ám egy idő után mi lettünk az iskola szolgáltatói. Hol azért kellett kimennünk egy családhoz, mert belázasodott a gyerek és valakit mozgósítani kellett, hogy vigye haza, hol meg azért, mert nem jöttek érte a napközi végén. Még ez is „belefér", különösen, ha beteg gyerekről van szó. Ugyanakkor több órás lamentációkat kellett elviselnünk, amelyek arról szóltak, hogy melyik család melyik tagja mennyire lumpen, agresszív, mennyire nem törődik a gyerekkel, mennyire nincs felszerelés, s hogy ők mennyire nem kötelesek eltűrni a gyerekek pimasz, olykor trágár megnyilvánulásait. Nem az állítások igazságtartalmával volt baj (bár sokszor azzal is), hanem a mentalitással. A tanárok egy része és az igazgatónő is eleve előítélettel gondolkozott a problémás gyerekekről és famíliájukról.

Ha elkértük a gyerekeket az iskolából a különböző programjainkra, inkább akadékoskodtak, mint együttműködők voltak. A névsorra tekintve az igazgatónő soha nem mulasztotta el megkérdezni, hogy „ugye nem jutalomnak szánjuk az adott programot?" Mert akik a listán szerepelnek, azok szerinte mindent érdemelnek, csak jutalomcirkuszt, mozit, satöbbit nem. Igen. Ma Magyarországon még a legtöbb iskolában a büntetés, a szankciók alkalmazása a „leghatékonyabb" nevelési módszer. A dzsumbujista gyerekeknek egyébként is nagyon kevés sikerélmény jut. Személyiségfejlődésükre különösen rossz hatással van a „kezelhetetlen és dzsumbujos" stigma állandó jelenléte. Tehetetlen haragjukban, megalázottságukban hihetetlen agresszióval, időnként esztelen dühvel reagálnak. Szűkebb-tágabb környezetükben és az iskolában egyaránt ugyanazokat a lekezelő, goromba gesztusokat kapják. Ugyan mitől erősödne bennük a szelídség vagy a tolerancia?

A szóban forgó általános iskolában nem tartották elfogadhatatlannak a gyerekek verését sem. Erről évek óta tudtunk, de arról is, hogy amelyik szülő négyszemközt, zárt ajtók mögött, gyötrődve mégis beszél erről, az soha nem meri nyilvánosságra hozni a történteket, nem mer a törvény adta jogával élni, és a felügyeleti szervnek bejelenteni a gyermekbántalmazást. Aztán egy agilis és rámenős anyuka mégis megtette. El is veszítette az állását (ebben az iskolában takarított), majd hosszú huzavona után elvitte a gyerekeit egy másik iskolába. Beleőszült, szinte belerokkant a történetbe, melynek az alábbiak voltak a csomópontjai. Modellértékű a történet, de nagyon hosszú, ezért csak vázlatosan írom le:

- az anya először a kisebbségi önkormányzathoz adta be a panaszát, melyben az állt, hogy az igazgatónő dagadtra pofozta a fia arcát, és elszaggatta a dzsekijét is;
- miután nem történt semmi, minket keresett meg a panaszos levél másolatával;
- mi, az önkormányzat oktatási irodájához irányítottuk – az iskola felügyeleti szervéhez, ahol érdekes reakciókat váltott ki a feljelentés. A mama meghallgatása az oktatási irodában, a Nemzeti Etnikai Kisebbségi Alapítvány egyik munkatársa jelenlétében történt meg. (Mi kerestük meg az Alapítványt, mert úgy gondoltuk, hogy a Dzsumbuj Help védelme, vagy pusztán támogató jelenléte édes kevés, hiszen végső soron a mi fenntartónk is az önkormányzat. Bizonytalanságunkat az is fokozta, hogy gyerek-ügyekben sokszor ért bennünket a részrehajlás vádja. Szerettük volna, ha külső, objektív szakemberek is részt vesznek a vizsgálatban, de nem botrányt gerjesztve.) Az oktatási iroda vezetője rendkívül ingerülten, hosszasan azt firtatta, vajon az anya mennyire „megbízható", lehet-e hinni neki, igazat mond-e. A gyermekjóléti szolgálat munkatársát is kiküldette családlátogatásra, aminek – úgy vélem – sokkal inkább a megfélemlítés volt a célja, mint az információgyűjtés. Az utóbbira egyébként nem is volt semmilyen indok. A család „szennyesének kutatására" lényegesen több energiát fordított, mint arra, hogy mi történt az iskolában.

Eközben az anya naponta órákat töltött a Dzsumbuj Helpben. A kerületi vagy a közeli iskolákban sehová nem vették fel a gyermekeit tanév közben (három gyereke van), kénytelen volt továbbra is az inkriminált általános iskolába járatni őket.

A történet csúcspontja az a rendkívüli tantestületi ülés volt, amelyre engem is meghívtak. Az iskola közel hatvan pedagógusán

kívül az oktatási iroda vezetője és gyermekvédelmi felelőse volt még jelen. Rajtam kívül senki nem képviselte azt, hogy gyereket verni oktatási intézményben tilos, a jegyzőkönyvbe viszont nem került be az én állásfoglalásom. Az ülés egyetlen panaszáradattá vált, mert az ügy minden mozzanatából afelé kanyarodtak, hogy mennyire nehéz ezeket a szülőket és gyerekeket elviselni. A tantestület szerint a gyerekek 90 százaléka cigány, rendkívül agresszívek, a tanároknak elegük van, nincs energiájuk kitalálni, hogy melyek a megfelelő fegyelmezési módszerek, ezért számtalan ponton bebizonyították leginkább önmaguknak, hogy a nehéz körülmények felmentik azokat, akiknél elcsattan egy-egy pofon. Az önkormányzat jelenlévő képviselőit sikerült is meggyőzniük, bár számomra úgy tűnt, ehhez nem kellett különösebb erőfeszítést tenniük. Ezt az oktatási iroda vezetőjének hosszú és didaktikus történetei is alátámasztották. Ezek az ő sikeres pedagógiai pályáját voltak hivatottak érzékeltetni. A zengő hangon előadott történetek szerint kényes helyzeteket oldott meg, amelyekben mindig a jóindulatú, lekezelő elbeszélgetés volt a megoldás kulcsa. És persze a kiszolgáltatottsággal való finom visszaélés. Hamarosan annyira belelovallta magát a saját fontosságának átélésébe, hogy kijelentette: becsületsértésért fel fogja jelenteni a szülőt, amiért az, kritikán aluli módon viselkedett, s botrányosan kérte számon az igazgatónőn a gyerek megverését.

Döbbenetes volt számomra, hogy a kerület „főpedagógusa", ahelyett, hogy felelősségre vonná a pedagógust a gyermekbántalmazás miatt, a szülőt kiáltotta ki főbűnösnek.

Az önkormányzat végül a testületi ülésen vérszegény döntést hozott: megvonta az igazgatónő év végi jutalmát. Még egy látszatnyilatkozatot sem adtak ki, melyben elmondták volna, hogy nem értenek egyet a testi fenyítés eszközével, az általuk fenntartott oktatási és gyermekintézményekben.

– Az oktatási ombudsman alkalmazta a maga eszközeit, de azok gyengének bizonyultak a hivataléhoz képest. További vizsgálódást csak több szülő által aláírt kérvénnyel kezdeményezhetett volna. Ilyen nyilatkozatokat azonban még név nélkül sem tudtunk összeszedni a szülőktől. Akik aktívak – félnek. Akik azt mondják, „engem is vertek, ki lehet bírni", érdektelenek és belenyugvók. A feljelentő anyuka kálváriája sem tűnt sikertörténetnek a lakók szemében, mint ahogyan nem is az. A legnagyobb vesztes – szerencsére csak átmenetileg – maga a család. Roma anya, nem roma apa, három fél-cigány gyerek. Annyira megviselték a családot az események (mert hiszen szinte nekik kellett bizonygatniuk, hogy „azért" rendes emberek), hogy kis ideig még a családon belül is volt „cigányozás"! Hála a józan észnek, mára már rendbe jöttek. A szülők dolgoznak, a gyerekek egy másik iskolába járnak a kerületben. Sajnos a Dzsumbujból nem tudnak elköltözni, pedig felerősödött ez a vágyuk. Még a vidékre költözés is felmerült, de a bizonytalan munkalehetőség miatt erről letettek. Ez utóbbi terv mutatja, hogy valóban nagy krízist élt át és élt túl a család. Itt inkább menekülésről van szó, a szégyen, a tehetetlenség miatt.

A Dzsumbuj Help és az iskola viszonyát ugyanakkor megváltoztatta az incidens. Hűvös, de intenzív kapcsolat alakult ki, s hivatalosan is elfogadható, hogy a „helpes" szociális munkások bejárnak az iskolába. Az iskola sokkal respektálhatóbb kéréseket nyújt be, mint addig. Néhány halkabb szavú, kiváló pedagógussal gazdagodott kapcsolatrendszerünk.

Szinte az összes gyerek jár iskolába. Ezer problémával küszködve, de járnak. „Iskolakerülővé" azokban a famíliákban válik átmenetileg a gyerek, amelyek önkényesként érkeznek, tanév közben. Nem általános, de tagadhatatlan, hogy időnként találkozunk olyan esettel, hogy a legalapvetőbb létszükségletek megteremtése miatt késik a gyerekek iskolába íratása. Ha a szülőnek „úgy általában" nem fontos a tanulás, akkor az ő gyereke „sokat betegeskedik", az iskola mellé jár, tehát elég rapszodikusan vesz részt az oktatásban. Az igazi iskolakerülők a kamaszok közül kerülnek ki, akiknek már nyűg az iskola, és ügyes trükkökkel játsszák ki az iskola, illetve szüleik éberségét.

Nem is olyan régen egy anyuka négy gyerekkel érkezett a telepre, állítólag az agresszív apa elől menekülve, eléggé szerény motyóval. Csupán a várost tudták megnevezni, az iskolát nem, így csak hosszas telefonálgatás után sikerült kinyomozni, hogy az ott működő iskolák közül melyikbe is jártak a gyerekek addig. Igaz, ez extrém eset volt, de ilyen is előfordulhat.

Utak a kriminalitás felé

A kriminalizálódás már a felső tagozatos gyerekek között megfigyelhető. Régi módszer, hogy nem büntethető kiskorú gyerekeket visznek kocsit feltörni, vagy a boltba, lopni. Sajnos a telepen is előfordul ilyesmi. Sokáig nem volt általános, de az utóbbi időben a drogozás, és a rengeteg, börtönben ülő apa miatt egyre elterjedtebb ez a fajta gyermek-veszélyeztetés. Kétségbeejtő tendencia kezd kirajzolódni. Azok közül az anyák közül, akikről nagy tisztelettel azt írtam, hogy heroikus küzdelmet folytatnak a család ellátásáért, néhányan rászoktak a kábítószerre. Ettől kezdve nincs megállás, előbb kicsiben, aztán nagyban árulni is kell, mert a pillanatnyi boldogság nagyon sokba kerül. Lopni járnak a nagy bevásárlóközpontokba, és már van olyan anya, aki az általános iskolás gyerekét is viszi magával, a gyereknek szintén lopnia kell. Lehetőleg olyan holmit, amit pénzzé lehet tenni, de az élelmiszer is jó. Akadt anyuka, akit totyogós kicsinye buktatott le, amikor elhúzta a függönyt, miközben anyja éppen ruhákat gyömöszölt be egy sporttáskába a próbafülkében. Az első védelembe vételi tárgyalás már lezajlott a lopásra kényszerítés, tehát kiskorú veszélyeztetése miatt. Nincsenek illúzióim.

Sajnos, azt kell mondjam, hogy a Dzsumbujban szinte elfogadott nézet, hogy ha valamit büntetlenül el lehet emelni, akkor azt el is kell venni. A gyerekek ezt látják, hallják, és szülő legyen a talpán, aki ezzel a normával szemben képes a gyerekét tisztességes értékrendre szoktatni. Mégis vannak ilyen szülők, akik szinte a reménytelenre vállalkoznak. Ezzel együtt semmiféle romantikus képzelgésnek nincs helye. Nem ábrándozhatunk arról, hogy minket majd megvéd a lopástól az a jó kapcsolat, ami kialakult a lakók és közöttünk. Nem véd meg! Nem szabad alkalmat teremteni az elkövetéshez!

Azok a felnőttek, akik erre „szakosodtak", gyakran csak azért jönnek be hozzánk, mondvacsinált ürügyekkel, hogy körülnézzenek, milyen mozdítható tárgy található éppen az irodákban.

Szinte mindannyiunktól loptak már apróbb vagy nagyobb dolgot. A legvonzóbb a mobil, és a hanyagul letett táska, benne a pénztárcával. Utódomnak, Szántó Katának egyszer így, a táskájából kiemelve vitték el az aktuális évre szóló ruhapénzét. Kizárásos alapon kiszámoltuk, hogy ki tehette. S bár az illető egy pszichopata, Kata – ki tudja, honnét vette a bátorságot – kiment utána a telepre, és megkereste. Eléggé megijedtem, amikor kiderült, hogy már jó ideje kint van, egyedül. Amikor megtaláltam őket, kisebb embergyűrűben vitatkozott a tolvajával, aki masszívan tagadott. De baj nem történt, legfeljebb annyi, hogy nem került elő a pénz, ami egyébként is nyilvánvaló volt. Valószínűleg az elkövető is, és a lakók is meglepődtek Kata bátorságán. Talán egy kis elismerés is megfogalmazódott bennük. A fickó valóban nagyon veszélyes, a telepiek közül is sokan félnek tőle.

Máskor egy szintén kezelhetetlen látogatónk vitte el egyikünk mobil telefonját. Sokan voltak bent a Dzsumbuj Helpben, és mindenkit felzaklatott az eset. Néhány fiatal ügyfelünk azonban űzőbe vette a tettest, és addig zaklatták, amíg vissza nem hozta a telefont. A SIM kártya már nem volt benne, hiszen az első dolguk, hogy ezt azonnal kidobják vagy összetörik. Szerencsére az elkövető most nem törte össze, és azok a lakók, akik addig is aktivizálták magukat az esetnél, megtalálták és visszahozták. Elgondolkoztatott a lakók egyértelmű szolidaritása, de egyedi esetnek minősítettem, nem hiszem, hogy rendszeresen számíthatunk hasonló segítségre. Mindkét eset délután, a klubfoglalkozások alatt történt, amikor a Helpben hemzsegnek a gyerekek. Lehet, hogy nekik szólt a szolidaritás, én azonban inkább azt gyanítom, hogy a telefon gazdájának akartak segíteni, aki nagyon sírt. Ha sokan vagyunk bent, lanyhul a figyelmünk, lazul a fegyelem, és ezek azok az esetek, amit azonnal kihasználnak az éles szeműek. Ilyen alkalmakat nem szabad teremteni, hogy ne járjunk pórul!

Itt kell szót ejtenem egyik legsúlyosabb etikai problémánkról; amikor a szemünk láttára törik fel és rámolják ki azokat az autókat, amelyeket gazdáik, szerencsétlenségükre a Gubacsi úti parkolóban hagynak. Ilyenkor nem az a kérdés, hogy feljelentjük-e a fiúkat, mert a válasz egyértelműen az, hogy nem. Tartjuk magunkat a szociális munka etikai kódexéhez, tehát ha ügyfeleinkről kétes, nem törvényes dolgokat tudunk meg, nagyjából úgy viselkedünk, mint a gyóntató papok. Ha azonban, erre vonatkozó kérdést tesz fel nekünk egy rendőr vagy nyomozó, akkor válaszolnunk kell, mert a jelenlegi törvények szerint a mi szakmai-etikai kódexünk semmilyen kötelezettségünket nem írhatja felül. Volt erre is példa; súlyos erkölcsi, lelkiismereti dilemmák ezek. Remélem, hogy az EU csatlakozás előbb-utóbb rendbe teszi ezt a kérdést is.

A látvány, a tudat, hogy passzívan ugyan, de asszisztálunk bűncselekményekhez, nagyon rossz érzéssel tölt el bennünket. Jobb híján saját, „manufakturális" eszközeimmel igyekeztem valamit tenni az ellen, hogy legalább ne kelljen látnunk az ablakainkból az eseményeket. Beszéltem a fiúk anyjával, vagy azzal az idősebb férfival, akiről feltételeztem, hogy képes hatni rájuk. Nem érdekelt, hogy mivel érik el – megfélemlítéssel vagy könyörgéssel – lényeg, hogy eredményesek legyenek. Ideig-óráig hatnak ezek az üzenetek, aztán kezdődik minden elölről. Beszélhetnék itt megélhetési bűnözésről, mert végső soron arról van szó, és a drog kényszere is közrejátszik, de ezek akkor is bűncselekmények. Ám az is igaz, hogy nem arra szerződtünk, hogy beépülve a telepre, elnyerve a lakók bizalmát, úgymond megtisztítsuk a Dzsumbujt a bűnözőktől. Ráadásul az első nyilvánvaló eset után szedhetnénk a sátorfánkat. Nem a segítő szakma feladata, nem a mi dolgunk az arra „érdemesek" börtönbe juttatása. Sovány vigasz a mindennapokban, de mentálhigiénénk védelmében tisztáznunk kellett ezt a problémát is.

Mindez talán kitérőnek tűnhet, de úgy vélem, ezek a jelenségek is fontos részei a telepi szocializációnak.

Ezek ismeretében tökéletesen érthető, hogy a Gyámhatóság nem akarja a telepre engedni azt a kisfiút, aki nevelőszülőknél él, de most a családi kötődésekre, a nagyszülei szeretetteljes légkörére nagyobb szüksége lenne, mint bármi másra. Nagymamája és nagypapája már rég nevelhetné, hiszen rendezett körülmények között élnek – csak hát a Dzsumbujban. Különváltan élő szülei szintén a telepen laknak, az apa kőkemény visszaeső bűnöző és drogos, az anyának másik gyereke is állami intézetben nevelkedik. A tágabb családban is bőven vannak negatív példát mutató tagok, emiatt is hezitálnak a hatóságnál.

Nekünk ilyenkor mindig az az álláspontunk, hogy jogos a hivatal félelme, de a törvény adta, legkisebb lehetőséget is biztosítani kell, dzsumbujos gyereknek, felnőttnek egyaránt.

Mindenkinek mindent – bárkinek bármit

A telep folyamatosan azzal próbálkozik, hogy amorf masszaként benyomuljon a Helpbe, és ott erősen meghatározza, hogy mikor mi

történjen az érdekében. Ez azt jelenti, hogy minden elképzelhető probléma megoldását a szociális munkásoktól próbálják meg kikényszeríteni.

A legegyszerűbb példa erre a telefonálás. A következő indokok alapján szokták kérni, hogy használhassák: „nincs pénzem", „nem jó a fülke", „az a dolga a családsegítőnek, hogy mindenben segítsen, nekem most ez a legnagyobb problémám, hogy szóljak a sógoromnak, anyósomnak stb., lent vidéken, küldjék föl a családi pótlékot". „Nincs egység a mobilomon"...

Két olyan helyzet van, amelyben mindig megengedjük a telefonálást: Az egyik, ha valaki munkát keres, álláshirdetésre jelentkezik. A másik, ha a gyerek beteg, kórházban van, vagy az iskolával kapcsolatban van sürgős teendője a szülőjének. Ezzel a világos szabállyal csak egyetlen egyszer élt vissza egy fiú.

Nem roma volt – mielőtt még valaki levonná a szokásos következtetést! A próbálkozásokat, könyörgéseket természetesen nem sorolom a visszaélés kategóriájába, abból naponta sok van.

Más esetekben rafinált módon hivatkoznak az egyik intézménynél a másikra. Például azt állítják, hogy az önkormányzat lakásosztályán javasolták, kérjenek segítséget a Dzsumbuj Helptől, majd mi elintézzük, hogy ne lakoltassák ki őket. Ez természetesen nem igaz. Volt rá példa, hogy kénytelenek voltunk az ügyintézőt felhívni, annyira erőszakos volt a kliens. A legtöbbször persze a gyerekek sanyarú sorsára szoktak apellálni, mert azt az egész telep tudja, hogy a „helpesek" gyengéje a gyerek. Igazolást a kilakoltatás ellen nyilván nem adhatunk, de minden egyéb módon igyekszünk segíteni. Az érvényes bérleti szerződéssel élők között is akadnak olyanok, akik sajátos módon szeretnének használni minket. G-né ordítva jön be az irodába, hogy most már aztán intézzük el, hogy csinálja meg „valaki" a plafont, mert több darab vakolat esett le róla. Nem mutattunk túl nagy lelkesedést. „Mert kinek a felelőssége lesz, ha valamelyik gyerekemre ráesik és agyonüti?" – kérdezte ennek láttán drámai hangon.

A különösen kirívó esetekben a vezető mondja ki a döntő tiltást. Ez is a vezetői szerep tudatosan alkalmazott része. Így szokott előfordulni, hogy délután, amikor a buszmegálló felé mentem, gyanúsan ténfergő asszonyokat láttam, akikről egy idő után kiderült: csak arra várnak, hogy tűnjek már el végre. Mihelyt ez megtörtént, máris valamilyen kéréssel kínozták a délután dolgozókat.

Sok lakó egyáltalán nem jön be, nincs ránk szüksége, vagy csak ritkán, de akkor adekvát módon használja a családsegítés intézményét. Néha még mi is úgy éreztük, hogy a követelődző, agresszív fellépésű lakók alkotják a többséget. Pedig szó sincs erről, csupán az a szabály érvényesül, hogy ami feltűnőbb, azt az ember általánosnak hiszi. Sajnos az ilyen helyzetek azok, amelyek nagyon fárasztóvá tehetik az adott szegénytelepre kihelyezett szociális intézmény dolgozóinak mindennapjait. Néha persze humoros helyzetek kerekedhetnek abból, ahogyan megpróbálunk jobb belátásra téríteni egy-egy követelődző lakót. Akad viszont drámai, sőt félelmetes szituáció is, szerencsére ritkán.

Olykor az is előfordul, hogy egy eseménynek bírósági feljelentés lesz a vége. Még próbaidejét töltő, új, férfi munkatársunk egy délelőttön egyedül volt benn az irodai részen. A Dzsumbuj Help előteréből jobbra nyílik az óvoda, balra az irodák vannak. A bejárati ajtó közvetlenül a Gubacsi út járdájára nyílik. Egy mindig izgága óvodásunk – ötgyerekes család középső kislánya – futott ki az oviból, és már fordult is a kijárat felé. Az új kolléga azonnal utána vetette magát, sikerült is elkapnia, mielőtt kiszaladt volna az utcára. Aztán karjában a gyerekkel, ahogy visszafordult, a kislány beverte a homlokát az ajtófélfába. Nagy kék púp nőtt a fején, amit aztán az óvónők hideg kanállal próbáltak lelohasztani. Egyelőre nem szóltak az anyjának, végtére is ez nem egy komolyabb sérülés. A kolléga mindenesetre felhívott engem (éppen egy értekezleten voltam), mondván, hogy kicsit rossz érzése van, jó, ha én is tudok az eseményről. Miután végeztem, valóban fel is mentem a kislány családjához, no, nemcsak emiatt. Hanem hogy jöjjön már a mama a gyerekeiért (három F. gyerek járt éppen akkor óvodánkba, az ötből), mert szokás szerint még nem jött senki, pedig elmúlt négy óra. Mellesleg pedig számítsanak arra, hogy kék dudor nőtt a kislány fején. A fiatal anyuka azt mondta: jó, rendben még elnézést is kért, hogy nem nézte az órát. Alig értem haza, szólt a telefon. Munkatársnőm volt, aki elmesélte, hogyan tört rájuk a kislány apja, aki behúzott néhányat a kollégámnak, „te vered a gyerekemet!" felkiáltással. Az egyik ütésével kiverte a kolléga fogát. Egyébként az apánál itt nagyjából ki is merül a „törődni a gyerekkel" kifejezés értelmezése. Félnek tőle.

A szenvedő fél kilépett, a Családsegítő Szolgálat hivatalból feljelentette a verekedőt. Ítélet a mai napig nem született.

Kellemetlen napok következtek a Dzsumbuj Helpre. Néhány munkatársam félelmének adott hangot — ilyesmit itt addig nem hallottam. Nyilvánvaló volt, hogy mielőbb tisztáznunk kell a viszonyokat. Több beszélgetést is folytattunk a családdal, ezeket tiszteletdíjas gyermekpszichológusunk vezette. Az apa többször elnézést kért, megbánást emlegetett, de valójában nem akarta elfogadni a tényt, hogy senki nem bántotta a kislányát. A megbánás deklarálásában inkább az játszott szerepet, hogy jó ideje körözés alatt állt, s így még eggyel növekedett a bűnlajstroma, ráadásul a fajsúlyos „hivatalos személy elleni erőszak" vádjával.

Ebben az esetben – a fizikai bántalmazáson túl – az volt a legrosszabb, hogy megtörtént. A történteket elemezve arra jutottunk, hogy ezt a konfliktust több tényező szerencsétlen egybeesése okozta (a kolléga tapasztalatlansága, a sérülés bagatellizálása, az, hogy a segítő férfi, hiszen nőktől több mindent elviselnek a szülők; továbbá az is, hogy nem volt megfelelő a kommunikáció a családdal, pedig tudtuk, hogy a kislány hazudós, az apa meg egy brutális, agresszív alak). Az eset igazi vesztese a szociális munkás volt, akinek nem volt valódi választási lehetősége, távozása mégis a kudarc érzetét kelti. Nagyon-nagyon sajnálom.

Speciális körülmények

Mindenki ordít

Az, hogy minden verbális közlés elsődleges nyomatékosító eszköze a hangerő, teljesen általános és természetes a telepen. Ez eléggé ijesztő lehet azok számára, akik kívülről csöppennek ide, és nem tudják, hogy ebben itt semmi különös nincs. A mindennapok megszokott hangvételéről van szó, és ez az ordítás pontosan elkülöníthető a dühödt veszekedéstől. A helyzet az, hogy egy idő után mi is elkezdtünk ordítani. S nemcsak olyankor, amikor a gyerekek keltette hangzavart kellett túlüvölteni, mert ilyesmi mindenütt előfordul, hanem főként akkor, amikor a tehetetlenség menthetetlenül dühöt, indulatot vált ki az emberből, és amikor már tényleg nem lehet mást tenni, csak üvölteni.

Egy alkalommal az egyik anyuka – akinek nagyobb gyerekei is a mi óvodánkból mentek iskolába –, valamilyen kritikai megjegyzést tett az ovival kapcsolatban, ahová a legkisebb gyereke járt. Nagyon igazságtalannak és rosszindulatúnak találtam, amit mondott, de erről semmilyen módon nem lehetett meggyőzni őt. Csak mondta a magáét, nem érdekelték az érveim, és persze ordított egyfolytában. Ráadásul több lakó is álldogált az előtérben, voltak ott ovis szülők, és olyanok is, akik csak valamiért éppen beugrottak a Helpbe. Amikor kitört a vita, mindannyiuknak megnőtt a füle, s boldogan szemlélték a műsort. Semmi pénzért sem akartak volna kimaradni a botrányból. Engem nagyon zavart, hogy sokan szórakoznak a „balhén", ráadásul ilyenkor a vezetői tekintélyem is nyilvánvalóan kockán forog, így egyre nehezebb volt higgadtan kezelnem az ügyet. Egy szó, mint száz: ha nem is ugyanazokkal az ordenáré kifejezésekkel, de végül is ugyanabban a stílusban üvöltöztem magam is, mint a vita kezdeményezője. A végén pedig azzal zártam, hogy ha meg akarnak őrjíteni bennünket, akkor jó úton haladnak. Végtére mindenkit el lehet üldözni innen. Furcsa módon ez az utóbbi jó mondatnak

bizonyult: halálos csend lett. Ezek szerint mégsem volt egészen értelmetlen megmutatni, hogy nekünk is lehetnek érzelmeink, s hogy azokkal sem lehet csak úgy játszadozni, mert annak következményei lesznek. Mégis sokáig szégyelltem magam az eset után, hiszen mindig igyekeztem példát mutatni a megfelelő és elvárható kommunikációra. És erre, tessék!

Ki alkalmas arra, hogy a Dzsumbujban dolgozzon?

A fenti eset volt az első olyan alkalom, amely után hangosan is kimondtam: valószínűleg el kellene mennem a Dzsumbujból máshova dolgozni. Egyéb okok miatt is, már egy ideje szoktattam magam a gondolathoz, hogy váltanom kéne. Csakhogy a Dzsumbujnak hihetetlen vonzása van. Mindig találtam ürügyet, hogy miért kell még maradnom, elhitettem önmagammal, hogy a „köz érdeke" is így kívánja, de az eset kapcsán tudtam, hogy már csak idő kérdése, és elmegyek. Még nagyjából bő egy évig maradtam az eset után. Bár ez egy látszólag jelentéktelen esemény volt, mégis nagyon jól szimbolizálja, hogy mennyire bevonódik a dolgozó a dzsumbuj típusú helyeken, átveszi a nyelvezetet, és kicsit még a stílust is. Vannak kevésbé önmarcangoló segítők, akiknek nem jelent problémát, ha időnként azon a szinten kommunikálnak, mint a klienseik. Most is dolgoznak a Dzsumbuj Helpben ilyen emberek. Talán ezért is jelentett viszonylag nagy kontrasztot az én addig tartózkodó – és remélem következetes – viselkedésem. Most is az a véleményem, hogy egy ilyen „sűrű" helyen a vezető nem bratyizhat. Ha sikerült a tekintélyét felépítenie, meg is kell őriznie azt. Nem öncélú dolog ez; az intézménynek súlyt ad, a munkatársaknak védelmet, az ügyfeleknek orientációs lehetőséget, vonatkoztatási pontot. Hogy mennyire nehéz következetesen így viselkedni, azt csak az tudhatja, aki megpróbálta, és nem csupán néhány hétig, esetleg egy-két hónapig. Nincs bennem álszerénység, úgy vélem, a telep felé sikerült azt az intézményvezetői képet kialakítanom, amit megfelelőnek ítélek. Ettől függetlenül soha nem esett nehezemre, hogy barátságos legyek, hiszen nagyon jó viszonozni a kedvességet, ami felénk, felém irányult. Igyekeztem nem szem elől téveszteni, hogy a lakók nekünk éppen úgy ki vannak szolgáltatva, mint az egyéb intézményeknek, és hogy soha nem szabad ezzel visszaélni.

Számomra több lényeges kérdés is felmerült, amikor elvállaltam a központvezetői állást. Az egyik, hogy milyen problémák kezelésére kell helyezni a hangsúlyokat – azt sejtettem, hogy van miből választani –, a másik, hogy vajon mennyi idő van arra, hogy „büntetlenül" felmérjem a helyzetet. Közösségfejlesztésre, a kicsit nagyképű név – Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ – ellenére, nem gondoltam. Nem is sokat tudtam róla, a telep ismerete nélkül pedig csak a ködös és távoli jövő víziójaként jelent meg a fejemben. Egyébként is, volt elég tennivaló, nem akartam a közösségfejlesztés irányába elmenni. Következő, hatalmas problémám saját vezetői szerepem megkomponálása volt. A kollégák részéről az első perctől szinte indokolatlanul nagy támogatottságot kaptam, holott a feladatnak ettől a részétől is tartottam kicsit. Igyekeztek nagyon gyorsan helyzetbe hozni, nyilván ők tudták, amit én még nem, hogy a dolgok ismerete a Dzsumbujban hatványozottan fontos. Az össznépi társasjáték kedves eleme, hogy mennyire lehet hülyét csinálni valakiből, átverni a segítő embert, még akkor is, ha közvetlen haszon nem származik belőle, de jó poén. Jövendő tekintélyem miatt túl sok balfogást nem engedhettem meg magamnak kezdetben sem, úgyhogy nem tudok eléggé hálás lenni első négy munkatársamnak, az elején kapott támogatásért. Le is írom a nevüket: Balogh Jánosné, Ibolyka óvónő, Csonkáné Lakatos Klára óvónő, Kulcsár Mónika akkor még főiskolás és délutános klubvezető, Váradi Zoltánné adminisztrátor. Hámori Károlyné, Gyöngyi előzőleg közhasznú munkásként dolgozott, de szerződésének lejárta után is visszajárt, amennyire ideje engedte, hiszen sikerült bejelentett, normális állást találnia. Akkor csodálkoztam is, hogy valaki mindenféle ellenszolgáltatás nélkül táncot tanít, és egyéb foglalkozásokat vezet a nagyobbacska lányoknak, de ma már nem találom meglepőnek, ha valaki visszajár a Dzsumbujba – módjával magam is ezt teszem. Mint a mágnes, olyan ez a hely.

Mi a nehezebb? A semmiből újat létrehozni, saját tapasztalatú kutatás híján stb., vagy a már elkezdett munkát folytatni, és a saját elképzeléseink szerint átalakítani, új szabályokat alkotni és azokat betartatni, mindeközben elfogadtatni magunkat, az új felfogásban felépített működést a rutinszerűségig elvinni? Nem tudom. Az első variáció kreativitás szempontjából mindenképpen izgalmasabb, divatos szóval élve – nagy kihívás. Én azonban csak a második változatról tudok tapasztalatokkal szolgálni, amit – fenntartva a tévedés jogát – ke-

ményebb diónak ítélek. Szerintem nagyon nehéz megfelelő színvonalon tartani egy, már beindított szolgáltatást, amikor kezd megkopni az újszerűsége. Nap, mint nap kimenni egy eszméletlenül lehangoló, koszos, látványában börtönre emlékeztető telepre, ahol a szociális munkásnak állandóan magas szinten kell teljesítenie, mert különben azonnal kellemetlenkedő megjegyzéseket kap. Pedig néha elég meglátni a lepusztult, rendetlen udvarokat, a céltalanul lézengő embereket, különösen egy-két hét szabadság után, a szokásosnál is kétségbe ejtőbb ez a látvány. De nekünk, a deprimáló hatások mellett sem szabad elfelejtenünk, hogy a hozzánk fordulók otthona az, ami esetleg minket nyomaszt. Történjék bármi, a Helpnek működnie kell.

Nem kedvelem, ha valaki úgymond „ki akarja próbálni magát", és bevallottan vagy sem, de pusztán „kalandvágyból" jön a Dzsumbujba, vagy egyéb nehéz helyre dolgozni. Frissen végzett egyetemisták szokták ezt a sztereotip felvételi szöveget hangoztatni. A fejük teli tudással, a lelkük pedig tenni akarással, mindez mégsem védi meg őket attól, hogy mire megtanulják, hogy itt egy, valóban speciális kommunikációs mezőbe léptek, addigra sokuknak elegük is legyen az önkipróbálásból. Ráadásul vigyáznunk kell arra, hogy addig se ártsanak, amíg még nem tanultak bele. Sem önmaguknak, sem a klienseknek, sem a Dzsumbuj Help tekintélyének. Mindháromra volt példa, nem általánosságokban beszélek. Ezért elég gyakran lebeszélünk jelentkezőket a munkavállalásról, elsősorban a saját érdekükben. A legtöbb jó szándékú, képzett jelentkezőnél egyébként csupán az a gond, hogy még nagyon fiatalok, nem volt másik munkahelyük, esetleg éretlenek erre a feladatra. A rátermettség mellett igazából a jó kooperáló képesség az, ami fontos. A Dzsumbuj Helpben nélkülözhetetlen az egymás iránti szolidaritás, és a szakmai – nem érzelmi – alapon nyugvó segítői attitűd. Ez utóbbi természetesen a munkavégzésre, a szociális munka elemeinek gettóbeli alkalmazására, az adekvát kommunikációra vonatkozik.

Hová lesznek a székek?

A Dzsumbuj Help kb. 100 m²-t mondhat a magáénak, az egyik szélső épület földszintjén, a régi húsbolt helyén. Első perctől kezdve van riasztója, amely jól működik, percek alatt a helyszínre ér a járőrkocsi,

ha a központba befut a jelzés. Az irodában ilyenkor elviselhetetlen vijjogást kell hallgatnunk, amíg valaki ki nem kapcsolja a berendezést. Számomra intézményvezetőségem idején az volt az egyik legmegterhelőbb kötelezettség, hogy bármikor hívhattak, mert megszólalt a riasztó, és ilyenkor ki kellett menni a Dzsumbujba, kinyitni mindent, végigjárni az intézményt, s ha valóban történt behatolás, intézkedni. Természetesen este, de inkább éjszaka adódtak ezek a kiruccanások, hiszen napközben – mint utaltam rá – a szemünk előtt zajlottak a lopási kísérletek. Az értékesebb és méretesebb darabok azonban nappal nehezebben vihetők ki, ez könnyen belátható. Ennek csak látszólag mond ellent, hogy az évek során szépen „elkoptak" a székeink. Nem akartam elhinni az utolsó leltárnál, hogy a nyolc tárgyalószékből az utolsó, féltve őrzött darab is eltűnt. Az alacsony, óvodai kisszékek is napközben tünedeztek el. Az egyik gangon egyszer megláttam ezekből két darabot, de annyira meglepődtem, hogy nem tettem semmit, még egy megjegyzést sem.

Betörések

Az első két évem keserves volt a betörések miatt. Eleinte sokat próbálkoztak, aztán lassan rájöttek az „érdekeltek", hogy valóban véd a riasztó, nem érdemes kísérletezni. A károk helyreállítása azonban mindig sokba került, nemegyszer többe, mint az ellopott holmi értéke.

Az egyik évben, éppen húsvétkor, feltörték azt a kaput, amely mögött a mi intézményünk főkapcsolója is volt. Ennél több nem történt, de tönkrement egy sor elektromossággal működő tárgyunk időzítő berendezése. Ezért kezdett jelezni a riasztó is. Az akkori gazdasági vezető nagy nehezen szerzett egy mesterembert, aki hosszas rábeszélésre hajlandó volt kijönni a rossz hírű helyre. Biztosan megbánta, mert amíg szerelt, ellopták a drága teleszkópos létráját. Azóta sem láttuk a környéken szegényt. Szépen sütött a nap, azzal vigasztaltuk egymást, hogy nemsokára visszamehetünk húsvétozni, milyen jó lesz nekünk.

A legnagyobb betörés 1999. januárjában volt. Még négy hónapja sem dolgoztam a telepen, épp hogy felállt a második team. A Pinceklubot törték fel, profi módon, pedig igazából még be sem üzemeltük.

Szép és új volt a klub, volt ott nagyképernyős tévé, hifitorony, videomagnó, de voltak súlyzók, kondigépek és egyebek is. A felszereltséget illetően az volt a fénykor. Azóta a hanyatlás és az amortizáció jellemzi a klubot. Akkor, januárban tehát megszólalt a klub riasztója, s mivel össze voltak kötve, az irodai sziréna is sivított, így a kiérkező rendőrök – a szokás hatalma – az irodai részen keresték a tettest. Eközben a telep közepén – mert a Pinceklub a „B" épület aljában van – ráérősen dolgozhattak a tolvajok: akkurátusan kiszerelték a hifit, a videomagnót, összefogták a súlyzókat is. A nagy képernyős, igen drága TV-készülékkel már bajban voltak, nem fért ki az ablakon. Rá is ejtették a műkő padlózatra, képcsővel lefelé, így hiába maradt ott – kiszenvedett. Amikor kb. félóra múlva taxival megérkeztem, a rendőrök még mindig a Gubacsi úton tanácstalankodtak. Aztán hamar felfedeztük a valódi helyszínt, amihez azonban nekem nem volt kulcsom. Így egy másik embert is ki kellett hívni, az egyik klubvezetőt, a mínusz 10 °C-os éjszakában. Végre bejutottunk. Az egyik rendőr megállapította, aki átvágta az ablakokat védő, 16 mm-es rácsokat, az ezt olyan szerszámmal tette, hogy annak puszta birtoklásáért le lehet tartóztatni. Meg kellett várni a helyszínelőket, majd egy olyan cég embereit, akik hajlandóak kijönni (felárért) éjszaka a Dzsumbujba, és nagyjából olyan állapotba hozzák a lestrapált Pinceklubot, hogy legalább reggelig ott merjük hagyni. Közben egyre hidegebb lett, a telep pedig némán és sötéten figyelte az eseményeket.

Egy másik alkalommal az iroda ablakával próbálkoztak, amely befelé, a telepre néz. Most nem vágták el a rácsot, csak az üveget törték ki, s úgy igyekeztek a rácsok között kikotorni a különféle berendezéseket. A számítógép egyik hangfalát sikerült is kihorgászniuk, a másikat nem. Amikor beléptünk, ott hevert a „pecabot" a földön: egy kerti szerszám, amely végül kiesett a „horgászok" kezéből.

– Jé, ez a mi gereblyénk, tavaly lopták el a raktárból! – konstatálta rutinosan egyik kolléganőnk. Így aztán ismét lett gereblyénk.

Az utolsó, nagy betörés idején először azt hittük, téves riasztás történt. A rendőrség kiszállt, körbejárta az összes bekalkulálható helyszínt, mindent érintetlenül talált, és távozott. Másnap délután egy kollégánknak valami dolga lett volna a klub konyhájában. Lement, és ekkor döbbenten tapasztalta, hogy lényegében nincs konyha. A helyiség egy gazdátlan pincével volt szomszédos, most némileg eggyé vált vele: át volt törve a faluk. Eltűnt az összes, maradék pohár, tányér, kiszerelték a mosogatót, leszerelték a vízcsapot. Egy nagyobb, összetekert szőnyeget is hiába keresünk azóta. Az 50 literes villanybojlert is megpróbálták leszerelni, de szerencsére ez nem sikerült. Örülhet a tettes, hogy nem zúdult rá a vízzel teli készülék beltartalma. A mozgásérzékelőt letépték. Az első gondolatom az volt, hogy „ez nem ér". A „földalatti" hadviselésre még nem készültünk fel, úgy éreztem, ez a játékszabályok teljes felrúgását jelenti. Vagy inkább az az üzenet, hogy soha ne lankadjon a figyelmetek, mindig minden előfordulhat!?

Pinceklub

A pinceklubot még az előző csapat alakította ki, a B épület alatt, de ez csak akkorra készült el, amikor eltervezői már nem dolgoztak a Dzsumbuj Helpben. Az ő elképzelésük szerint a klub a gyerekeké lett volna, ugyanakkor felnőtteknek gyártott, veszélyes kondi-gépekkel szerelték fel. Így a klub léte számunkra is folyamatosan gondot okozott, a telep egy részének a fantáziáját pedig, mint láttuk, más szempontból izgatta. Többen is érdeklődtek, hogyan lehetne megszerezni a használati jogát, mit tervezünk vele. Az első nagy betörés után úgyahogy helyrehoztuk, de soha többet nem vettünk nívós műszaki cikkeket. Az első koncepció szerint az örökölt kondi-gépekre alapoztuk a működését, tiszteletdíjas edzőt alkalmaztunk, egy rátermettnek tűnő egyetemista srác személyében. Vele nem is lett volna probléma, igyekezett tisztességesen vezetni az edzéseket. A fiatal telepi fiúk azonban úgy gondolták: eljött az ő idejük. Mindent megtettek azért, hogy egyetlen edzés se múljon el balhé nélkül. Hol részegen jöttek, hol csak „kóstolgatták" a személyzetet. Az edzőt éppen úgy, mint a mindig jelenlévő, Dzsumbuj Helpes kollégát. Nem csodálom, hogy végül az edző is elbúcsúzott tőlünk, a telep elől meg inkább elmenekült. Akkoriban még mi is tapasztalatlanok voltunk, később már jobban tudtunk építeni a lakók józanabb hangadóira. Addig azonban rengeteg kudarcon kellett átesnünk. A lányok rövid ideig tartó aerobik klubja például már majdnem sikeres volt, s még azzal a haszonnal is járt, hogy a fiatal anyukák megszervezték önmaguk között a gyerekek felügyeletét. Mindig más volt a pesztra, a többiek mentek a pincébe tornászni. Mégis: ez is meghalt, nagyjából a fiúk edzésével együtt. Azzal próbálkoz-

tunk, hogy klub legyen belőle, pingponggal, biliárddal, vagy filmvetítésekkel, de ez sem sikerült. Végül a húsz-harminc évesek sajátították ki maguknak a klubot. Ha meggondolom, nem is volt másra nagyon esély, hiszen ők követtek el mindent, hogy mindenkit kipasszírozzanak a pincéből. Egyre önjáróbbá vált a pince élete. Végül a mi szerepünk már csak abból állt, hogy egy szociális munkás kolléga lement, „kikódolt", a két zár egyikéhez adott egy kulcsot, hogy addig is be tudják csukni az ajtót, amíg feljönnek szólni, hogy mehetünk zárni, bekapcsolni a riasztót. A Pinceklub törzsközönsége abban a két nyári hétben sem akarta nélkülözni a helyiséget, amelyben a Dzsumbuj Help a táboroztatások miatt esetenként bezárt. Ezért vettünk egy nagy levegőt, és körülbástyázva magunkat részletes szerződéssel, megállapodásokkal, odaadtuk a kulcsokat három nehézfiúnak. A riasztót erre az időre kiiktattuk. Nem mondom, hogy teljesen nyugodt voltam, de nem történt semmi baj. A tábor után még néhány hétig így működött a rendszer, s a következő nyáron megismétlődött az eljárás. Némi gondot okozott a szerződéskötésnél, hogy a régi emberek nem teljes létszámban voltak szabadlábon, ezért másokkal kellett megkötni a megállapodást. Talán ma is ezt a rendszert követnénk, ha egy nyárvégi napon nem keres fel bennünket két nyomozó, és nem kezdi firtatni, mit is tárolnak a pincében. Máig nem derült ki, mire gondoltak, mit kerestek, következményei sem lettek az esetnek, én mégis azonnal zárat cseréltettem, ki tudja, immár hányadszor.

A tűcsere mindig a pincében zajlott – ezt külsős kollégák végezték, akik a lezárt konyhában tárolták a steril tűket és fecskendőket. A konyhát azonban többször feltörték. Már ez is eléggé idegesített bennünket, ráadásul, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy belövő-szobának is használták a konyhát, elfogyott a türelem. Mielőtt bárki elájulna, hogy közintézményben mik történnek, el kell mondanom, hogy elfogadott tény: még mindig inkább a zárt pincében drogozzon, aki szerhasználó, mint a folyosókon, vagy az üres, lepusztult lakásokban, otthagyva, szétszórva a használt tűket, a gyerekek, öregek szeme előtt, keze ügyében.

Ma ismét a Dzsumbuj Help felügyeli a pincét, de volt egy pár hónapos időszak, amikor a telep saját civil szervezete diszponált fölötte. Sajnos kezdtek a rossz tendenciák ismét „kiújulni". Mostanában ismét nyitják-zárják a Dzsumbuj Helpes kollégák a pincét, néha programok is zajlanak benne. Azt hiszem, a pince sorsa csak akkor fog megnyugtatóan rendeződni, amikor a telepé is.

Családsegítő vagy szolgáltató?

R. bácsi telepi lakó egy alkalommal arra kért minket, hogy szerezzünk mankót a feleségének – aki valójában az élettársa, de a telepen a tartósabban együtt élők férjnek, feleségnek hívják egymást. Az asszonynak térdtől hiányzik az egyik lába, műlábat nem tud használni, a járókerettel pedig nem tud felmenni a lépcsőkön. Régi jó kapcsolatunk a Máltai Szeretetszolgálattal most is működött, két telefon, és másnap R. bácsi mehetett Óbudára, a Miklós térre, a mankókért. Látván, hogy ez ilyen egyszerű, harmadnap – mint azt kollégáim elmondták – R. úr konyhabútort kérne a Máltai Szeretetszolgálattól. Egyébként pedig a közgyógyra fel nem írható gyógyszerek kiváltását is „meg kéne valahogy oldani". Ha nem vagyunk résen, észrevétlenül nap, mint nap új szolgáltatást vállalunk fel, holott ezt, ezzel a létszámmal nem lehet konzekvensen elvégezni. Nagyon nehéz megindokolni az embereknek, hogy amit egyszer megtettünk, miért nem tesszük meg ismét. Az ilyen alkalmakkor fejünkhöz vágott kritika, „jókívánság" igen rosszul esik nekünk, de be kell látnunk, hogy végül is nem alaptalan. Tulajdonképpen a konzekvens viselkedést kérik számon rajtunk, ezért kell nagyon résnél lenni szinte minden percben.

Akik „segítenek" nekünk a bajban

2001-ben Balatonszemesen, a Romano Kher – Cigányház táborában nyaraltattuk a gyerekeket, tíz napig. Enyhe bélfertőzés-járvány ütött ki a táborban, s eközben három gyereket olyan baleset ért, hogy őket Siófokra kellett vonattal bevinni, tetanusz oltásra. Ritkán fordul elő baleset és betegség egy időben, de ami késik, nem múlik – most ez volt a helyzet. Jól jött volna egy kocsi, de nem volt. Volt azonban egy gyermekorvos (nő, ráadásul) aki mérhetetlen arroganciával kezelte a „cigánytábor" gyerekeit (az egész falu így hívta magát az épületet). Többször szóvá tette, hogy neki mekkora áldozat a saját kocsiján kijárni hozzánk. Minden létező szabályt betarta-

tott velünk. Amint lehetett, visszarendelte a rendelőbe a gyerekeket, és amikor a legkisebb – 5 éves – kisfiúnak injekciót akart adni kiszáradás ellen, Kulcsár Mónika kolléganőnk, természetesen ott akart maradni a rémült kisgyerekkel. Mónika fiatal, szép, és szemmel láthatóan roma. Kevesen tudnak úgy bánni gyerekekkel, mint ő, ezért is hívtam segítségül. A gyerek, akit nemrég már „megkínoztak" egy tetanusz oltással, kétségbeesetten kapálózott és sivalkodott, Mónikának tehát éppenséggel lett volna dolga. A doktornő azonban táborlakónak nézte, és kikergette. Később ugyan elnézést kért, amikor felvilágosítottam a helyzetről, de ugyan mit változtatott ez azon, hogy Mónikának előtte megalázva és megsértve kellett kisomfordálnia az orvosi rendelőből?

Akik valóban segítenek

A Családsegítő és a Dzsumbuj Help között alapvetően jó a viszony. Eddig még soha nem kaptunk a mi szakmai elgondolásainkkal ellentétes utasítást, sőt, tulajdonképpen viszonylag nagy szabadsággal rendelkeztünk a koncepció, a módosítások terén. A CSSK vezetője, Gedeon Andor azt vallotta: annak kell kitalálnia és vállalnia a működési modellt, aki ott dolgozik helyben. Talán az ő ízléséhez képest olykor kissé vehemensebbek, a konfliktusok kezelésében offenzívabbak voltunk, de nem tűrte rosszul. Abból sem csinált presztízskérdést, ha esetleg megkerültem az úgynevezett hivatalos utat, és egyenesen a fölötte lévő döntéshozóhoz fordultam, vagy másokkal tárgyaltam az együttműködésről. Meggyőződésem, hogy így érhettük el ismertségünket a kerület ellátórendszerében, és a szociális szakma berkeiben – talán.

Persze azért a Help és anyaintézménye között nem volt mindig felhőtlen a viszony. Nehezen viseltük azt a fajta egyenlősdit, amire pedig Andor gondosan ügyelt, nevezetesen hogy az összes egység mindenből egyformán részesüljön. Például minden részleg egyforma összeget kapott a táboroztatáshoz.

Senki ne gondolja, hogy a Szolgálat költségvetése képes lenne fedezni a kerület rászoruló gyerekeinek nyári nyaraltatását. Ez csupán egy alapösszeg, amely eleinte évente 50–60 ezer forint volt, majd az

évek során felkúszott 100 ezerre, amit pályázatoknál be lehetett írni, önerőnek. Mindenki tudja, hogy megy ez, aki viszonylag komplettebb ellátást képzel el intézményében. A nagyon minimális költségeket a fenntartó biztosítja a közszférában, azon túl mindenki boldoguljon, ahogyan tud. Persze hogy ész nélkül pályázik, akinek erre a napi munkája mellett marad energiája. Illetve akkor is, ha nem marad, mert muszáj, rá vagyunk kényszerítve. Igen ám, de az önkormányzati – vagyis végső soron állami fenntartású intézményeknek sokkal kevesebb a lehetőségük, hiszen a civil szférát kell pályázatokkal erősíteni. Mintha a langymeleg állami ellátás nem szorulna rá a támogatásra! Ez a méltatlan helyzet kényszerítette ránk az egyesület megalakításának plusz terheit, de erről majd később.

Egyenlősdi

Természetesen akkor is a pénz hiánya a hivatkozási alap, amikor az a kérdés, hogy miért nem lehet valódi különbségeket tenni a munka nehézsége, minősége, mennyisége között. Azt gondoltam, ha számokkal tudom bizonyítani, hogy milyen sok gyerekkel foglalkozunk, nagyobb összegű havi ellátmányt kapunk. Tévedtem. A Családsegítőnél ugyanis minden egység havi 22 ezer Ft-ot kap a kiadásokra (2004-es adat!). Ennek a takarításhoz és az irodai munkához szükséges eszközök beszerzésére, valamint az általunk működtetett gyerekklubok költségeinek fedezésére kell elegendőnek lennie. Nálunk azonban a gyerekklubok a mindennapi tevékenység gerincét adják, hiszen valójában az óvoda is egy klub, ahol eleinte 9-től 13-ig, majd (immár két és fél éve) 9-től 16-ig bent vannak a gyerekek. Átlagosan 9–11 gyerek, de az utolsó, általam ismert évben a 15 fős maximális létszám volt a jellemző. Legalább reggelit biztosítani kell nekik, az olyan mindennapos eszközökről nem is beszélve, amelyek a foglalkoztatáshoz szükségesek: ceruza, papír, kifestő, gyurma, vízfesték, játékok, szalvéta, papírzsebkendő, foglalkoztató eszközök. Mindez nagyon sokba kerül. A délutáni klubok, ahová elméletileg az iskolás gyerekek, gyakorlatilag az ovisok is járnak, szintén eszközigényesek. Bármilyen olcsó foglalkozást találtunk is ki, a gyakorisága és a sok gyerek miatt mindegyikhez sok pénz kell. Gondoljunk bele: havi 20 nap, délelőtt ovi, étel és eszköz, délután eszköz, aztán az alapvető higiénia biztosítása, irodaszerek. Mind-

ezt a már említett 22 000 Ft-ból kéne kihozni, miközben egy nyomtató-patron durván 7000 Ft. Erről beszélek a hamis egyenlősdi kapcsán. Amikor ezt kellett tapasztalnom, kértem, hogy kapjunk a funkcióknak és az ellátott feladatoknak megfelelő összeget. Ha nem is durva, de elutasító választ kaptam. Ráadásul spórolni sem érdemes, mert ha véletlenül nem költjük el a havi apanázsunkat (például a tábor miatt bezárunk két hétre), nem lehet átvinni a következő hónapra a maradékot. El kell számolni vele, és jön a következő havi tabula rasa.

Két választása van ilyenkor a teamnek: vagy szegényház jelleggel, de szolgáltat tovább, vagy azt mondja, hogy ilyen méltatlan feltételekkel nem dolgozom, és akkor marad a klasszikus alapfeladatoknál, a minimális szinten. Mi az első utat választottuk, azzal kiegészítve, hogy igyekeztünk forrásokat keresni, esetleg kiküszöbölni a pénzt. Szécsi Magda előadóestjének például a Dzsumbuj gyerekei voltak a kedvezményezettjei, s többek közt az UNICEF magyarországi szervezetétől kaptunk egy fejlesztőjáték-készletet, 100 000 Ft értékben.

A „szociális PR-t" nem lehet megspórolni, amikor a költségvetés kiegészítésére kényszerülünk. Igaz, jót tesz, ha minél többször meg kell fogalmaznunk a céljainkat, vagy el kell mesélnünk a mindennapi tevékenységünket. Ezzel együtt előfordult, hogy kétségeim támadtak: valóban így kell ezt az intézményt menedzselni? Nem generálom-e vajon azt az egyébként mindig megszülető, destruktív nézetet, miszerint a Dzsumbujban dolgozni felesleges, sziszifuszi küzdelem? Hiszen senki nem kényszeríti ránk ezt a sok ellátási formát, ha vállaltuk, ne panaszkodjunk.

Úgy vélem, van hozadéka a rengeteg – látszólag felesleges – energia befektetésnek. Az ilyen, távlati célokat kitűző tevékenységnek nyilván később lesz látható, esetleg mérhető haszna. Ezzel nyilván nem mondtam semmi újdonságot, de az utánunk jövő friss szociális munkásoknak mindig egy picit könnyebb lesz – és a mindenkori főnöknek is. Már ez is valami, nem igaz?

Az önkormányzat és mi

Erőfeszítéseink nem váltottak ki különösebb visszhangot a Családsegítőben. Mint ahogyan az sem, hogy egyesületet alapítottunk, hogy

szélesebb körű pályázási lehetőségeink legyenek. Vezetőnk tudomásul vette, a mindenkori gazdaságis pedig még talán örült is, hiszen kevesebb teendője maradt a „dzsumbujos pénzek" kezelése kapcsán.

Mindazonáltal a Dzsumbuj Help, ez a kicsit „szegény rokon", kicsit avantgard felhőjáró mégis a Ferencvárosi Családsegítő Szolgálat része. Az egyik, szerintem fontos eleme.

Nem úgy a tényleges fenntartó, a Ferencvárosi Önkormányzat, melynek meglehetősen rapszodikus a viszonya az általa létrehozott intézményhez. Létezik egy hivatalos álláspont náluk, miszerint a Dzsumbuj olyan „fekély a kerület testén" (ezek a polgármester szavai), ahol a halmozódó szociális problémák indokolják egy speciális intézmény létrehozását és fenntartását. Kezdetben, amikor dolgozni kezdtem a Dzsumbuj Helpben, úgy éreztem, ezzel a megállapítással nagyjából ki is merült a telep – és a Help – felé irányuló figyelmük. Csak lassan alakult árnyaltabbá a kép, amint az egyes ügyintézőkkel, bizottsági tagokkal, a döntéseket befolyásolókkal személyes kapcsolatba kerültünk.

Találkoztunk végtelenül kedves, jó szándékú ügyintézőkkel, különösen a Gyámügyön. A Gyámhivatal (melynek akkoriban változott a struktúrája) elég magas toleranciaszintet képviselt a dzsumbujos ügyek kapcsán.

A jóindulat soha nem hiányzott a gyámügyes eljárások során. Az eljárások zöménél kellemesen csalódtam a hivatal mentalitását illetően. Kezdeti nehézségeink után lassacskán elfogadtak bennünket kvázi partner-intézménynek, de ahhoz még sok időnek kellett eltelni, hogy a véleményünk is számítson a döntéshozatal során. Hab a tortán, hogy a Gyámügyi Csoport új vezetőnője felajánlotta: havonta egyszer kijön a telepre, és nálunk tart félfogadást. Igaz, ténylegesen elég kevés alkalommal sikerült kiérkeznie, vagy éppen akkor nem jött senki a problémáival, amikor nálunk ügyfelezett – mégis egyértelműen baráti gesztus volt. Amikor azonban kihozta a csoportját „Dzsumbuj-nézőbe", az már korántsem volt ilyen idilli helyzet. A sok ügyintézőnő, akiknek a túlnyomó többsége soha nem járt a telepen így együtt, elvesztette az íróasztal mögötti higgadtságát. A tapasztalatszerző kirándulás szörnyülködő, és a legkevésbé sem ízléses kíváncsiskodássá alacsonyodott. Kár. Ettől függetlenül: soha rosszabb gyámhatóságot! A lényeges különbség a 70-es, 80-as évekhez képest az, hogy azok a hivatali kollégák, akik a legkeményebb döntéseket

hozzák (például a gyermekelhelyezéssel kapcsolatban) alapos tájékozódás, az érintettek és körülményeik ismerete nélkül nem járnak el. Tisztában vannak döntéseik súlyával.

A Lakásosztály ügyintézése ehhez képest könyörtelenül szabálykövetőnek, rigidnek tűnt, a közvetlen feletteseként működő Lakás- és Vagyongazdálkodási Bizottsággal együtt. Ráadásul a kérelmeket általában még első lépésben a Bizottságra hivatkozva tudták visszautasítani, oly módon, hogy azt sugallták, benyújtani is teljesen felesleges a lakásra vonatkozó kérvényt, a jogszabályok értelmében első körben visszadobják. Dzsumbujban élő ember lakásigénylést csak a fehér hollóra jellemző sűrűséggel tudott beadni úgy, hogy regisztrált, elfogadott legyen az igénylése. 2002-ig tartotta magát az a helyi rendelet, miszerint a IX. kerületben csak az az állampolgár adhat be igénylést szociális bérlakásra, aki öt éve ferencvárosi, és tíz éve budapesti állandó lakos. Ezt a rendeletet egyébként azóta az Alkotmánybíróság megsemmisítette, egy kerületi magánszemély bejelentése nyomán. Azután érdekes történeteket kezdtek mesélni lakók és kollégák egyaránt arról, hogy a szigorú lakásrendelet, pályázati rendszer sem faktum. Mit ad Isten: a 2–3 éve a Dzsumbujban élők is bérlakáshoz jutottak. Holmi grammokban mért arany tarifákról meséltek. Igaz, nem igaz – ez volt a szóbeszéd. Alighanem az ízléstelenségnek a legalsó szintje, amikor olyan emberektől fogadnak el bármilyen paraszolvenciát, akiknek semmijük sincs, már önbecsülésük se nagyon, egy 28 m^2-es lepusztult, önkormányzati bérlakásért.

Ec-pec, kimehetsz, holnapután bejöhetsz

Első komoly konfliktusunk a hatalommal – egyszersmind a team szakítópróbája – az 1999-es bérleményellenőrzés volt.

A fenti esemény előzménye az úgynevezett kislakás pályázat volt, amit mi találtunk ki. Körülbelül egy évi munka és szemlélődés után arra a következtetésre jutottunk, hogy a Dzsumbujban a lakáshoz jutás aránytalanul nehéz, és alapvetően problémás. Nagyon sok az üres lakás, ennek következtében sok az önkényes beköltöző. Sokan várnak lakásra a telepen – gyakran lakásigényléssel –, nagy a zsúfoltság, olykor többgenerációs vagy sokgyerekes családok laknak a szoba-konyhás lakásokban. Az volt a véleményünk, hogy ezek a problémák, vagy legalább egy részük megoldhatóak lennének, ráadásul különösebb anyagi ráfordítás nélkül. Ezért a következő levéllel fordultunk az önkormányzat illetékeseihez és közvetlen főnökünkhöz, amelyben javaslatot tettünk a dzsumbujbeliek lakáshelyzetének javítására:

A Dzsumbuj település-földrajzilag és szociális tekintetben is szegregálódott telep, „sziget" voltát az itt élők és a szűkebb-tágabb környezet is elismeri. A köztudatban hírhedt, rossz, sőt félelmetes környéknek számít, a megítélése szempontjából teljesen mindegy, hogy mennyire megalapozott ez a félelem.

Mindezt tudomásul véve, valamint látva az üresen álló önkormányzati lakások rohamos pusztulását, ezzel együtt annak tudatában, hogy sokan várnak a telepen lakásra – szülőknél, rokonoknál, ismerősöknél, illetve önkényesen elfoglalt lakásban meghúzva magukat – az alábbi javaslatot tesszük.

A telep – elsősorban üres – lakásállományának alapos felmérése után mindenek előtt ajánlják fel csatolásra az ilyen szempontból számításba vehető lakásokat!

Ezen túlmenően utalják ki a telepen lakó, lakásigényléssel rendelkező családoknak, ha ez után is maradnak

üres lakások, azokat kínálják fel az itt lakó, de lakásigényléssel valamilyen feltétel hiánya miatt nem rendelkezőknek.

Ez a sorrend a közvéleménnyel elfogadtatható, és a lakások folyamatos megürülése esetén is követhető lenne. A részletek sem elhanyagolhatók, a feltételeket lehetne finomítani, lehetőleg normatív – minél kevésbé diszkrecionális – alapon, például: gyerekek száma, várakozási idő, öntevékenység mértéke a felújításban stb. lehetnének a szempontok.

Az önkényesen elfoglalt lakásokban a lakókat meg kellene hagyni, elkerülve a kilakoltatást, az azzal járó anyagi és emberi veszteségeket. (Az üres lakások betelepítésével a továbbiakban úgyis elfogynának az elfoglalható helyek...)

Ha a Dzsumbujt sikerül ilyen módon feltölteni, az a lakásállomány további leromlását is megakadályozza, sokak számára óriási segítséget jelent, csökkenti a telep zsúfoltságát, így a könnyen gerjedő feszültséget is a lakók között. Amennyiben valamelyest stabilizálódna a Dzsumbuj lakossága remélhetőleg a nagymértékű agresszivitás is valamilyen „önfenntartó rendbe" kanalizálódhatna. A másik várható nyeresége a dolognak, hogy a bérleti, illetve a közüzemi díjak óriási mértékű elmaradása is csökkenhet.

Javaslatunk az Önkormányzat rugalmasságát és bizonyos fokú nagyvonalúságát igényli, de meggyőződésünk, hogy ez a fajta „befektetés" több előnyt, mint hátrányt jelentene, jól kidolgozott modellként mintával szolgálhatna más önkormányzatok számára is.

Budapest, 1999. 10. 24.

Kecskés Éva	*Szombath Tibor*
Központvezető	*Családgondozó*

Az önkormányzat örömmel fogadta a kezdeményezést, amely amúgy is egybeesett szándékaival, ugyanis bérleményellenőrzést tervezett a Dzsumbujban. Szerintünk is szükség lett volna korrekt és napra kész adatokra, ezért a Dzsumbuj Help minden munkatársa felajánlotta segítségét egyrészt az adatlap elkészítésében, amely alkalmas lehet a telep lakóinak szociológiai felmérésére is, másrészt a lekérdezésben és az adatok feldolgozásában is.

Érdemi vitát folytathattunk a Vagyonkezelési Bizottság elnökével, a szociális ügyeket felügyelő alpolgármesterrel és a Családsegítő Központ vezetőjével. Szóbeli megállapodás született a következőkre vonatkozóan:

- A Dzsumbuj Help munkatársai részt vehetnek a bérleményellenőrzésen, az annak során kitöltendő kérdőív kidolgozásában, amely tartalmazhat számunkra fontos társadalmi-demográfiai adatokat is.
- A felmérés adatait megkapjuk és felhasználhatjuk további munkánk tervezésében.
- A Dzsumbuj Help kidolgozza a saját javaslatait, a „kislakás pályázat" elbírálási szempontjaihoz.

Ezután semmi sem úgy történt, ahogyan a kezdeti megbeszéléseken megállapodtunk. Az önkormányzat tisztviselői a szokásos módon készítették elő a bérleményellenőrzési procedúrát, mi csupán kósza híreket hallottunk róla. Amikor arról értesültünk, hogy a karhatalom is jelen lesz az ellenőrzésen, valamint a szociális munkások szerepe is egyfolytában kérdéses volt számunkra, ismét levelet írtunk. Íme:

Szociális és Vagyonkezelési Bizottság részére

Tisztelt Bizottság!

1999. október 19-én a Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ két munkatársa (Szombath Tibor és Kecskés Éva) részt vett a Ferencvárosi Önkormányzat Vagyonkezelési Bizottságának ülésén. A Dzsumbujban élők rendezetlen lakásviszonyainak tisztázására tettünk javaslatot, különös tekintettel az önkényes lakásfoglalókra. Örvendetes módon pozitív hozzáállást tapasztaltunk mind az alpolgármester úr, Pál Tibor, mind a Vagyonkezelési Bizottság vezetője, Tímár Gábor úr részéről, első körben ugyanis nekik vázoltuk elképzeléseinket. Ezt a megbeszélést követően került napirendre a téma a Vagyonkezelési Bizottság ülésén.

A Bizottság megszavazta a Dzsumbujra vonatkozó belső pályázat lehetőségét a kerületi lakáspályázaton belül, mely

előre mutató, kreatív megoldásnak tűnik az önkényes lakásfoglalás kérdésében. A rendeletmódosítást a tervek szerint meg kell előznie egy bérlemény-ellenőrzésnek, amelyet szükségesnek tartunk, de annak módjával fenntartásaink vannak.

A Dzsumbuj Help munkatársai korábban felajánlották részvételüket a vizsgálódásban, amíg ki nem derült, hogy a karhatalom is jelen lesz. Az adatlapra szerettünk volna a lakások adatain túl egyéb, társadalmi-demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket is felvenni, amelyek meggyőződésünk szerint nemcsak nekünk nyújtottak volna értékelhető és a valósághoz jobban közelítő információkat, hanem hasznosak lehettek volna az Önkormányzat számára is a Dzsumbujra vonatkozó távlati tervek kialakításában, de ezt a Bizottság elutasította.

A bizottsági ülésen értesültünk róla, hogy egy napra tervezik az egész procedúra lebonyolítását, a rendőrség, a Bohus Őrző-védő Kft. és az Önkormányzat munkatársai részvételével. A kettős védelem – rendőr és őrző-védő egyidejű jelenléte – célját nem értjük.

A telep lakóinak mentalitását ismerve ilyen fellépés esetén az első reakció a menekülés, illetve a valótlan adatok közlése lesz.

A lakások állagának felmérése is szerepel a tervben, értelemszerűen az adatgyűjtőknek a lakásokba be kell menniük, körül kell nézniük. A fent említett összetételű csoportok „beözönlése" a lakásokba megalázó, törvénytelen. A megfélemlítés, mint munkamódszer agressziót szül.

Tisztában vagyunk vele, hogy az Önkormányzat, mint tulajdonos megtehet különböző, akár kellemetlen lépéseket is, ám figyelembe kell vennie a szabadságjogokat, a lakók emberi méltóságát. Még a kirívó esetek alapján sem szabad generális negatív véleményt kialakítani egy egész lakóközösségről, még akkor sem, ha az a Dzsumbuj.

A Dzsumbuj Help munkatársai az évek során megszerzett bizalmat nem szeretnék elveszíteni a telepen. Szeretnénk felhívni az illetékesek figyelmét a várható botrányra. Javasoljuk, hogy az adatfelvétel módját gondolják át, és amennyiben az a szakmai és etikai kritériumoknak megfelel, a Dzsumbuj Help munkatársai továbbra is szívesen részt vennének a felmérésben.

Budapest, 1999. 10. 22.

Tisztelettel a Dzsumbuj Help munkatársai nevében:

Kecskés Éva
Központvezető

A levél, tehát a telep szociális intézményének véleménye, gyakorlatilag hatástalan volt. A bérleményellenőrzést 1999. november 2-án lebonyolították az önkormányzat alkalmazottai, egy őrző-védő kft. tagjai, akik egyébként a kerületben a kilakoltatásokat is végzik, valamint három rendőr. Ez utóbbiak csupán sétálgattak, de jelen voltak. Reggel a Dzsumbuj Help teljes létszámban megjelent, de nem vettünk részt az ellenőrzésben. Az egész eljárás reggel héttől délig tartott. A részletekről, és a következményekről szól a következő feljegyzés:

FELJEGYZÉS

A Vagyonkezelő Bizottság 1999. október 19-i ülésén szavazott a Dzsumbujra vonatkozó, úgynevezett „kis lakáspályázatról". A bizottsági ülés jegyzőkönyvében szerepel, hogy a tervezett bérleményellenőrzéshez rendőri és őrző-védői segítséget kívánnak igénybe venni.

A Dzsumbuj Help dolgozói nevében írásban fejeztem ki tiltakozásomat ez ellen az eljárás ellen. A levelet átadtam Tímár Gábornak, a Vagyonkezelő Bizottság elnökének és Várkonyi Imrénének, a Vagyonkezelő Iroda Lakásügyi Csoportja vezetőjének. Ezt követően velük megbeszélést tartottunk, melyen a következőkben állapodtunk meg.

A felmérés ideje alatt a Dzsumbujt nem veszi körül rendőrkordon, amennyiben mégis ragaszkodik az Önkormányzat a rendőrök jelenlétéhez, javasoltam, hogy a rendőrök a felmérés ideje alatt ne tartózkodjanak a telep területén, hanem az Illatos úti rendőrőrsön várakozzanak. Ez úgy tűnt, kivitelezhető.

A Bohus Kft. őrző-védő munkatársai nem vesznek részt a felmérésben, nem mennek be lakásokba, hanem a telep udvarán tartózkodnak a felmérés ideje alatt.

A felmérés időpontjáról tájékoztató jellegű információt adhatunk a lakóknak, publikus, hogy november első hetében lesz az adatfelvétel, „puhán kezelendő a kérdés" – mondta Tímár Gábor.

1999. november 1-jén, délután a mellékelt papírt kitettük a telepen és az irodánk ajtajára. Várkonyiné telefonon tájékoztatott, hogy a felmérés másnap reggel 7 órakor kezdődik.

November 2-án reggel 7 órakor megjelentek a telep udvarán az önkormányzat dolgozói és a Bohus Kft. emberei és három rendőr.

Szombath Tiborral csatlakozni szándékoztunk a csoporthoz, de azonnal kiderült, hogy nem tartanak igényt a közreműködésünkre, „ha akarunk, mehetünk velük, de nem kérdezhetünk", és a Bohus Kft. alkalmazottai is részt vesznek a felmérésben, a korábbi megállapodásunkkal ellentétben bemennek a lakásokba, és adatlapot töltenek ki. A felmérés dokumentumaiba nem tekinthettünk bele, mert az „belső anyag" – mondta Soósné (lakásosztály).

Ezek után a kollegákkal megállapodtunk abban, hogy ilyen feltételek mellett nem kívánunk részt venni az akcióban.

Németh Józsefné (önkormányzati képviselő) kora délelőtt érkezett a telepre, neki is elmondtuk a módszerekkel kapcsolatos fenntartásainkat.

Ezután megpróbáltam telefonon elérni azokat, akikkel korábban megállapodtunk a felmérés lebonyolításának körülményeiről. Kiderült, hogy Tímár Gábor nem tud a megváltozott helyzetről semmit, meggyőződése volt, hogy minden úgy zajlik, ahogyan elterveztük. „Sajnos ezt már nem lehet leállítani." – mondta Tímár Gábor, aki tervezte, hogy kilátogat a telepre a felmérés idején, de munkahelyi elfoglaltsága miatt ezt sajnos nem tudta megtenni.

A Várkonyi Imrénével folytatott telefonbeszélgetésben nem kaptam érdemi választ kérdéseimre.

Pál Tibor (szociális ügyekért felelős alpolgármester) sajnálkozását fejezte ki, hogy ilyen „szerencsétlenül sikerült" ez a dolog. „Most már nem lehet mit csinálni" – mondta. Hosszasan beszélgettünk a felmérés etikai vonatkozásiról. Az alpolgármesterrel folytatott beszélgetés során felvetődött az a kérdés, hogy az ilyen módon megszerzett adatok mennyiben fognak valós információkat tartalmazni, és biztosított bennünket arról, hogy a feldolgozás során feltétlenül számítanak közreműködésünkre.

A munkatársaimmal arra jutottunk, hogy csak az önkormányzat részéről a megállapodásunkban érintettek tájékoztatása után fordulunk a nyilvánossághoz.

Időnként kinéztünk a telepre, és dél körül meglepődve tapasztaltuk, hogy a felmérés véget ért, a felmérők elmentek. Közben a telefonbeszélgetésekből kiderült, hogy aznap délután kettőkor lesz a Vagyonkezelő Bizottság soron következő ülése. Fontosnak tartottam, hogy a bizottságot tájékoztassam a történtekről, Tímár Gábor helyt adott kérésemnek, hogy a bizottság napirend előtt meghallgassa a tájékoztatómat. (A bizottsági ülés jegyzőkönyvében megtalálhatók az elhangzottak.)

Az ülésen Németh Józsefné, a Dzsumbuj önkormányzati képviselője is elmondta a jelenlévőknek saját benyomásait a felmérésről, kiemelte, hogy az események csendben, rendben zajlottak le, atrocitások nélkül. Másfelől nem értette, hogy miért nem vettünk részt a felmérésben, és pozitívumként említette, hogy rendőrkordon helyett csak három rendőr volt a telepen. Ezt követően heves vita alakult ki, a felszólalók semmi kivetnivalót nem találtak a felmérés módjában, korábban hasonló módszerrel végzett adatfelvételek sikerességére hivatkoztak, igazolandó az eljárás jogosságát. (Lásd jegyzőkönyv.)

„Ha már bántani akarjuk egymást, akkor..." kezdte Puskás László hozzászólását az általunk kitett plakáttal kapcsolatban, melyben tájékoztattuk a lakókat, hogy az

adott héten keddtől lesz a bérleményellenőrzés. A szöveget pontatlanul idézve a felmérés részleges sikertelenségének okaként a lakók tájékoztatását jelölte meg. Az ülésen óriási felzúdulást váltott ki a hozzászólása, a résztvevők egy emberként helyeselték a megállapítását. Puskás László véleménye szerint pont az a 20–40% nem volt otthon, akiket kerestek, akik rombolják a telep életét. Pontosítottam a plakát szövegét, és elmondtam, hogy a már fent említett megállapodás szellemében jártunk el. Ezt Tímár Gábor is megerősítette, kiegészítve azzal, hogy nem szerencsés a „kedd" szó szerepeltetése a szövegben. Ez utóbbit én is elismertem, de annak a felelősségét elutasítottam, hogy a Dzsumbuj Help munkatársai által hétfő délután, tehát a felmérés előtti napon kiragasztott plakát miatt hiúsult volna meg a telep teljes felmérése. Ez semmilyen hatással nem volt a jelenlévők már kialakult véleményére.

Szerintünk a rendőrök, illetve a Bohus Kft. embereinek jelenléte sokkal inkább elriasztotta az embereket.

„Ha így ki volt írva az időpont, nem csoda, hogy nem voltak otthon. Pedig mennyi pénzt kidobtunk... Hát már nem is tudom, ezek után hogyan álljak hozzá ehhez a lakáspályázathoz." Fogalmazta meg dr. Melly Flávia (Szociális Bizottság) markáns véleményét.

Többször kifejezésre juttattam azt a ***reményemet****, hogy a bérleményellenőrzéstől függetlenül a Dzsumbuj lakáspályázatra vonatkozó ígéretet az önkormányzat továbbra is napirenden tartja.*

Életképek a telepen a felmérés idején

Kora reggel az ablakunkból kinézve egy négytagú családot láttunk az épületek mögé szaladni, a szülők egy-egy félig alvó, pizsamás gyereket cipeltek.

Az óvodában aznap kétszer annyi gyerek volt, mint más napokon szokott, az egyik gyerek elmesélte, hogy „a rendőr bácsi ébresztette őket fél nyolckor."

Két gyerek, akik hozzánk járnak klubra beköszönt az irodánk ablakán iskolatáskával a hátán, és megkérdezte, hogy „miért vannak itt a rendőr bácsik?"

Az egyik lakó mondta a felmérés után: „... nem vagyunk mi bűnözők, hogy rendőrt küldjenek ránk."

Egy másik lakó sírással küszködve mondta: „arrogáns hangon fenyegettek", „feljelentenek, hogy lopom az áramot", „elvágják a vezetéket", „elintézik, hogy a csatolásomból ne legyen semmi."

A történethez hozzátartozik, hogy amikor a kérdezők számára világossá vált a család helyzete, elnézést kértek az asszonytól.

Puskás László délelőtt, a telepen arra a kérdésünkre, hogy mi az önkormányzat célja a bérleményfelméréssel, azt válaszolta: „megtudni, ki önkényes, ki nem az." Amikor az ily módon megszerzett információval kapcsolatos további célokra kérdeztünk rá, pontosított: „kitakarítani innen azt, aki nem idevaló."

A Dzsumbuj Help munkatársai nevében

Kecskés Éva
Központvezető

Budapest, 1999. november 4.

A bérleményellenőrzés leglényegesebb következménye az volt, hogy sajnos a kislakás-pályázat ettől a perctől meghalt, kimúlt, soha többet nem vette senki komolyan az illetékesek közül. A telep gyorsan kiheverte a félnapos inváziót, nem ez volt az első ilyen eset. Az eredményekről soha nem tudtunk meg semmi lényegeset, viszonyunk a fenntartónkkal kissé hűvösebb, egyszersmind óvatosabb lett. A team azonban ennél az eseménynél csiszolódott össze igazán. Azonos értékrendet képviselve, abszolút egységesen lépett fel a társaság.

Szükségszerű, hogy a Szociális és Egészségügyi Bizottsággal volt a leggyakoribb és legintenzívebb az együttműködésünk. A kerületi

családsegítő részéről a szolgálatvezetőt szokták meghívni, de nem sokkal a munkába állásom után a telep önkormányzati képviselőnője, Németh Józsefné (Erika) elintézte, hogy a Bizottság állandó meghívottja legyek. Alapvetően jó volt a kapcsolat a Bizottság és a Dzsumbuj Help között, ami nem kis részben az elnök asszonynak, Huber Bélánénak volt köszönhető, mellette pedig az akkori szociális, oktatási, és egészségügyi területen dolgozó alpolgármesternek, Pál Tibornak. Huberné, Bea végtelen tapintattal és humánusan kezelte a felmerülő konfliktusokat, ahogyan a Bizottság elé kerülő ügyeket is. Azért persze itt is mindig lehetett tudni, hogy „ki fújja a passzát szelet".

„Dzsumbuj HELL"

Tűcsere

Az egyik táboroztatás során a lefoglalt vasúti kocsi két végén, a helyünket biztosító cédulán ezt olvastuk: Dzsumbuj Hell, megrendelő. Évekig derültünk azon, hogy mennyire a fején találta a szöget a MÁV. (hell=pokol.)

A Dzsumbuj Help megnyitása után kis ideig működött tűcsere, de valami miatt abbamaradt. Feltétlenül szerettem volna ismét elérhetővé tenni ezt a szolgáltatást, de sajnos éppen ebben az időszakban szigorították a „drogtörvényt". Ennek értelmében, ha valaki úgy akarta, akár a szerhasználat ösztönzésének is felfoghatta a vonatkozó passzust, ezért első körben, a működtető önkormányzat nem adott engedélyt. Az összes egyéb feltételt megteremtettük, de a testület nem kívánatosnak minősítette az ártalomcsökkentésnek ezt a módját, dacára annak, hogy négyszemközti beszélgetéseken alapvetően elfogadták a szakmai érveket. Egy újabb, erőteljesebb lobbihadjáratot indítottunk. A történet dzsumbujos vonatkozásainak illusztrációjaként egy 1999. 10. 07-én kelt feljegyzés néhány részletét érdemes felidézni, amelyet a Szociális és Egészségügyi Bizottságnak írtam:

Tisztelt Bizottság!
„... A Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ megalakulása óta küszködik a telep életét jellemző, nehezítő jelenségekkel. Egyetlen érintőleges mondattal jellemezném csupán a kaotikus lakásviszonyokat (jogilag és szociálisan), a kis alapterületen történő összezsúfolódást, az ebből fakadó kriminalitást, az életformává vált munkanélküliséget (iskolázatlanság talaján), a kisgyerekek elképesztő szocializációs hátrányait, és a legszembetűnőbb devianciát, a lágy drogozást valamint a kissé rejtettebb kemény kábítószer használatot.

Előterjesztésünk ez utóbbiról szól.

Mint ismeretes, az 1998-ban nagy vitát kavaró úgynevezett tűcsere-programmal már foglalkozott a Bizottság, és minden olyan szervezet (ÁNTSZ stb.), akiknek állást kellett foglalnia a témában. A dolog sajnos mit sem veszített aktualitásából, mert ugyan a drogtörvény szigorítás életbe lépett, de szinte semmilyen visszatartó ereje nincs.

Némi óvatosság tapasztalható volt tavasz környékén – nem volt annyi ráutaló szemét a telepen (eldobott tűk, fecskendők) – de ez már a múlté. A házmesterek szerint reggelente bizonyos folyosókon „söpörni" lehet az eszközöket, ami nyilván túlzás, ám mi, a Dzsumbuj Help munkatársai is rendszeresen látjuk a tűket, fecskendőket gátlás nélkül szétdobálva az udvaron, a Pince klubunk előtt, a játszótéren.

Csak remélni lehet, hogy nem olyan tűvel szúrja meg magát egy kisgyerek játék közben, amely a hepatitis valamelyik vírusával fertőzött, hiszen nem titok, vannak vírushordozók a telepen. A hepatitisnek minden formája fellelhető, a legsúlyosabb C is.

Belátjuk, hogy a prevenció egyik legalacsonyabb szintje a „tűcsere" hiszen nem oki kezelést és megoldást eredményez.

... a mi kereteink egyelőre ennél többre nem adnak esélyt, a riasztó fertőzésveszélyre pedig lépnie kell egy magát valamire tartó szociális intézménynek. Azonban úgy gondoljuk, ezek csak kezdeti lépések lehetnek, a tűcsere magával kell, hogy hozza a szűrés és esetleges elvonás lehetőségét is. Ez utóbbi már speciális szakértelmet kíván, igénybevételéhez a Soros Alapítvány által támogatott C.A.T. Drogprevenciós Alapítvány minden segítséget felajánlott, de a közös munka megkezdéséhez első körben az Önök támogató javaslata és jóváhagyása szükséges.

A szakemberek körében is vita folyik, hogy a tűcsere ártalomcsökkentés-e, de esetünkben nem érdemes szemantikai fejtegetésekbe bonyolódni. Olyan prevenciós eljárásról van szó, amely a szűkebb és tágabb környezet megóvását célozza, a használt tűvel terjedő fertőzések kialakulását akarja megakadályozni. Fontos leszögezni, hogy ha nincs tűcsere, akkor is kábítószereznek az érintettek. A sorrend úgy van, hogy előbb válnak szerhasználóvá és utána élnek az esetleges steril tűcsere lehetőségével. Attól, mert egy ilyen lehetőség szem előtt van, nem lesz több kábítószer élvező. Az okok egészen máshol – szociális, pszichológiai, kulturális és egyéb tényezőkben – keresendőek.

Magyarország mindig is „kullogott" az események után drog-ügyben. Először volt a teljes tagadás, akkor is, amikor bizony már tudott volt előfordulása. Aztán hosszasan ringatta magát a hivatalos álláspont abban, hogy mi csupán tranzit ország vagyunk és az is maradunk. Napjaink közvéleményét is nehéz meggyőzni, hogy ha nem veszünk tudomást egy jelenségről, attól az még sajnos létezik.

Visszatérve a Dzsumbujban történő tűcserére: a telep sűrű hely mindenféle szempontból. Némi idő kell a használt tűvel terjedő fertőzések megjelenéséhez. Ha azonban ez megtörténik, nincsenek illúzióink, hogy robbanásszerű és igen rapid lesz.

ÁNTSZ vonatkozásában engedéllyel és teljes támogatottsággal rendelkezünk.

Problémát a hely kijelölése okoz, ahol a konkrét tevékenység zajlik. Használt tűért cserébe sterilt kap az ügyfél, a használt pedig egy lezárt, veszélyes hulladék tárolására szolgáló edénybe kerül, amelyet aztán az arra kijelölt cég megsemmisít. A helyre vonatkozóan a jogszabály nem rendelkezik egyértelműen. Az biztos, hogy utcai szociális munkás igazolvánnyal rendelkező szakember végezheti a tevékenységet, akár közterületen is. A Dzsumbujnál figyelembe kell venni az ún. gettó jelenséget, nevezetesen, ha nem a közvetlen környezetükben van az elérhetőség, akkor nem veszik igénybe. Tehát vagy bent a telepen, vagy attól 50–100 méteres körzetben kell kijelölni a helyet. Végiggondolva a lehetőségeket, pillanatnyilag nincs jobb ötletünk, mint a Dzsumbuj Help Közösségfejlesztő Központ valamelyik helyisége, beleértve az irodától távolabb – a B épületben – található Pince klubot is. Ez utóbbiban lenne talán a legszerencsésebb, hiszen itt nincs óvoda, ide elsősorban a nagyobbak járnak, a telep közepén van.

Ha következetesen betartott szabályok mentén (egy adott napon, késő délutáni vagy kora esti időpontban, és csak akkor, utcai szociális munkás végzi stb.) biztosítjuk a lehetőséget, felvállalható a dolog. Ennek megítélésében feltétlenül számítunk a Bizottság véleményére!

...Tisztelettel a Dzsumbuj Help munkatársi közössége nevében:

Bp. 1999. 10. 07. *Kecskés Éva központvezető"*

Sokkal jobb érveket most sem tudnék mondani. Illetve mégis. Amit itt megjósoltunk, azt a következő évek szűrési tapasztalatai sajnos teljes mértékben alátámasztották. Első alkalommal a megszűrt emberek 16 százaléka bizonyult hepatitiszesnek, többségében C-snek. A második szűrés sem hozott pozitívabb eredményt (erről még írok részletesebben). Mindenesetre a fertőzöttek túlnyomó többsége volt, vagy jelenleg is drogos. Vírushordozó kicsi gyermekekről is tudunk a telepen, akik már így születtek. Mégis, a fenti levél tárgyalása során még nagyon megoszlott a Bizottság tagjainak a véleménye. Az egyik bizottsági tag (nyugdíjas mentőorvos) teljesen elfogadhatónak ítélte a tűcserét, s egyetértett közegészségügyi érveinkkel. Voltak azonban olyanok, akik szerint a tűcsere egyenlő a szerhasználat pártolásával, és adott esetben minden magyar bíróság elítélne engem amiatt, hogy közintézményben ilyen liberális technikát engedek alkalmazni. Szóba került a megengedő Hollandia, mint egyáltalán nem követendő példa, holott ezzel az egész kérdés semmilyen módon nem függ össze. Summa summarum e bizottsági ülés után még majdnem egy évnek kellett eltelnie, amíg végül az alpolgármester engedélyt adott a tűcsere intézményére és bonyolítására.

Ma már egészen jó eredmények mutatkoznak, amiről egyébként több publikációt jelentetett meg a tűcserét kezdő és ma is végző Kun Gábor szociális munkás kollégánk, aki egyetemista korában gyakornokunk volt a Dzsumbuj Helpben.

Más szempontból azonban ijesztő tendenciák mutatkoznak az utóbbi időben. Néha az a kényszerképzetem, hogy a drogozás és következményei miatt sorvad el a telep maradék embersége.

A legszörnyűbb trend, hogy némelyik többgyermekes anya is narkózik, sőt, nem egy esetben dílerként vesz részt az üzletben. Nagyon rossz érzéssel gondolok arra, hogy számukra egyformán nagy gond a gyerekek mindennapi betevője és a saját mindennapi belövése. Igaz, ez egyelőre csak morbid szóvicc, most még a tablettázás elterjedtebb, mint a belövés. Talán.

1998-ban, amikor elkezdtem a Dzsumbujban dolgozni, elsősorban a szipuzás jelentette a szerhasználatot. Már ezzel sem tudtunk mit kezdeni, ráadásul mindenkit sokkolt a telepen bolyongó, zacskóval tántorgó fiatalok, szinte még gyerekek látványa. A szemünk előtt zajlott le a folyamat: körülbelül egy-másfél év leforgása alatt elkopott a szipuzás, és tömegesen átszoktak a drágább, rafináltabb szerekre. Nagyon ritkán előfordul még egy-egy zacskó, de csak azoknál, akik nem elég ügyesek az erősebb anyagra valók előteremtésében. Néha nyugtatókat vesznek, és alkohollal erősítik a hatást. A receptet, illetve tablettákat olyan betegektől veszik, akiknek indokoltan írja fel az orvos.

A szer zsarnokság alatt tartja a használóját, először lopni kell miatta, azután már bármi áron – a gyerekek ellátása helyett is – hozzá kell jutni. Ismerve a telep módszereit, előbb-utóbb a gyerekek is rá fognak szokni és kész a továbbhagyományozódás képlete. Gyermek-bántalmazás, veszélyeztetés, hatóság. Itt azonban kell is az utóbbi, nincs mese!

Joggal kérdezheti bárki, hogy miért nem tettünk lépéseket a drog-prevenció ügyében. Azért, mert nem értünk hozzá, és mert ehhez a kapacitásunk sem elég. A speciális problémákat arra kiképzett szakembereknek kell kezelniük, professzionális módszerekkel. Valamilyen látszattevékenységgel kapargatni a jelenség felszínét meglehetősen értelmetlen. Több kezdeményezés elindult az egyik, a kerületben dolgozó drogkezelő céggel, de átütő eredmény, sőt, igazi együttműködés sem született. Úgy tűnt, a tűcserét végző Drogprevenciós Alapítványon kívül egyetlen cég sem akart komolyan jelen lenni a telepen.

Ambrus Péter már emlegetett könyve végső soron a telepen tetten érhető alkoholfogyasztási szokások köré szerveződik. Ma pedig már szinte lépten-nyomon a drogproblémáról hallunk, különösen a gyerekek, a kamaszok szerhasználata borzolja a kedélyeket. Még a lát-

szatát is szeretném elkerülni annak, hogy bagatellizálom a problémát, hiszen nagyon is katasztrofális a tendencia. Csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az új pótszer nem söpörte el a régit. A test és személyiség rombolásának lehetőségei pusztán kibővültek, és nem átalakultak. Az alkohol a telepi életforma része, de a sok egyéb borzalom mellett kisebb jelentőséget tulajdonítunk neki, mint korábban, 15–20 éve. Pedig e vonatkozásban szintén durvult a helyzet Ambrus leírásához képest. Az ő megfigyelései szerint a '80-as évek elején nagyon szigorú, íratlan szabályok kanalizálták a lakók alkoholhoz fűződő viszonyát. Ha például a gyermekes férfiak rendszeresen elitták a fizetésüket (hja, akkor még volt munkájuk, fizetésük), ezzel kivívták a telep haragját és büntetését. Így ír erről a könyv:

> „Azzal is tisztában vannak, hogy az alkohol szolgálja a társadalom intézményeinek a legjobb ürügyet arra, hogy nap mint nap a legkülönbözőbb hatóságok hatoljanak be a telep életébe, és fosszák meg őket gyermekeiktől, férjeiktől vagy barátaiktól. Éppen e megfontolások alapján a telep sokkal inkább eltitkolni szeretné, semmint nyilvánosságra hozni belső ivási szokásait. Így tehát a túlfogyasztás elleni harcban nemcsak hogy saját magukra vannak utalva, hanem mindent elkövetnek, nehogy külsőleg 'megsegítsék' őket.
>
> ... *Az alkoholistává nyilvánítás,* mint társadalmi megbélyegzés és a külső előítéletes társadalomnak való kiszolgáltatás igen veszedelmes és kétélű fegyver. Hiszen nemcsak az előítéleteket erősíti, nemcsak nyílt beavatkozást jelent a telep életébe, de még jobban szétzilálhatja a családi viszonyokat, valódi nyomorba taszíthatja a családokat, és evvel a hatósági beavatkozások láncreakcióit indíthatja el."

Ma már ilyesfajta „tudatosságról" szó sincs. Nemigen érdekel senkit, mi történik akár a szomszédban is. A gyermekeket természetesen most is féltik, de inkább megetetik őket, fenyegetőznek a „gyámmal", de hathatós segítséget, vagy legalább valami jelzést arról, hogy ez így nincs jól, nem kap a szenvedő család. Mindez a drogra is vonatkozik.

A nők alkoholizálásával kapcsolatban is sokkal érdektelenebb a telep, mint a fent idézett időkben. Nem egy nagymama korú, és valóban

nagymamaként élő asszonyt ismerünk, aki gyakorlatilag naponta részeg. Ráadásul zilált és jövőtlen életet élnek. Általában hajléktalanok, ami azt jelenti, hogy a Dzsumbujban önkényes lakásfoglalók. A drogos anyákról még inkább „megvan a véleményük" a lakóknak, de közülük senki nem gondolja komolyan, hogy a telepnek, a közösségnek lehetne dolga ebben az ügyben. Néha szólnak nekünk, ha már felháborítónak találják a gyerekek veszélyeztetését, gyakran azonban még itt is tetten érhető az önös érdek. Így fordulhatott elő, hogy egy drogos anya egy alkoholista anya gyerekeit akarta intézetbe, átmeneti gyerekotthonba, vagy bárhová elvitetni, miközben mi pontosan tudtuk, hogy a drogosnak a lakásra fájt a foga, mert fülke-szomszédok, és csatolásra akarta megigényelni az alkoholizáló nő lakását. Zárójelben jegyzem meg, hogy amikor „tiszták", mindketten jó és önfeláldozó anyák, s mindketten kemény harcokat vívtak a lakásért, a felszínen maradásért.

Dzsumbuj Egyesület – belépünk a civil szférába

Amint megszilárdítottuk pozícióinkat a telepen, egyre többször merült fel bennünk annak gondolata, hogy célszerű volna valamilyen civil szervezetet létrehoznunk. Egyrészt rengeteg olyan feladat adódott, amely meghaladta a létszámbéli képességeinket és az anyagi helyzetünket, másrészt így kiestünk a pályázati lehetőségekből, mert a számunkra legkedvezőbb tartalmúakat zömében civil szervezeteknek írták ki. Önkormányzati fenntartású közintézményként nehezen jutottunk plusz támogatásokhoz. A kérdés az volt, hogy alapítványt vagy egyesületet hozzunk-e lére. Ezt is a pénz döntötte el. Az egyesület létrehozásához nem kell alaptőke, elég az alapító tagok tagdíjbefizetéseiből befolyó, csekély összeg a kezdeti költségekre, s a megalakítás adminisztrációja is viszonylag egyszerű. Emellett döntöttünk tehát. Az ötlet kivitelezésében sokat köszönhetünk a Közösségfejlesztők Egyesületének, és egyik munkatársuknak, Kovács Editnek. Edit mindent tud az egyesületek megalakításáról és működtetéséről, azóta is nagyon sokat segít, köszönet érte.

Nem találtunk mindenkinek tetsző nevet, ezért „munkanévként" – nagy fantáziával – Dzsumbuj Egyesületként jegyeztettük be magunkat. Azóta is ez az egyesület neve.

A Dzsumbuj Egyesület, mint civil szervezet, és a Dzsumbuj Help mint közintézményként első perctől kezdve számtalan ponton kapcsolódott össze, vagyis a két szervezet közötti határok elmosódtak. Az egyesület alapító tagjai többségben mi magunk, a Családsegítő alkalmazottai voltunk. Csatlakozott hozzánk néhány, a munkánkkal szimpatizáló ember, például az akkori szupervizorunk. A pályázatokban vállalt tevékenységeket zömében a Help munkatársai végezték, a szükséges eszközöket viszont az egyesületi támogatásokból finanszíroztuk. A külsős szakemberek – akikre már nagyon nagy szükség volt – tiszteletdíját szintén az egyesület biztosította, tehát ha úgy tetszik, a Családsegítőhöz semmi közük nincs. Számunkra a kezdeti időszakban nem okozott különösebb gondot ez a skizofrén helyzet. Segítette az ügyek átlátását az a tény, hogy egy személyben voltam központ-

vezető és egyesületi elnök. Ismét modelleztük a Dzsumbuj mindenből mindenbe átfolyó életét.

Az egyesület megalakításánál leszögeztük, hogy a szervezetet kifejezetten a Dzsumbuj Help munkájának megkönnyítésére, anyagi nehézségeink megoldására hozzuk létre. A későbbiekben azonban az egyesület tagjainak egy része nagyobb önállóságot szeretett volna biztosítani az egyesület számára. Amennyire törvényszerű ez a tendencia, annyi nehézséget okoz a mindennapokban. Az egyesület utánam következő új elnöke gyed-en van, a Dzsumbuj Help új vezetője viszont, hiába van jelen a telepen, sok ügyet nem tud a kellő időben lebonyolítani, mert nem jogosult a számlák, papírok aláírására. Azok az intézmények, amelyekkel mindig is együtt kellett működni, még nem „tanulták" meg, hogy nem elég a Dzsumbuj Help vezetőjét keresni bizonyos ügyek elintézéséhez. A kettős vezetés nem egyszerűsíti a mindennapok menetét, de előbb-utóbb be kell állnia annak a rendszernek, amely optimalizálhatja a jelenlegi helyzetet.

A Dzsumbuj Egyesület tevékenysége

Tudtuk, hogy első pályázatunk, amelyet egyesületként adunk be, nyerni fog. A Soros Alapítvány szerette volna a telepet rajtunk keresztül támogatni, illetve egy modell-kísérlet keretében megvizsgálni annak lehetőségét, hogy egyéb szegénytelepeken is működtethető-e hasonló segítő hely, s ha igen, milyen koncepcióval, milyen prioritásokkal, miként lehet elkerülni a Dzsumbuj Help financiális és szervezési hibáit. Az utóbbi szempontok az évek során elveszítették fontosságukat, gyaníthatóan a Magyar Soros Alapítványnál bekövetkezett változások miatt. A civil szféra legnagyobb sajnálatára a Soros Alapítvány a maga támogatási rendszerével alapvetően kivonult Magyarországról. Ma már csökkentett létszámú stábbal, és erősen szűk keresztmetszetben, kevés programot futtat. Végül is célzottan a Dzsumbuj számára született meg a „Modellkísérlet a Dzsumbujban. Leszakadó gyermekek komplex egészségügyi ellátása" című pályázat, 2001-ben.

Együttműködés a Soros Alapítvánnyal

Pályázati programunk három részből állt. Az első rész a korábban már említett cenzus, a második a szűrés, a harmadik a gyerekprogramokat, legfontosabbként az óvodát tartalmazta. 2002-ben újra pályáztunk az Alapítványnál, most már csak az óvodai program folytatására.

Bár első pillantásra úgy tűnhet, nehezen préselhető bele a „Leszakadó gyermekek..." pályázatba egy kérdőíves felmérés, mégis, a Soros Alapítvány munkatársai és a kuratórium tagjai számára egyértelmű volt, hogy valóban nem lehet semmit elkezdeni anélkül, hogy tudnánk, kiknek és miért akarunk programot csinálni. A „hogyan" nem elég. Ezért döntöttünk úgy, hogy először adatokat gyűjtünk a teljes telepi népességről, s következő lépésként felmérjük az ahhoz hozzájáruló felnőttek egészségi állapotát. A gyerekeket nem tettük ki egy orvosi vizsgálattal járó izgalomnak. Bonyodalmas lett volna megszerezni a szülőktől az ehhez szükséges beleegyezést, de minderre nem is volt szükség, mivel a telepen gyakorlatilag minden gyereknek van háziorvosa, akivel a Dzsumbuj Helpnek is jó a kapcsolata. Az orvos az adatokat átnézve megállapította, hogy a gyerekek megkapják a kötelező védőoltásokat, és benyomása szerint a szülők nem hanyagolják el a kicsikkel kapcsolatban az ilyen típusú teendőket. Nekünk is az volt a véleményünk, hogy a gyerekek egészségét leginkább a méhen belüli és a szülés körüli állapotok, a hiányos táplálkozás, az egészségtelen és zsúfolt környezet, a szocializációs hátrányok fenyegetik.

A „mikrocenzus" eredményei

A telepen élők – elvben minden telepi családra kiterjedő – összeírását neveztük mikrocenzusnak vagy „kiscenzusnak", mivel időben nagyon közel volt a 2002-es népszámláláshoz.

A kérdezés egysége a lakás volt. Válaszadónak elfogadtunk bármely, az adott lakásban élő nagykorút vagy majdnem nagykorút. Ki-

vételes esetben elfogadtunk egyéb, „jól informált" válaszadót is, ilyenkor természetesen csak a kérdések egy részére kaptunk értékelhető adatokat.

A kérdőív összeállításakor az egyik legfontosabb szempontunk – a pontosabb ismeretek megszerzésén túl – az volt, hogy a teleppel kapcsolatos álláspontunkat alkalomadtán számokkal is alá tudjuk támasztani. Azt gondoltuk, hogy ha a negatív vélekedéseket adatokkal alátámasztva is cáfolni tudjuk, akkor igazolni lehet a telepiek általunk megfogalmazott szükségleteinek jogosságát. Nagyon kíváncsiak voltunk arra is, hogy valóban szeretnének-e a lakók elköltözni a telepről, és hogy valós-e a házak lebontásának vágya.

Természetesen nekünk is voltak benyomásaink, feltételezéseink, amelyekről később sorra beigazolódott, hogy tévesek. A ténylegesnél alacsonyabbnak gondoltuk a csatolt lakások arányát, míg az összes lakás száma az önkormányzati információk alapján jóval magasabbnak tűnt. Mivel az önkényes beköltözők folyamatosan megoldhatatlannak tűnő gondot okoznak az önkormányzatnak, mi is elhittük, hogy arányuk a telepen élők között hasonló nagyságú, mint a tulajdonos által bemutatott probléma. Ez a feltételezés sem igazolódott.

Adataink 2001 februárjából származnak. Nagyjából másfél hónap alatt járták végig a telepet a Dzsumbuj Help munkatársai, kettesével. 317 lakásból 314-et sikerült lekérdeznünk. Ezek közül 271-ben laktak, 43 volt üres.

A 271 lakott lakásból 247-ben határozott vagy határozatlan időre szóló, érvényes bérleti szerződéssel rendelkező lakó és családja lakik. Ha az összes többi kategóriát összevonva azt feltételezzük, hogy mindenki más önkényes a telepen, akkor 23 lakásban élnek illegálisan. Ez kicsivel több, mint 8 százalék. Sokkal kisebb szám, mint amit rebesgettek, mi is többre számítottunk. Egy lakásról nem tudjuk, milyen a benne élők státusa.

A házak egységes kinézete és a lakások kicsinysége ellenére nagyon változatos csatolási formákat találtunk, aminek az az oka, hogy időnként a mosókonyhákat is feltörték, és a hatóságok, némi szigorkodás után engedtek a helyzet kényszerének, belenyugodtak ebbe. A házmesteri és a viceházmesteri lakások is színesítik a képet. Az összes lakás megoszlása a következő:

- 188 fülkelakás (60%), megközelítőleg 28 m²-es, szoba-konyhás, komfort nélküli,
- 104 csatolt (33%), két szomszédos fülkelakás és az általuk közrezárt WC összenyitásával kialakított, komfortosítható, illetve komfortosítandó kétszobás lakás,
- 6 házmesterlakás (2%), amelyek komfortos lakások saját WC-vel,
- 10 mosókonyhából kialakított lakás (3%),
- 4 összecsatolt fülke-mosókonyha (1%),
- 2, egyenként két összecsatolt mosókonyhából álló lakás (1%).

A lakások 63 százaléka (188+10) biztosan komfort nélküli, ezek a fülkelakások és a mosókonyhák. A telepen összesen 110 csatolt lakás van, ez a lakások 37 százaléka. A csatolt lakások esetében az önkormányzat a kiutalás feltételeként komfortosítást ír elő, tehát ezek a lakások elméletileg magasabb komfortfokozatúak. A lakások átépítésével sajnos sokan csak nagyon lassan haladnak, valószínű, hogy nem valósul meg minden esetben az előírt komfortosítás.

A telep lakói viszonylag fiatalok. Jóval több a gyerek, főleg a kicsi, és jóval kevesebb az idős ember, mint országosan. A középkorúak aránya az országoshoz hasonló.

Életkori megoszlás:

Életkor	Országos (%)	Dzsumbuj (%)
0–2 éves	2	8
3–16 éves	18	23
17–29 éves	20	20
30–49 éves	28	29
50 fölött	32	20
Összesen	100	100

A telepen a nők és férfiak aránya megegyezik: 49,7 százalék nő, 50,3 százalék férfi.

A 271 lakásban összesen 773 ember él, ez átlagosan 2,85 fő/lakás. Az arány magasabb, mint 1977-ben volt, (2,6 fő/szoba; Ambrus Péter adatai), bár akkor egy lakás még többnyire egy szobát jelentett.

A magyarországi és a Dzsumbuj-népesség összehasonlítása nemenként, életkor szerint (teljes lakosság és a nemek szerint korfa.):

	Lakosság		**Dzsumbuj**	
	Férfi	**nő**	**Férfi**	**Nő**
0–4 év	5,4%	5,1%	10,3%	10,4%
5–9 év	6,4%	6,1%	10,3%	10,4%
10–14 év	6,6%	6,3%	9,3%	6,3%
15–19 év	7,0%	6,7%	6,9%	7,0%
20–24 év	9,1%	8,7%	7,5%	7,0%
25–29 év	8,1%	7,8%	6,9%	8,3%
30–34 év	7,1%	6,9%	9,3%	7,6%
35–39 év	6,4%	6,3%	7,7%	8,3%
40–44 év	7,7%	7,9%	7,5%	5,2%
45–49 év	8,1%	8,6%	5,7%	6,8%
50–54 év	6,6%	7,2%	4,9%	5,5%\
55–59 év	5,7%	6,8%	2,8%	2,6%
60–64 év	4,5%	6,1%	3,1%	4,4%
65–69 év	4,1%	5,9%	2,6%	2,1%
70–74 év	3,3%	5,4%	3,1%	3,1%
75–79 év	2,3%	4,4%	0,5%	2,6%
80–84 év	0,9%	1,8%	0,0%	1,0%
85–89 év	0,6%	1,4%	0,0%	0,0%
90– év	0,1%	0,4%	1,8%	1,3%

A telepen 263 kiskorú él, ez a népesség 34,4 százaléka, szemben a budapesti átlaggal, ami 14,2 százalék. A kiskorúak igen magas aránya kiemelten fontossá tesz minden olyan programot, amely az életminőségük, az életkilátásaik javítását szolgálja. Ez az adat támasztja alá leginkább programjaink szükségességét. Családonként egy gyerek, csak a gyermekes családokat figyelembe véve pedig kettő az átlagos gyerekszám.

Gyerekszám a gyerekes családokban, országos és Dzsumbuj-átlag

Gyermekek száma	Háztartások országosan (%)	Háztartások a telepen (%)
1	46	47
2	40	24
3 és több	14	29

(KSH 2000)

Mint látható, a három- és többgyerekes családok aránya jóval magasabb a telepen, mint az országban, és ez a tendencia feltételezhetően nem fog változni, mivel a telepi népesség nagyon fiatal.

Az igazán nagy családokból – amelyekben 5–6 gyerek van – nincs sok a telepen sem, az adatfelvétel idején összesen hét volt. Azóta emelkedett valamelyest ez a szám, s a sok szülőképes korú fiatal okán további emelkedés várható.

A telepen az egy lakásra jutó átlagos lakószám 2,85. A roma népesség esetében ez a szám 3,70 fő/lakás, a nem romáknál 2,42. Ezt magyarázza a viszonylag sok nem roma egyedülálló idős, illetve gyermektelen házaspár, valamint a fiatalabb átlagéletkorú roma népességre jellemző több gyerek.

A tanköteles korúak túlnyomó többsége tanuló, a tanulók aránya 18% (135) és a 7–16 év közöttiek aránya 17% (128) nagyjából megegyezik, ebből pedig az következik, hogy nem sokan járnak 16 éves koruk után iskolába. Viszont feltételezhető, hogy aki tanköteles korú, az iskolás is, bár ismerünk néhány kivételt. Az óvodások aránya 8%, valamivel magasabb, mint a 3–6 évesek aránya, amely 7%, feltehetően azért, mert vannak olyan gyerekek, akik iskolaéretlenség miatt tovább maradnak az óvodában.

35 olyan lakó van a telepen, aki 1945 előtt költözött a Dzsumbujba, őket tekinthetjük „őslakos"-nak.

Tapasztalataink szerint a legváltozatosabb együttélési formák lelhetők fel a Dzsumbujban, elsősorban egzisztenciális, anyagi okok miatt. Ennek ellenére a korábbi feltételezéseinkkel szemben a lakások túlnyomó többségében, 97 százalékban (264) egy háztartás van, 3 százalékban (7 lakás) két háztartást találtunk, többet sehol sem. E számok mögött feltételezhetően az a jelenség áll, mely szerint az

együtt, egy lakásban lakó emberek, még ha semmilyen értelemben sem egy család tagjai, „közös kasszán" vannak, mivel így gazdaságosabb, kivéve, ha nagyon konfliktusos a kapcsolat, és ez nem pusztán átmeneti állapot.

A telepen élőknek mintegy 20 százaléka nem tud felmutatni legális megélhetési forrást, az emberek 13 százaléka alkalmi munkavégzésről számolt be. Tapasztalataink szerint az alkalmi munkából élők jelentős része nem kap olyan bejelentett munkát, amelyből meg tudna élni. Emögött egyrészt az alacsony iskolai végzettség, másrészt az egészségi állapot, gyakran a sok gyerek, és sajnos a származás áll.

A telepen a nyugdíjasok, illetve a nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma 145, ez az összlakosság 19 százaléka. Bejelentett munkája a lakók 16 százalékának van. Regisztrált munkanélküli 3 százalék, nem regisztrált munkanélküli szintén 3 százalék.

A 16 és 39 év között lévő nők száma 136, ez a telepen élő nők 35,4 százaléka. Őket tekinthetjük szülőképes korúnak, ebből következően várható, hogy az országos tendenciával ellentétben a Dzsumbuj tovább fiatalodik az idő múlásával.

A 16 évesnél idősebbek iskolai végzettsége a telepen: 19 százalék nem fejezte be az általános iskolát, 8 osztályt végzett 53 százalék, szakmunkásképzőt végzett 15 százalék, érettségizett 7 százalék, felsőfokú végzettsége 1 százaléknak van. (5 százalékról nincsenek adataink.)

Adatgyűjtésünk egyik fő célja az volt, hogy megtudjuk, a lakók milyen arányban ragaszkodnak a telephez, s hányan költöznének el, ha módjukban állna.

A lekérdezett 271 lakásból 22-ben lakik olyan család, amelyik a telepen szeretne élni akkor is, ha volna lehetősége elköltözni innen, közülük tízen 62 év felettiek voltak. A maradni akarók 86 százaléka a közvélekedéssel ellentétben bérlő.

A telepen élők alapvetően vállalják etnikai hovatartozásukat, mindössze 4 százalék volt az eltérés a saját besorolás és a kérdezők megítélése között. Mivel az eltérés statisztikailag nem jelentős, feljogo-

sítva éreztük magunkat, hogy a továbbiakban a saját megítélésünket vegyük alapul, hiszen a kérdezettek megítélése a külvilágban is hasonló.

A fentiek alapján a telepen élők 40 százaléka roma, 7 százaléka félroma, 49 százaléka pedig nem cigány származású. Nincs erre vonatkozó adatunk a telepen élők 4 százalékáról.

A 18 év alattiak 52 százaléka roma, 15 százalék félroma, és 30 százalék a nem roma. A kiskorúak között a vegyes kapcsolatból származók aránya kétszerese a telepi átlagnak, de a hat év alattiak között az arány még magasabb, 19 százalék.

A nyugdíjasok esetében ezek az értékek: 6 százalék roma és 93 százalék nem roma származású (1 százalék adathiány).

Szűrések

A Dzsumbuj egészségügyi, illetve járványügyi szempontból meglehetősen rossz helyzetben van. Ennek egyik oka maga a telepszerű építészeti megoldás, a sok, alacsony komfortfokozatú lakás és a zsúfoltság. Fontos szerepet játszik a telep általános elhanyagoltsága is, a sok üres lakás és az üresen álló, soha nem takarított, semmire sem használt pince, melyekben nincs lomtalanítás. A zsúfoltság és a rossz higiénés állapotok kedveznek a különböző betegségek rapid terjedésének. Első pillantásra feltűnő a telepen a mérhetetlen mennyiségű szemét, ami naponta újratermelődik. A telep játszótere, a házak közötti és a mögöttük lévő terület piszkos, rendezetlen. Ezek az állapotok kedvező feltételeket nyújtanak a különböző, fertőzéseket is terjesztő rovarok, rágcsálók (csótány, egér, patkány) és egyéb kártevők, élősködők számára. Ruhatetűről még nem kaptunk jelzést, de a csótányok folyamatos problémát okoznak, és a fejtetű is mindennapos a telep gyermek és felnőtt lakói között.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat már 1997-ben is szervezett tüdőszűrést, 2000 tavaszán ismét számíthattunk rájuk. Az általunk tapasztalt, gyakori intravénás drogfogyasztás miatt fontosnak tartottuk a hepatitisz- és HIV-szűrést is, azok számára, akik ezt igénylik. Sikerült is a kétfajta szűrést megszerveznünk, és egyszerre lebonyolítanunk. A szűrések ingyenesek voltak, a részvétel önkéntes.

Az itt nyert megdöbbentő eredmények alapján – melyek reményeink szerint nem reprezentálják a telep egészének állapotát, hiszen a megszűrtek 16 százaléka volt fertőzött hepatitis B-vel vagy C-vel, – feltétlenül szükségét éreztük annak, hogy folytassuk és kiterjesszük a szűrést, és hogy megfelelő egészségügyi ellátáshoz juthassanak, a vírushordozók, fertőzöttek, betegek.

Miután van némi rálátásunk a telep életére, joggal feltételeztük, hogy az ismertté vált tizenhárom hepatitis-fertőzött környezetében számíthatunk további fertőzöttekre is, tekintettel a telepre jellemző gazdag és intenzív kapcsolatrendszerre. Vannak ugyan elszigetelt esetek is, de a betegség terjedésének legvalószínűbb okai a közös tűhasználat és a védekezés nélküli szexuális kapcsolatok. A fertőzöttség mértéke – a szűrés eredményei alapján feltételezhetően – a telep egészét tekintve is jóval meghaladja az országos átlagot.

A korábbi szűrés fent említett eredményeire számos, általunk illetékesnek, illetve érintettnek ítélt személy és szervezet figyelmét hívtuk fel tájékoztató levélben, de érdemi választ sehonnan sem kaptunk. A szerintünk gyakorlatilag járványos méretű fertőzést senki sem ítélte annyira problematikusnak, hogy bármilyen lépésre is elszánja magát. Ez a magatartás ebben a helyzetben számunkra érthetetlen és ijesztő volt. Az egészségügy szerepe a Dzsumbuj életében egyébként sem túlságosan jelentős, annak ellenére, hogy az egészségi állapot és az alapvető társadalmi-demográfiai mutatók közötti összefüggések régóta ismertek. A háziorvosi rendelő felszereltsége messze nem kielégítő. A megbízhatatlanul vagy sehogyan sem működő számítógép már arra sem jó, hogy segítségével a háziorvos eleget tegyen a különböző jelentési és nyilvántartási kötelezettségeinek.

Hosszasan sorolhatnám azokat a történeteket, melyekben a lakók arról mesélnek, mi minden történik velük, amikor kénytelenek egészségügyi ellátást igénybe venni. Az egyik közeli kórház szülészetén hangzott el a következő mondat: „A legjobb lenne maguknak ott külön létrehozni egy kórházat, annyit szülnek."

A még számunkra, laikusok számára is érzékelhető rossz általános egészségügyi helyzet miatt további szűréseket szerettünk volna.

A tervezett szűrés célja nyilván nem a betegségek és a betegek regisztrálása volt. Számunkra az egyes emberek gyógykezeléshez való hozzáférésének elősegítése, és a lakók életminőségének javítása volt a legfontosabb. Ismerve a „polgári egészségügy" viszonyait, a többségitől eltérő kultúrájú emberek ellátásával kapcsolatos nehézségeit, nem egyszerű feladat előtt álltunk.

Nyilvánvaló, hogy az egészséges emberek teljesítőképessége nagyobb a betegekénél, az élet minden területén. Javulnak az esélyeik a munkaerőpiacon, csökkennek a kiadásaik, több energiájuk marad a családjukra, a közösségi aktivitásra, hatékonyabban tudják képviselni és érvényesíteni érdekeiket. Az testi-lelki egészség pedig mindenki számára biztosítandó, az alkotmányban szereplő, alapvető emberi jog.

Reméltük, hogy a Soros Alapítvány által támogatott program nagy szűrésén, amely 2001 őszén zajlott, a résztvevők létszáma el fogja érni a 250 főt, ami a telep nagykorú lakosságának kb. a fele. Hogy erősebb legyen a késztetés, mindenkinek, aki részt vett a vizsgálatokon, méltányolható értékű vásárlási utalványt biztosítottunk, amit egy könnyen megközelíthető, nagyobb élelmiszerboltban lehetett beváltani.

A felnőttek egészségi állapotának felmérésekor hasznosítottuk a korábbi évek tapasztalatait, a kiépült kapcsolatokat. A szűrés most is a Dzsumbuj Help helyiségeiben zajlott, a munkatársak végezték az adminisztrációs feladatokat és a koordinálást. Az érdemi munkát részben a Dzsumbuj háziorvosa végezte, a Ferencvárosi Egészségügyi Szolgálat és az Országos Epidemiológiai Intézet támogatásával, részben pedig, a hagyományokhoz híven, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat biztosította a vérvételt végző három szakápolót és a mobil tüdőszűrő-állomást, két fős szakszemélyzettel.

Bár a háziorvos lelkesnek tűnt, és úgy láttuk, hozzánk hasonlóan fontosnak tartja a telepiek egészségi állapotának felmérését – esetleg még saját munkája szempontjából is hasznosnak ítélheti azt –, hamar azt érzékeltük, hogy elbizonytalanítja a Dzsumbuj Help munkatársait. Sajnos azt tapasztaltuk, hogy a háziorvos – a hat havi Soros-ösztöndíj ellenére – nem tett többet a minimálisan elvárhatónál, bár feladata lett volna a kliensek motiválása, a fokozott figyelem és gondozás. Már a pályázat benyújtásakor gyanítottuk, hogy a háziorvos lesz az egyik leggyengébb láncszem, de kezdeti kedvező benyomásaink alap-

ján reméltük, a bizalmunk és együttműködési szándékunk, némi készpénzzel nyomatékosítva elegendő lesz arra, hogy a „dzsumbujisták" egy kicsivel több odafigyelést kapjanak tőle, mint máskor. Abban csak reménykedhetünk, hogy az orvosi titoktartás okán, a zárt ajtó mögött mégis történik egy, s más. Hogy végül is mi történt, s mi nem, azt nem tudhatjuk, de a végeredmény az lett, hogy a vizsgálatokon kiszűrt fertőzött, beteg lakók jelentős része nem ment el kezeltetni magát. Vagyis a második, komplexebb szűrés eredményei papíron pihennek. Az adatok tartalmazzák a megszűrt lakók testtömeg indexét, fogaik – eléggé kétségbeejtő – állapotát, vérvizsgálati leleteiket, amelyek nem csupán a veszélyes fertőző betegségekről tájékoztatnak. Kár, hogy ezeket az információkat azután nem hasznosította senki. A tüdőszűrés kivétel. A Máltai Szeretetszolgálat rutinja nem engedte elsikkadni a gyanús eseteket.

A hepatitisre vonatkozóan gyakorlatilag ugyanazt az eredményt kaptuk, mint az előző évben. A fertőzött személyek száma több volt, de a szűrésen résztvevőké is. Az a tény, hogy a százalékos arány nem emelkedett, talán a tűcsere-programnak is köszönhető.

Mindazonáltal mégis hasznosnak ítéljük a szűrést. Ezekkel a kampány jellegű akciókkal talán sikerül a lakók figyelmét néhány súlyos fertőző betegségre ráirányítani. Ilyenkor beszédtémává válik az egészség-betegség, előkerülnek problémák, a megoldási javaslatok. Fontos tudatosítani a telepiekben – mint magyar átlagpolgárban is – az egészség fontosságát. Annak érdekében, hogy ne csak akkor beszéljünk róla, amikor baj van, igyekszünk kihasználni az ad hoc módon adódó prevenciós lehetőségeket, gyerekek, fiatalok, felnőttek és idősek körében egyaránt.

Gyerekprogramok

A Dzsumbuj Help számára az igazi, hosszú távú feladatot azonban a gyermek-programok jelentették.

A szűrést követő héten már el is indítottuk a kibővített szolgáltatásokat nyújtó óvodát. 2001 októbere fontos dátum: ettől kezdve az ovi reggel 9-től délután 16-ig tart. A Soros-támogatásból azóta is biztosított a meleg ebéd, a fejlesztő pedagógus, a logopédus, és egy sor olyan dolog, amiről másutt azt kérdezik, ez is valami? Itt bizony az.

Gyümölcs, zöldség rendszeresen a reggeli mellé, a napirendszerű alvás, pihenés ebéd után, a sikerélményt biztosító egyéni foglalkoztatás. Azért tekintjük fordulópontnak, mert a hozzánk járó gyermekek számára mindezek nem természetesek.

Miután a fizikai feltételeket lehetőségeink szerint biztosítottuk, ott álltunk a nagy életkori szórású, vegyes gyermekcsoport fejlesztésének problémájával. Óvodapedagógiai módszereket és szakembereket kellett keresnünk. Tanácstalanságunkban két, eltérő módszerekkel dolgozó óvodával is felvettük a kapcsolatot. Az egyik a Lépésről lépésre program, a másik Montessori elvek alapján dolgozott. Mindkét helyen szomorúan állapítottuk meg, hogy annyi helyünk sosem lesz, amennyi az – egyébként egyformán szimpatikus – két módszerhez szükséges. Bizonyos elemeket ellestünk, de az eléggé nyilvánvaló, hogy „tiszta" programot a Dzsumbujban nem lehet végigvinni, és nemcsak a helyhiány miatt. Ehhez speciálisan képzett szakemberek kellenek, és mi ilyenekkel nem rendelkezünk.

Fejlődéslélektani tanulmányok alapján tudjuk, hogy az egyes funkciók fejlődésének időben meghatározott szakasza és sorrendje van. Ha az adott szakaszban nem zajlik le a megfelelő fejlődés, azt később már nem, vagy csak korlátozott mértékben lehet pótolni. Tehát például a nyelvi hátrány leküzdésénél nem egyszerűen a szókincset kell bővíteni és a nyelvi szerkezetet tanítani, hanem az erre épülő gondolkodást és világlátást is ki kell alakítani. Optimális esetben a pedagógus eszközt, mintát nyújt a szülő és a gyerek számára, kiegészíti már működő kommunikációjukat. A telepi gyerekek esetében azonban nincs megfelelő kommunikáció a szülő és a gyerek, a szülő és a világ, sőt szülő és szülő között, tehát nincs mihez eszközt nyújtani. Ezt még súlyosbítja a konfliktusokkal terhelt családi élet és a szegénység. Ezek a tényezők alapvetően határozzák meg a gyerekek fejlesztésének lehetőségeit. Tapasztalatunk, hogy sokkal több egyénre szabott és korán elkezdett fejlesztésre van szükség.

A Soros Alapítvány által támogatott programunk indulásával párhuzamosan logopédusunk és pszichológusunk elkezdte a hozzánk rendszeresen járó óvodások és kisiskolások mentális szűrését. A szűrés az intelligenciára, az idegrendszeri érettségre, a nyelvi-, és a matemati-

kai készségre, a figyelem összpontosításának készségére és a szociális viselkedésre terjedt ki. Hipotézisünk az volt, hogy ezek a gyerekek már az anyaméhben sem kapják meg a zavartalan magzati fejlődéshez szükséges fiziológiai és pszichés védelmet, s úgy gondoltuk, jó, ha vizsgálataink és felméréseink ezeket az előfeltevéseket bizonyítják vagy cáfolják. Két oldalról közelítettük meg a problémát: egyrészt a gyermekek produkcióját, fizikai és mentális állapotát mértük, másrészt az édesanyákat kérdeztük ki, egy rendkívül hosszú, de ennek megfelelően sok információt nyújtó kérdőív segítségével. Tapasztalataink sűrítve és eléggé leegyszerűsítve a következők:

1. A magzati élet kevésbé optimális volta okozhatja az idegrendszeri éretlenséget. Ez a szakkifejezés azt jelenti, hogy az agy információ-felvevő és -feldolgozó, valamint összerendező, szabályozó működése nem kielégítő. Az e problémától szenvedő gyerek számára azok a gondolati-mentális műveletek is megterhelőek, külön energiát igényelnek, amelyek azonos korú társaiknál már automatizmusok. A hátránnyal induló kisgyerek még hatévesen is küzd a gravitációval, ezért nehezen tud nyugodtan a padban megülni. Nehezen tanul meg olvasni, írni, számolni, nem tud eléggé figyelni sem önmagára, sem másokra. Nincs veszélyérzete, ezért gyakrabban érik balesetek. Ezek a tünetek a mindennapokban magatartászavarként, nehezített tanulási folyamatként, „butaságként", nehézfejűségként stb. jelentkeznek. Az idegrendszeri éretlenséget lehet gyógyítani, első lépésként az ún. szenzoros-integrációs (érzékszervi működést összehangoló) terápiával. A módszer lényege, hogy néhány speciális eszköz használatával ingerlik a vesztibuláris rendszert (ennek része az egyensúlyszerv is), s így a gyerek érzékszervei szinte észrevétlenül egyre pontosabban veszik fel és hangolják össze az ingereket (látási, tapintási, hallási, a test belsejéből jövő ingerekről van szó). Az eszközöket nagyon élvezik a gyerekek. Plafonról lelógó hinták, cseppháló, kötelek, billenő- és tányérhinta van a teremben, amit ő kénytelen ellensúlyozni. Ennek során a vesztibuláris rendszer fejlődésnek indul. Ha az érzékszervek összehangoló működése magasabb szinten megy végbe, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az idegrendszer információ felvevő- és feldolgozó-képessége, érettsége is növekszik. Ezután már a „helyrebillentett" gyerek számára is egyszerűbb lehet a fogalomalkotás, a számolás, a differenciált gondolkodás képessége. A Dzsumbuj Egyesület következő pályázatát már e módszer ismeretében írtuk, s a módszer megtanulása és az eszközök beszerzése volt a cél. Az eredményekről én már nem tudok beszámolni, volt kollégáim jelenleg igyekeznek hasznosítani a szóban forgó szűrés eredményeit.
2. A rossz szociális körülmények, az étkezés, a higiénés hiányosságok valószínűleg már a terhesség alatt éreztetik hatásukat. A dzsumbujos élet mostoha körülményei, a nem adekvát módon működő gyermekintézmények, a tudatlanságból vagy nemtörődömségből fakadó elhanyagoltság együtt és egyesével is okolható a gyermekek lemaradásaiért.
3. A nyelvi kifejezőkészség szintje, a szókincs terjedelme függ a szocio-ökonómiai státustól, de attól a kultúrától is, amelyben nevelkedik a gyerek. Az ismerethiány, valamint az, hogy a roma népesség körében kevésbé fontos a verbalitás, egyaránt oka a lemaradásoknak. Ez utóbbi megállapítás azért lényeges, mert a vizsgált gyerekek zöme cigány. Emellett, a tanulatlan ember – mindegy, hogy roma vagy sem – kevésbé szeret tudatosítani, a gesztusok fontosabbak a szónál. Logopédusunk Meixner-módszerrel fejlesztette a gyerekeket, és ez nagyon bevált. A módszer jegyében már óvodás korban elkezdődik a betűtanítás is. Mi ezt azért tartottuk fontosnak, mert az iskolai bukások egyik leggyakoribb oka az, hogy a telepi gyerekek nem tudnak olvasni, gyakran a második, harmadik osztályban sem. Sokat tudnék mesélni e munka nehézségeiről, de a sikereiről is, de legfontosabb mégis a gyerekek sikerélménye. Az óvodások mindent elkövettek, hogy minél többször velük foglalkozzanak a számukra kedves felnőttek, egyénenként vagy kiscsoportokban. Figyelmüket rövid ideig lehetett fenntartani, de ez alatt borzasztóan igyekeztek. Az egyéni fejlesztés tehát nemcsak az eredményesség szempontjából fontos, hanem a siker, a dicséretek, a jó élmény miatt is.

A pályázat végrehajtásának két olyan eleme is volt, amely nem szokványos, ráadásul az egyiket menet közben találtuk ki, „hozta az élet". Nem állítom, hogy követésre ajánlható, nálunk mindenesetre bevált.

Egy speciális segélyezés – „Szociális bank”

Már a benyújtott pályázatunkban szerepelt egy közepes összeg (300 000 Ft), amit kifejezetten a gyerekes családok átmeneti kisegítésére szántunk. Azokra az esetekre gondoltunk, amikor a szokásos pénzhiány miatt nem tudták kiváltani a gyerekek gyógyszerét, szemüvegét, vagy azokra, amikor a gyerek azért nem mehetett egy-két napos iskolai kirándulásra, mert akkor éppen a minimális néhány száz forintot sem tudta befizetni a szülő. Ilyenkor kölcsönt biztosítottunk a családnak, írásban lefektetve. Szemüveg, antibiotikum, asztmagyógyszer stb. esetében árajánlatot kértünk a patikától vagy optikustól, majd a teljes összeget megelőlegezve, szintén kölcsönszerződést kötöttünk, ami mellé a számla is odakerült. Ebben szerepelt az is, hogy körülbelül mikor, esetleg hány részletben adják vissza az összeget. Fontosnak tartottuk, hogy a szülő határozhassa meg a fizetés ütemezését, valamint azt is, hogy a pénzt ne adományként kapják, hogy önbecsülésük legkisebb sérülésével bonyolódjék a kölcsönzés. Kulturáltan zajlott a dolog, nem emlékszem követelőzésre vagy indokolatlan kérésre. (Lehet, hogy megszépültek az emlékeim.) Természetesen a kiadott összeg egy része nem jött vissza (számítottunk erre), de ez elenyésző ahhoz a haszonhoz képest, amit a szemüvegek vagy a megfelelő gyógyszer megléte jelent.

Ebéd dupla pénzért

Egy másik, szintén nem szokványos eljárásunk a maradék ebéd ésszerűbb felhasználását érintette. Az óvodai meleg ebéd maradékát nem szívesen dobtuk ki, s gondolván a jövőre, amikor nem lesz szervezet, amely biztosítaná az anyagi hátteret, kitaláltunk egy gazdaságosnak tűnő kiosztási rendszert. Akárhány adagot rendeltünk, levesből, főzelékből mindig elég sok maradt, viszont gondot okozott, hogy kinek ajánljuk fel a maradékot a telepen. (Hosszú fejtegetésem az adományozáshoz való hozzáállásunkról itt is érvényes.) B. nénivel tettünk kivételt, mint már leírtam. Nagyon ritkán felajánlottuk a maradékot olyan, sokgyerekes családnak is, akiknél a szükség adott pillanatban a szokásosnál is nagyobb volt. Alapvetően azonban mi, a munkatársak ettük meg a megmaradt ételt – de nem ingyen. Egyébként másutt, a közelben nem is tudtunk ebédelni. Nem szerettem volna, ha ingyenes szociális juttatásként vonul be életünkbe ez a lehetőség, ezért befizettünk naponta fejenként 100 forintot egy külön kasszába a maradékért. Az így befolyt pénzt külön kezeltük, és közösen döntöttük el, mire költjük. Leggyakrabban a félnapos kirándulásokon „vertük el” a gyerekeknek fagyira, vagy egyéb „luxus”-ra. Egyébként soha nem rendeltünk több ebédet, mint amennyit egy-egy váratlanul érkező, új gyerek jelenléte indokolt. Egy ideje a könyvelő díjazására megy a külön kassza megspórolt pénze.

Ilyen módszerekkel operál a találékony szociális munkás, ha nem állnak rendelkezésére normatív ellátási formák.

A film

A Soros Alapítvány a mi modellkísérletünkkel párhuzamosan támogatta a Magyar N. Attila – Dömötör Péter alkotópárost, akik a Dzsumbujról készítettek filmet. Az alkotás megszületett, nekünk nagyon tetszett, és büszkék vagyunk rá, hogy részesei lehettünk ennek a munkának is.

„CIRILL" szervezet

A Dzsumbujért Érdekvédelmi Civil Szervezet elnevezésű egyesület létrehozását nem a lakók kezdeményezték, felülről érkezett az elképzelés. A kerületi Kisebbségi Önkormányzat elnöke hozta létre, gyaníthatóan 2002-es választási esélyeinek növelésére. A tagok között politikai szervezetek tagjai is voltak, egy önkormányzati képviselő, valamint néhány lakó. A választások lezajlása után valószínűleg teljesen elsorvadt volna a szervezet, amellyel kapcsolatban semmit sem tisztáztak egyértelműen. A labda azonban elgurult, és a lakók egy része már nem akarta kiengedni kezéből az ajándékba kapott lehetőséget. A telepen az egyesületet eleinte „Cirill"-nek hívták az emberek. Eltévesztették, a nem túl bejáratott kifejezést. Ettől kezdve nem volt mese, magunk között mi is csak mint „a cirillt" emlegettük.

A Dzsumbuj Help igyekezett korrekt álláspontot képviselni a „Cirill"-lel kapcsolatban, és segítettünk rendbe tenni az egyesület kissé kaotikus viszonyait legalább a törvényesség szempontjából. Sajnos jól látszott, hogy a politika igyekszik a saját szempontjai szerint alakítani a telepi civil szervezet működését. Erre minden esetben igyekeztünk rámutatni, és próbáltuk abban erősíteni az új elnököt (aki immár telepi lakó volt), hogy álljon ellen ennek a törekvésnek. Valamelyest sikerült is neki, mert ennél sokkal fontosabbnak tűnt számára, hogy rokonai legális lakhatáshoz jussanak a telepen. Néhány esetben el is érte.

Amint rájöttek az egyesületi tagok, milyen lehetőség csöppent az ölükbe – például részt vehettek a bizottsági üléseken, végre partnerként bántak velük hivatalos helyeken stb. –, eléggé szélsőséges megoldásokra ragadtatták magukat. Teljesen törvényszerű ez a folyamat, s a felelősség azoké, akik a saját érdekeik szerint „segítik" az olyan új szerveződéseket, amelyekben tapasztalatlan emberek kezdenek közérdekű tevékenységbe. Nemcsak a lakáskiutalásoknál, hanem a telepi rend fenntartásában és a bűnbakkeresésben is. Szerencsére a józan ész a tagok egy részénél felülkerekedett, s csak azokat a lehetőségeket ragadták meg, amelyek tényleg hasznosak a telep számára.

Nem vitatható, hogy az immár harmadik elnök sikeresen lobbizik az olyan gyermek-programok költségeinek fedezéséért, amelyeket egyébként a Dzsumbuj Help segítségével akar megvalósítani. Tavaly majálist rendeztünk közösen a telepen, amelynek az anyagi hátterét a „Cirill" szerezte meg az önkormányzatnál, illetve az egyik nagy párt kerületi szervezetétől. Sok-sok tennivaló van még a „Cirill" körül, és akörül is, hogy elmaradjon belőle az önös és politikai érdekek érvényesítése, de önmagában a tény, hogy létrejött és működik a Dzsumbujban egy lakók által működtetett civil egyesület – óriási dolog.

Szupervizorokkal és nélkülük

Van egy rossz, számomra teljesen elfogadhatatlan, úgynevezett „dzsumbujista filing". Ez valami olyasmit fejez ki, hogy a Dzsumbujban dolgozni hőstett, és már az is megfizethetetlen, hogy a segítő nap mint nap kimegy a telepre. Ennélfogva a szakmai elvárások lazíthatóak, a balfogások megmagyarázhatóak, és az önfelmentő ideológiák gyártása is elfogadható. E mentalitás legkárosabb következménye az a szólam, hogy „nekünk minden jár". Megengedhető, hogy a segítő szubjektíven ítélje meg a klienseket, vagyis hogy ugyanolyan előítéletes legyen, mint mások, a különbség csak annyi, hogy ő másképpen előítéletes. Aki így gondolja, ne menjen a Dzsumbujba, vagy egyéb „kemény" helyre dolgozni.

Minden szociális intézményben, segítő munkát végző teamben fontos, nálunk elengedhetetlen a külső szupervizor. Szerepe szerint kívülállóként, de a telep és a szociális munka szabályainak ismeretében kellene támogatnia a „dzsumbujista munkatársakat", megakadályozni, vagy legalább elodázni a kiégésüket, és figyelmeztetni őket, ha nagyon eltévelyednének az alternatív megoldások keresése során. Csakhogy a Dzsumbuj Help gárdája csupán azokat a szupervizorokat fogadja el, akik maguk is elköteleződtek a telep ügyei iránt, és persze megértően és empátiával fogadják a munkatársak erőfeszítéseit. Ezt a teamet soha nem tartotta vissza holmi udvariasság, vagy kötelező kivárás attól, hogy megváljon a telepi problémákkal szemben értetlenül álló vagy egyszerűen csak kevésbé érzékeny szupervizoroktól. Emiatt „fogyasztottunk el" a hét év során öt, kísérletező kedvű szakembert. Önkritikus szlogenünk: „Ez a társaság megeszi a szupervizorokat".

Nem szoktuk megkönnyíteni szupervizoraink dolgát. Sztorizásainkkal, a szakmailag jól felépített szituációkból való könnyed kiugrásainkkal talán nem is tudatosan, de eredményesen szoktuk próbára tenni szegényeket. A rendelkezésre álló időt sokszor megszakítottuk, aztán kitoltuk ameddig csak lehet, egyszóval ügyesen modelleztük azt, amit nekünk is mindennap meg kellett oldani, ahogyan a Dzsum-

buj lakói „használtak" minket. A kereteket feszegettük, ami számunkra is az egyik legnagyobb, állandóan jelenlévő probléma. A tartalmi rész csak ezután következik, pedig az volna a lényeg. Az is nagyon sok erőfeszítést kíván, hogy az ellátandó hely „belsejében" működő segítő szervezet megtalálja tevékenységének kereteit, formáját.

Persze amennyire jó, annyira helytelen is a szupervizor bevonódása, hiszen érzelmi alapon nehéz elvárni és számon kérni a szakmaszerű működést. Gyakran összemosódik a klasszikus szupervízió és az esetmegbeszélés, céljában, eszközeiben, módszereiben, funkciójában egyaránt. Laza határaink a szupervízió kapcsán is megbosszulják magukat, hiszen kereteket betartani és betartatni csak következetesen, jól leírt kapcsolatrendszerben lehet. Ugyanakkor érdemi szociális munkát külső támogató, elfogulatlan elemző nélkül, hosszú távon nem végezhetünk. Különösen egy ilyen nehéz terepen, mint amilyen a Dzsumbuj is.

Egyetlen segítőnk, barátunk, külső munkatársunk, vagyis szupervizorunk azért csak akadt az évek során, aki mindenben megfelelt a csapat igényeinek. Ő is elköteleződött, mégis képes volt kedves hozzáértéssel, végtelen empátiával terelgetni a „báránykáit", és segített elkerülni a szokásos csapdákat is. Pik Katalinnak hívták. Meghalt, váratlanul. Nagyon szerettük, nagyon hiányzik. Az általa kitalált, ránk szabott „szupervíziója" majdnem annyira, mint az egyénisége, a személye.

Cigányozás

Beszéljünk egy kicsit erről a jelenségről is, mert a telepet nemcsak a szegénység, a kirekesztés, az előítéletek sújtják évtizedek óta, de az elmúlt 10–15 évben mindezekért a cigányokat okolják elsősorban. Többször voltam részese hasonló párbeszédeknek:

– Hol dolgozol?
– A Dzsumbujban.
– Ahol az a sok cigány lakik?
– Igen, a munkatársaimnak a fele is roma.

Van, aki ilyenkor elszégyelli magát, van, aki nem. Aki valóban rasszista, az nem nagyon zavartatja magát akkor sem, ha a környezetét sérti, bántja az ilyen beszéd. Cigányozni, zsidózni stb. – újabban nem is szégyen. Akinek szeme, füle van erre, az lépten-nyomon találkozhat rafinált, kifinomult kirekesztéssel, de szókimondó, ízléstelen, durva megbélyegzéssel is.

Az alábbi történet számomra mindenestől jelképezi azt, hogy milyen érzés lehet ma Magyarországon cigányként élni. Hiszen hiába vannak jó tendenciák, az általános viszonyulást még mindig a „bizonyítsák be, hogy asszimilálódni, dolgozni akarnak" sztereotípia jellemzi.

> Néhány hete találkoztam Budapest egyik forgalmas útján egy dzsumbujista társasággal. Két családból a szülők, és mindegyik famíliából a legkisebb gyerek volt ott. Mindenki roma, de az egyik család mindenben átlagos, konszolidált öltözetű, a másikban (ők az idősebbek és a kislány is már az unokájuk), az asszony azt a vegyes öltözéket viselte, amit tipikusan „cigányasszonyosnak" neveznek. Vastag cicanadrág, fölötte bő, hosszú szoknya, több pulóver, a lábán papucs, zokni vagy harisnya nélkül – márciusban. Ha a viselet kétségeket hagyott volna valakiben, azt illetően, hogy roma asszonyt lát, sötét bőre és hosszú fekete haja, kontyba fésülve akkor is egyértelművé tette származását. Az asszony babakocsiban tolta az unokáját, aki már rég tud járni, de így gyorsabban lehet ha-

ladni, és nem fárad el a gyerek, a sok járkálásban. A csomagok egy része szintén felfér a kocsira. Nagyon megörültünk egymásnak, és ugyan siettem volna, de az udvarias kérdésre: – „Mi újság?" – az asszony azonnal elkezdte mesélni legújabb kálváriáját, a „jányáról", az unokáiról, a saját betegségeiről. Érdekelt, amit mondott, így aztán ott álltunk vagy fél óráig, az utcán. A többiek már rég továbbmentek.

Keveset állítok, ha azt mondom, hogy minden második járókelő jól megnézett bennünket. Egy idő után már mindketten zavartan tekergettük a nyakunkat, olyan látványosságot okoztunk. Két, negyvenes nő, az egyik tipikus cigány, a másik tipikus középosztálybeli „magyar", csak úgy nevetgél, sopánkodik, szóval beszélget. A találkozásnál üdvözlő puszi – ami nekem egyébként nem szokásom, de tudom milyen sokat számít ez egy dzsumbujos roma asszonynak –, aztán az elválásnál is. Beszélgetőtársam az elváláskor körülbelül huszonhatszor köszönte meg a találkozást, és mindketten tudtuk, hogy miért is kellett ezt így túlragozni.

Mások máshogyan reagálnak. Inkább átnézni szoktak rajtam, és kellemesen „meglepődnek", ha rájuk köszönök. Régóta tudom, hogy ez is egy védekezés: ne kelljen csalódniuk, ha úgy adódik, hogy kényelmetlen az ismeretség a „magyar asszonynak". Igenis restelltem magam azok miatt a tekintetek miatt, amelyek ránk villantak ott az utcán. Volt ott mindenféle: csodálkozó, meghökkenő, lenéző, értetlen. Egy biztos, szinte mindenkinek volt valami VÉLEMÉNY, értékítélet a szemében. Furcsának és másnak tekintettek bennünket. Az ilyen esetek a cigány emberekben biztosan megerősítik megkülönböztetésük valóságát, szubjektív rossz érzéseiket. Egyszer majd bizonyára tompulni fog ez, én bizakodó vagyok.

Határhelyzetben

Vajon milyen sors vár a Dzsumbujra, az ott lakó és ott dolgozó dzsumbujistákra, a 21. század első évtizedében?

Hazánkban mélyül a szegényedés, egyre nagyobb a szakadék a leszakadó (és már rég leszakadt) rétegek és a jómódúak között. Kevés embert érdekelnek a szegénység tényei, jellemzői. A Dzsumbuj is csupán egzotikus, nagyvárosi reprezentációja bárminek, amivel az időnként gátlástalan média riogatni akarja a közvéleményt.

2004-ben önkormányzati körökben új koncepció ütötte fel a fejét a telep sorsát illetően. Az évszám nyilván nem véletlen, hiszen az EU csatlakozás lázában rengeteg jó és valóságtól elrugaszkodott ötlet látott napvilágot, a megpályázható sok millió euró reményében.

Nos, úgy tűnik, ezúttal komolyan megmozdult valami. A kerület önkormányzata a Dzsumbujként elhíresült problématömeg felszámolására vagy megoldására szánta el magát, s ezt a kormányzati akarat is támogatta, számítva az Európai Uniótól megpályázható, nem csekély támogatásra.

Számomra nehezen érthető logika szerint először készíttettek egy komplett átépítési tervet, a telep középső, legnagyobb házára, a B épületre vonatkozóan. Első verzióként az A-t bontásra, a B-t átépítésre, a C-t felújításra javasolták. Az indoklás szerint a Gubacsi–Illatos úti kereszteződés szélesítése miatt az A épület útban lesz, ezért kell azt lebontani, kijelölt időpontja azonban ennek még körülbelül sincsen. Az egész telep bontása mérhetetlenül nagy költséget jelentene, hiszen a lakók többsége érvényes bérleti szerződéssel rendelkezik, tehát másutt kell lakást biztosítani számukra. De az önkormányzaton belül sem egyöntetű a kissé öszvér jellegű koncepció támogatottsága. Azzal nagyjából mindenki egyetért, hogy ha maradnak a lakók, akkor szociális fejlesztésekre is szükség van. Szavakban legalábbis.

2004-ben, a már elkészült épületrekonstrukciós-terv birtokában bízott meg az önkormányzat egy céget a Dzsumbujra vonatkozó lehet-

séges elképzelések leírásával, és az optimálisnak tűnő megoldás kidolgozásával. Fontos szempont volt a fenntarthatóság. A szerződéssel megbízott szakértőkön kívül olyan szakemberek véleményét is kikérték, akiknek valószínűleg dolguk lesz a megvalósítás során, illetve akik valamilyen plusz információval rendelkeznek a telepről. Utóbbiak között szerepeltem magam is.

A szándék, hogy a Dzsumbuj problématömegére megoldást keres a fenntartó önkormányzat, dicséretes és minta értékű. A kezelés mikéntje azonban egyelőre erősen kérdőjeles. Azon a két összejövetelen, amelyen részt vettem, nehezen tudtam szabadulni attól a gyanútól, hogy a koncepció kialakítása nagyon meg akar felelni valamely pályázati kiírásnak. Bízom benne, hogy csak a még le nem vetkőzött „dzsumbujista paranoiámról" van szó, és most végre olyan elképzelés kap szabad utat, amely azoknak a lakóknak is megfelel, akik kénytelenek lesznek a telepen maradni.

Ebben a pillanatban két munkahipotézis fekszik az önkormányzat testületének asztalán. Közös bennük – az én olvasatomban –, hogy mindkettő programként képzeli el a telep fenntartható fejlesztésének modelljét. Mindkettő megnevezi a felelősségi köröket, a kormányzati szervektől a Dzsumbuj Helpig. Mindkettő hangsúlyozottan épít az utóbbira, de ennek véleményét csak addig fogadja el, amíg az belefér az alapkoncepcióba. A szociális fejlesztést mindkét terv a Help vezényletével képzeli el, de a majdan felállítandó menedzsmentben nem számítanak az intézményre.

Mindkét koncepcióban vitatom a következők jogosságát:

- Szerintük együtt kell tartani a lakókat, mert így egyszerűbb komplexen kezelni a problémákat, valamint ha különböző helyekre költöznek a családok, exportálják rossz helyzetüket.
- Ezzel szemben én azt állítom, hogy a Dzsumbuj családjainak nagy része tökéletesen be tudna illeszkedni egy új lakókörnyezetbe, feltéve, hogy a megélhetésükről minimális szinten képesek gondoskodni, önerőből.
- Szerintük belátható időn belül olyan élhető lakóparkot lehet kialakítani a Dzsumbuj, a Kén utca, és az esetleg új építésű házak területén, amely piacképes, és a környező ipari területek ottléte ellenére odavonzza az infrastrukturális beruházásokat.

- Ezzel szemben én azt állítom, hogy azok a lakók, akik maradnak, belátható időn belül nem lesznek képesek olyan értékrend-változásra és stabil életvezetésre, amelynek következtében fizetni tudják a magasabb színvonalú lakások kiadásait. Illetve abban az esetben igen, ha nem egyedül kell önmagukat a hajuknál fogva kihúzni a nyomorúságból.

Természetesen mindkét elképzelés tartalmaz szociális, munkaerőpiaci és oktatási terveket, a fenntarthatóság is hangsúlyt kap. Kérdés, hogy milyen és mennyi motiváló tényező szükséges ahhoz, hogy a legrosszabb helyzetben lévők megfelelő módon legyenek képesek használni az új szolgáltatásokat (az egyik koncepció részletesen kidolgozott, gazdaságossági számításokkal alátámasztott ökopark tervét is tartalmazza).

Mi a szociális munkás javaslata?

Úgy gondolom, el kéne engedni azokat a lakókat, akik el akarnak menni, és ebben maximálisan támogatni kell őket. Utánkövetéssel minden családot segíteni, pozitív diszkriminációt alkalmazni, a házakat pedig megfelelő ritmusban kell kiüríteni (nem akarják lebontani, állítólag rendkívül jól megépített, masszív épületekről van szó). Ha nem bontják le, akkor az ipari környezetnek megfelelő funkcióval kell ellátni, de semmiképpen sem lehet üresen hagyni, mert akkor hamarosan a lakásfoglalók martaléka lesz, és ez a jelenleginél is roszszabb viszonyokat hoz létre.

Egyébként nem akarom bántani a koncepciók alkotóit. A megrendelés szerint jártak el. Az ökoparkot leíró változat különösen alapos, igényes munka.

Jelenleg tehát napirenden van a Dzsumbuj helyzetének rendezése, és a fenti elképzelések közül kerülhetnek ki a megoldási javaslatok. Meglátjuk.

Még egy utolsó alkalommal idézem Ambrus Péternek „A Dzsumbuj" című munkáját. A könyvének ezek a befejező mondatai:

„Ma már a Dzsumbuj – bár állnak a házak, és emberek is laknak benne – nem létezik. 1983 végéig a telepiek túlnyomó többsége kiköltözött innen. A régiek közül csak az idősebbek és néhány, a telepi lakásokba szétszóródott család vagy inkább részcsalád maradt. Mikor e sorokat írom, a telep lakásainak majdnem fele üresen áll. A különböző helyekről beköltözött szegény családok nem ismerik egymást, bizalmatlanok egymás iránt, és inkább bezárják ajtajukat. Átmeneti létre rendezkedtek be, útjuk továbbvezet. Az itt maradt idősek közül, és a közép korosztály tagjai közül is, sokan már nem élnek. Az utóbbi 1–2 évben (talán véletlenül, talán nem, ki tudja?) riasztóan sokan haltak meg. A fiatalok még vissza-visszajárnak idős szüleikhez vagy itt maradt rokonaikhoz, de ettől még a telep visszavonhatatlanul az enyészeté. Élt 45 évet. Ha valaki azt hallja, hogy valahol a Gubacsi út és az Illatos út sarkán egy hírhedt telep van, amit jobb lesz messze ívben elkerülni, az már nem a Dzsumbuj, hanem egy ideiglenes szükséglakástelep. 1983"

Nos, a telep immár 21 évvel élte túl önmagát, vagy, ha úgy tetszik, mindig feltámad poraiból, mint a főnix madár. A Dzsumbuj „életrevalósága" elképesztő. Szívós, szívósan visszahúzó. Talán soha nem lesz kedvezőbb alkalom a telep helyzetének gyökeres megváltoztatására. Fontos lenne, hogy mindenki, akinek hatalma, pozíciója van, beleszólása a lakótelep sorsába, felelősséggel döntsön. Figyelembe véve azoknak a lakóknak a sorsát, akik itt öregedtek meg, akiknek útja Ambrus szerint továbbvezetett volna, de akiket valamilyen sorompók mindig akadályozták ebben. Végiggondolva azoknak a gyerekeknek a jövőjét, akik itt kénytelenek felnőni és nem hiszem, hogy nagyon vigasztalja őket az a tudat, hogy egy „fenntartható fejlesztési mintaprogram" részeseiként 10–15 év múlva talán egy élhetőbb lakóparkban kezdhetik felnőtt éveiket. Persze, csak ha minden úgy sikerül, ahogy a szakértők eltervezik.

Vajon mitől van, hogy Ambrus Péter is, és a Dzsumbujban dolgozó szociális munkások is szükségmegoldásnak tekintik a telep lakóhelyként való működtetését? Valószínűleg azért, mert az ő csapata is, és a ma itt dolgozók is megismerték a helyet, az embereket, az elképesztő sorsokat, és nem hiszünk abban, hogy belátható időn belül minőségi változások következhetnek be. Nem hiszem, hogy a Dzsumbuj

nevéhez tapadó, rossz képzetek megszűnnek, hogy eltűnhet a dzsumbujista bélyeg, ha lakóhelyként megmarad a telep.

Egyetlen funkciót tudok elképzelni a telep számára. A lebontott házak helyén egy egyszerű, nem különösebben díszes parkot, amelynek például Tolerancia Park lehetne a neve. A nosztalgiázók kedvéért az egyik graffitivel borított faldarab is megmaradhatna, mementóként.

Budapest, 2004.

Kecskés Éva

A Dzsumbuj lassan minden nyomortelep gyűjtőneve lett. Ez a könyv azonban az eredeti Dzsumbuj utolsó tíz évének valóságos története. Azoké, akik ott élnek, és azoké, akik megpróbálnak segíteni, hogy az embertelen körülmények valamivel emberibbek, a gyerekek jövője valamivel kevésbé reménytelen legyen.

A Dzsumbuj épületegyüttese megmaradt, lakói sokat változtak. A szegénység és alkoholizmus „örök" problémái mellé léptek a drog, a bűnözés, a mindennapi erőszak új formái. Mégis, ahogy Kecskés Éva, a Dzsumbuj Help-nek nevezett szociális munkás csoport vezetője, tíz év tapasztalata alapján megmutatja, a telepen élők többsége ugyanolyan, mint mindenki: gyerekeiket féltő-óvó anyák, a családot védő apák, vidámságot kereső gyerekek, egymást kisegítő szomszédok, szerelmet kereső fiatalok. Talán annyi a különbség, hogy a kényszerű és iszonyatos helyhiány miatt sok minden magasabb hőfokon megy végbe, és hogy minden kis sikerhez valami támasz kell. Ezt a támaszt igyekszik biztosítani a Dzsumbuj Help, egyszerre formálva önmagát és klienseit. A könyv nem beszél a szociális munka etikájáról, hanem megmutatja, mit jelent ez a gyakorlatban.

Magyarországon rendkívül kevés az olyan munka, amelyben a szociális munka egy kitartó, hosszú kísérletét abban résztvevő szociális munkás elemezné. Kecskés Éva könyve ezt a hiányt pótolja jól és jókor. Érzékenyen megírt, együttérzésért kiáltó szociográfia mindenkinek, szakmai tanfolyam a jelen és jövő szakembereinek.

Ferge Zsuzsa

Dzsumbujisták Kecskés Éva

3SZ

Kecskés Éva

Dzsumbujisták

Szociális Szakmai Szövetség